

BLAI PADRÓ I OBIOLS

GRAMÀTICA ELEMENTAL
DE LA
LLENGUA LLATINA

M A N R E S A

MCMXXXII

BLAI PADRÓ I OBIOLS

GRAMÀTICA ELEMENTAL
DE LA
LLENGUA LLATINA

MANRESA

IMPREMTA DE SANT JOSEP

MCMXXXI

És propietat de l'autor, qui es reserva tots els drets

S'ha fet el dipòsit que fixa la llei

PRÒLEG

Creiem que ningú es pot dir veritablement culte sense la possessió més o menys ampla de coneixements de la llengua llatina.

I avui que per honor de la nostra terra tenim la Fundació Bernat Metge, que ens posa a l'abast els textos curosament revisats dels clàssics llatins, amb excel·lents traduccions vernacles, és una temptació el voler conèixer els textos originals per tal de fruit tot l'encís de bellesa que enclouen.

Això ens ha decidit a escriure en l'idioma nostrat aquesta GRAMÀTICA ELEMENTAL, de la llengua llatina, per tal que la nostra joventut tingui un instrument a propòsit que li faciliti els susdits coneixements i pugui així copsar en la font la bellesa dels clàssics del Laci.

En escriure aquesta GRAMÀTICA hem defugit de molts dels empirismes i rutines dels quals es feia massa abús, tractant-se fet i fet d'una disciplina científica, doncs, no ens hem proposat pas planejar un mètode pràctic per a parlar i escriure el llatí. Si algun dia s'esdevé l'adopció d'aquesta llengua com a llengua universal, cosa que molts propugnen amb raons de pes, amb les quals estem completament d'acord, aleshores potser convindrà publicar mètodes pràctics per a l'estudi d'aquesta llengua per l'estil dels que s'usen per aprendre les llengües vives.

Hem prescindit fins on ens ha semblat possible del carregament de regles amb llurs interminables excepcions, que no fan més que obscurir l'enteniment i fatigar la memòria.

En certs casos, i per les raons que veurem en el cos de l'obra, emprarem en aquesta nostra GRAMÀTICA la *j* per la *i* i la

v per la *u* bandejades en les edicions dels textos de la Fundació Bernat Metge.

Altrament accentuarem sempre les paraules de tres o més síl·labes per tal que els que comencen a estudiar el llatí s'acostumin de bon principi a llegir correctament.

Qui vulgui profunditzar l'estudi del llatí cal que llegeixi a bastament els clàssics, faci estudis analítics damunt els textos llurs i es dediqui intensament a la traducció dels mateixos. Altrament convé sovintejar les pràctiques de versió del català al llatí.

Fent això, utilitzant un bon diccionari i si cal una bona gramàtica per a consultes, es pot anar molt enllà.

Per la nostra part restarem satisfets, si amb el nostre text podem fer un servei a la nostra terra, encara que sigui mínim.

L'AUTOR

Manresa, 20 de setembre de 1931.

INTRODUCCIÓ

1. **Idioma** (¹) o **llengua** és el conjunt de paraules i combinacions de les mateixes, usades per un poble per tal d'expressar els seus pensaments.

2. **Gramàtica** (¹) és l'art de parlar i escriure amb correcció una llengua. Per tant **gramàtica llatina** és l'art de parlar i escriure amb correcció la llengua llatina.

Els nostres discursos sien parlats o escrits es componen de sèries de **proposicions** expressives dels nostres **judicis** interns pels medis sensibles de la paraula o dels signes gràfics; les proposicions es formen de l'encertada combinació d'un cert nombre de **paraules** amb les quals manifestem les **idees**; i les paraules no són res més que una ordenada successió de **sons** articulats en el llenguatge parlat i de **signes** representatius dels mateixos en l'escriptura.

3. La part de la gramàtica que tracta dels **sons** i dels seus **signes** representatius és la **Fonologia** (¹); la que s'ocupa de les **paraules**, expressió de les idees, és la **Lexicologia** (¹); i la que estudia les **proposicions**, manifestació dels judicis, és la **Crisiologia** (¹).

- (1) De ἴδιος, propi i ὄνομα, nom: conjunt de noms propis d'un poble.
- (2) De γράμμα, lletra.
- (3) De φωνος, so i λόγος, tractat.
- (4) De λέξικος, paraula, mot i λόγος, tractat.
- (5) De κρίσις, judici i λόγος tractat.

PART I - FONOLOGIA

4. **Fonologia** és la part de la gramàtica que tracta dels **sons i signes gràfics** com a elements constitutius de la paraula.

D'aquests sons estudiarem: a) el seu **nombre i valor**; b) llur **representació gràfica**, i c) la **manera de llegir** els que no són representats gràficament o que per llur grafia es poden confondre amb altres. Del primer en tracta la **Fonètica** (1), de la segona cosa l'**Ortografia** (2), i de la tercera l'**Ortofonia** (3).

CAPITOL I - FONETICA

5. La **Fonètica** estudia el **nombre i valor dels sons**.

En emprendre l'estudi fonològic de la llengua llatina ho farem d'acord amb la manera com és parlada segons la **pronunciació romana**, avui la més universalitzada.

NOMBRE I REPRESENTACIÓ DELS SONS

La nostra **glotis** (4) és un instrument musical el més perfect, que podem fer sonar quan expel·lim l'aire dels pulmons. La **veu** és el **so** que modifiquem a voluntat nostra segons la part de la boca o de les fosses nasals en què la fem xocar.

6. Els fonemes poden ésser **sonors** o **sords** segons estiguin o no acompanyats del so o vibració de les cordes vocals de la glotis.

Fonemes sonors: A, E, I, O, U, B, M, V, D, S (*musa* *musa*), L, N, R (*coram* en presència de), RR (*robur* fortitud, *hórridus* hòrrid), G (*genus* gènere), G (*tego* cobreixo), QN (*agnus* = *anyus* anyell).

- (1) De φωνή, veu, so.
- (2) De ὀρθός, recte i γράφω, escriure.
- (3) De ὀρθός, recte i φωνέω, parlar.
- (4) De γλῶττα, llengua.

Fonemes sords: P, F, T, SS (*sermo* discurs, *assumere* prendre), SC, representant el so de la nostra *xeix*, (*discite* = *dixite* apreneu, *suscipio* = *suixipio* agafo), C (*caro* carn).

7. Sons **continus** són aquells, la durada dels quals pot perllongar-se tant com se vulgui; i **plosius** aquells que duren el precís moment de pronunciar-los.

Són continus tots els sons sonors menys B, D, i els sords F, SS, SC = *xeix*.

Són plosius B, P, D, T, C (*esca* menjar).

8. Els sons continus poden ésser **oberts** o **tancats**, **fricatiu** ⁽¹⁾, **lateral**, **vibrant** i **nasal**.

Sons **oberts** són els que es pronuncien amb major obertura de la boca: A, E, I, O, U; en contraposició amb els **tancats** que es pronuncien amb menor obertura del mateix orgue.

La llengua llatina no té sons tancats sinó de mitjanament oberts.

Sons **fricatiu** són els que es formen estrenyent la cavitat bucal: B, F, V, D, G, S, SS, SC, = *xeix*.

Sons **lateral** són els que es formen apretant la llengua a les dents o a un punt del paladar anterior, de manera que l'aire és forçat a passar per les vores de la llengua: L.

Són **vibrant** els sons que es produeixen imprimint un tremolor o vibració al gargamelló o a la llengua: R, RR.

Sons **nasals** són els que es produeixen tancant molt, o completament, la cavitat bucal, de manera que l'aire ha de sortir pel nas: M, N, GN = NY.

CLASSIFICACIÓ DELS SONS SEGONS EL LLOC DE LA CAVITAT BUCAL ON ES PRODUEIXEN

9. Segons el lloc de la cavitat bucal on es produeixen els sons, es classifiquen en **labials**, **labidontals**, **linguals**, **linguodontals**, **linguovalolars**, **prepalatals**, **mediopalatals** i **velars**.

Són **labials** els sons que es formen en els llavis: U, P, B, M.

Sons **labidontals** són els que es formen entre les dents superiors i el llavi inferior: F, V.

(1) De *frico*, fregar.

Sons linguals són els que es produeixen projectant l'aire damunt la llengua: o.

Sons linguodentals són els que es formen entre la punta de la llengua i les dents: d, n, s, ss, t.

Són linguoalveolars els que es formen entre la punta de la llengua i els alveols: l, r, rr.

Són prepalatals els que es produeixen entre la part anterior de la llengua i la part anterior del paladar: g (*genus*, gènere; *gigno*, engendro), sc = xeix.

Els sons **mediopalatals** es formen entre la part superior o pla de la llengua i el paladar dur: i, gn = ny.

Els sons **velars** es produeixen entre l'arrel de la llengua i el vel del paladar: e, c (*arca*) g (*imàgo*).

El so de la a no es classifica en cap lloc de la cavitat bucal perquè surt de la glotis sense trobar en aquella obstacle sensible.

Resumint el que fins ara hem dit, tenim que la llengua llatina parlada d'acord amb la pronunciació romana posseeix els següents sons:

p, so labial plosiu, sord, de les nostres paraules catalanes pare, Josep, ex.: *pater*, pare; *deinceps*, després.

b, so labial plosiu, sonor, de les nostres paraules bèstia, abdicar, ceba, ex.: *scribo*, escric; *obruptus*, abrupte.

m, so labial nasal, sonor, com en les nostres paraules maduixa, ample, camí, ex.: *atomus*, àtom; *imbrex*, teula; *coram*, en presència de.

u, so labial sonor, tònic, dels nostres mots pur, corrua, ex.: *agnus*, anyell; *utinam*, tant de bo.

f, so labidental fricatiu, sord, com en les nostres paraules foc, serafi, baf, ex.: *fumus*, fum; *confundere*, confondre.

v, so labidental fricatiu, sonor, com en les paraules verge, anava, vi, tal com es pronuncien a Reus, Valls i Vendrell, ex.: *vinum*, vi; *divinus*, diví.

o, so lingual sonor, obert, com en les nostres paraules vora, còmic: ex. *dóceo*, ensenyo; *amo*, estimo.

t, so linguodental, plosiu, sord, com en els nostres mots tela, data, fet, ex.: *terminus*, terme; *ante*, davant; *audī*, escolta.

d, so linguodental plosiu, sonor, com en els mots catalans dama, advent, cadena, ex.: *domus*, casa; *pondus*, pes; *adventum*, advent; *hodie*, avui.

ss, so linguodental fricatiu, sord, com en les nostres paraules sant, bàlsam, assignar, ex.: *salus*, salut; *ensis*, espasa; *passus*, que ha patit.

s, so linguodental fricatiu, sonor, com en les nostres paraules camisa, gos, ex.: *dsinus*, ase; *corpus*, cos.

n, so linguodental nasal, sonor, com en els nostres mots cens, gran, niu, ex.: *angelus*, àngel; *natrix*, serp d'aigua; *unio*, unió.

l, so linguoalveolar sonor, com en les nostres paraules pluja, bàlsam, ala, mel, ex.: *altitudo*, altura; *albus*, blanc; *limax*, llimac; *calix*, calze.

r, so linguoalveolar vibrant, sonor, com en les nostres paraules cera, arma, art, mar, ex.: *ara*, ara; *arca*, arca; *ars*, art; *cor*, cor.

rr, so linguoalveolar, de vibració perllongada, sonor, com en els nostres mots rata, colrat, conreu, arrel, ex.: *rex*, rei; *horror*, horror.

g, so prepalatal fricatiu, sonor, com en les nostres paraules gipó, fageda, viatge, ex.: *gens*, gent; *gladus*, àlgid.

sc = xeix, so prepalatal fricatiu, sord, dels nostres mots ix, eixam, ex.: *discite* = *dixite*, apreneu; *suscipit* = *suxcepit*, prengué.

i, so mediopalatal sonor, com en les paraules catalanes primer, camí, feia, ai, ex.: *video*, veig; *abies*, abet; *judex* = *iudex*, jutje; *adiutorium* = *adiutoriū*, ajut.

gn = ny, so mediopalatal nasal, sonor, com en les nostres paraules llenya, any, ex.: *agnus* = *anyus*, anyell; *cognosco* = *conyosco*, conec.

e, so velar sonor, obert, de les nostres paraules època, puresa, be, ex.: *iste*, aqueix; *dulcedo*, dolçor.

c, so velar plosiu, sord, com en els nostres mots casa, sucós, curar, creu, clar, ric, ex.: *esca*, menjar; *cor*, cor; *currere*, corre; *clavis*, clau.

g, so velar fricatiu, sonor, com en les paraules gana, gos, gustar, gràfic, glòp, ex.: *doapae*, convits; *lego*, llegeixo; *gutur*, gola; *glòria*, glòria; *egredere*, sortir.

h, so gutural sonor, tònic, de les paraules catalanes all, hostal, sofà, ex.: *habeo*, tinc; *poena*, pena.

SINOPSI DELS SONS DE LA LLENGUA LATINA

SEGONS EL LLOC ON ES PRODUUEIXEN	C O N T I N U S						P L O S I U S	
	S O N O R S					S O R D S	S O N O R S	S O R D S
	Migoberts	Fricatius	Laterals	Vibrants	Nasals	Fricatius		
Labials. . .	U	V			M	F	B	P
Labidentals. .								
Linguals . . .	O	S			N	SS	D	T
Linguodentals .			L	R, RR (²)				
Linguoalveolars.								
Prepalatals. .		G (¹)				SC		
Mediopalatals .	I				GN			
Velars . . .	E	G (²)						C
Guturals . . .	A							

- (1) En el mot *regina*, regina.
 (2) En el mot *calateia*, Calateia.
 (3) La *n* de vibració més perllongada.

CAPÍTOL II - ORTOGRAFIA

10. L'Ortografia s'ocupa de l'encertada representació gràfica dels sons.

Veurem el nombre de lletres, signes representatius dels sons i quan cal escriure les unes o les altres; l'accentuació gràfica de les lletres, que corresponen als sons que poden ésser percutits (51 i 52) ⁽¹⁾; la manera de representar els nombres i sistema de numeració dels llatins i com ells usaren les abreviatures.

NOMBRE I REPRESENTACIÓ DE LES LLETRES

11. Els signes gràfics amb els quals són representats els sons de la llengua llatina, això és les lletres, són els següents:

Signes: A, *a*; B, *b*; C, *c*; D, *d*; E, *e*; F, *f*; G, *g*; H, *h*;
Noms: A, Be, Ca, De, E, Ef, Ge⁽²⁾, Hac,

Signes: I, *i*; J, *j*; K, *k*; L, *l*; M, *m*; N, *n*; O, *o*; P, *p*;
Noms: I, Jota, Kappa, El, Em, En, O, Pe,

Signes: Q, *q*; R, *r*; S, *s*; T, *t*; U, *u*; V, *v*; X, *x*; Y, *y*; Z, *z*.
Noms: Qu, Er, Es, Te, U, Ve, Ex, Ypsilon⁽³⁾, Zeta.

El sistema ortogràfic ideal, fóra el que tingués un sol signe per a representar cada so; però com que les llengües són el producte natural d'una evolució secular, per això no tenen aquesta simplicitat ortogràfica. Així resulta que en la llengua llatina es troben:

a) un signe h, que no representa cap so si no és en els mots *mihi* i *nihil* amb els seus compostos.

b) signes senzills que representen un sol so senzill: P, B, M, U, F, V, ò, D, N, L, I, J, Y, E, H, en els mots suara esmentats K, Q i A.

c) signes senzills que corresponen a dos sons senzills: s = s, ss; r = r, rr i a, (so prepalatal fricatiu, sonor, i so velar fricatiu sonor).

d) un signe senzill que correspon a un so doble: z = ts.

e) signes senzills que representen un so senzill i un so doble: t = t i tss; c = c i dsc.

(1) Els números entre parèntesi fan sempre referència als números dels paràgrafs.

(2) Com en el mot català *gera*.

(3) ὀφιλόν o Y grega.

- f) un signe senzill que correspon a dos sons dobles: $x = gs$ i css .
- g) uns mateixos signes doblats que representen un so senzill: ss i rr .
- h) signes dobles que representen un so senzill: $ph = f$; oe i $ae = e$;
 $th = t$; $rh = r$; sc ; $gn = ny$ i $ch = c$.

i) un signe doble que correspon a dos sons diferents dels que representa cada un dels seus elements quan van sols: $xc = csc$.

Com hem pogut veure hi ha sons representats per més d'un signe: f per f , ph ; t per t , th ; ss per ss , s ; rr per rr , r , rh ; i per i , j , y ; e per e , oe , ae ; i c per c , h en els mots que hem esmentat, ch , k i q .

La importància de l'ortografia es comprèn examinant la gran diferència que hi ha entre algunes paraules que únicament es distingeixen per petites diferències ortogràfiques, cosa que succeeix en totes les llengües. Així *bibo*, bec i *vivo*, visc; *aut*, o i *haud*, no; *coepti*, he començat i *cepi*, he pres; *amāvit*, estimà i *amābit*, estimarà; *occido*, mato i *occido*, moro; etc.

És per això que donarem ací algunes regles per tal de fixar quan **cal escriure unes lletres i quan unes altres**.

REGLES GENERALS ORTOGRAFIQUES

12. Tota paraula derivada conserva les mateixes lletres radicals de la primitiva, així *animālis*, animal d'*ànima*, ànima; *obediētia*, obediència d'*obedire*, obeir.

13. Tota preposició que acaba amb una lletra percussora (51 i 52) i s'uneix a un verb que comença també amb una lletra de la mateixa mena, freqüentment muda aquella lletra amb la del verb, com: *colligo* uneixo, de *cum* o *con* i *lego*; *oppugno* ataco de *ob* i *pugno*.

Moltes vegades persevera la mateixa lletra de la preposició, així: *condūco* condueixo, *obfirmo* persisteixo, *inquiro* investigo. A voltes es muda o conserva, com: *oggānnio* o *obgānnio* murmuro; *afféro* o *adféro* porto; *allóquor* o *adlóquor* parlo.

14. Una lletra percussora no pot doblar-se ni en principi ni en fi de mot; si es dobla en mig ha d'ésser entre lletres que poden ésser percutides: *annus* any, *intélligo* entenc; excepte quan els segueix L , R , com en *afflígo* afligeixo, *attríbuo* atribueixo.

REGLES PARTICULARS

15. No es poden donar regles concretes referent quan cal escriure els signes senzills H, P, O, E, A, X, els dobles AB, OE, SC, GN, i XC. En donarem algunes per quan cal escriure les altres lletres.

B, U, V

16. S'escriu *b* i no *v* sempre que aquest so similar percu-deix juntament amb la *L* o la *R*, com: *Blásius* Blai, *Brevis* breu; en els datius i ablatius en *bus* i en els temps del verb en *bam* i en *bo*.

S'escriu en canvi *v* i no *b* en els pretèrits en *vi* i en els altres temps que es formen d'ell, ex.: *amávi* he amat, *amáve-rám* havia amat, *amáverim* hagi amat, *amavíssem* hagués amat, *amávero* hauré amat, excepte en els pretèrits dels verbs acabats en *bo*, com: *bibi* he begut de *bibo* bec, *lambi* he llepat de *lambo* llepo. També s'escriu *v* en els sufixes *avis*, *avus*, *evís*, *evus*, *ivus*, etc.

La *u* no pot perculdir sola sinó junt amb la *g* o la *q*; però pot ésser perculdida: en ambdós casos és quan s'escriu en lloc de *v*, ex.: *sanguis* sang, *qui* que, *urbs* ciutat, *rubrus* roig. En els altres casos s'escriu *v*, com: *vita* vida.

M, N

17. Davant de *p*, *b*, *m*, s'escriu sempre *m* i no *n*, ex.: *impérium* imperi, *ámbo* rodejo, *summum* summe.

Solament acaben en *n* els mots, la terminació dels quals és *en*, com: *lumen* llum, *túbicen* trompeta; els greco-llatins com *títan* tità, *lichen* liquen; i aquests mots *an* per ventura, *en* vetací, *in* en, *forsan*, *fórsitan* tal volta, *non* no, *quin* per què no, *tame* *n* també, amb els seus compostos; *sin* sense, *dein* després i altres similars per haver suprimit una lletra o síl·laba final *sine*, *deinde*.

F, PH

18. La F s'escriu en diccions purament llatines com *forma* forma, *refúgium* refugi; i la PH en les hebrees o greco-llatines, com *JOSEPH* Josep, *sophía* sabiduria.

D, T, C

19. Els únics mots llatins que acaben en D són: *ad* a, *apud* davant, *hauD* no, *sed* però, *id* ell, *istud* aqueix, *illud* aquell, *aliud* altre, *quid*, *quod* que, amb els seus compostos; tots els altres porten *t*.

Per saber quan cal escriure T o C davant de dues lletres que poden ésser perculdides es poden fixar tres regles. La primera és mirar en els noms el llur origen, així: *judícium* judici de *judex*, *júdicis* jutge; *perniciēs* dany del verb *neco* mato, *prudēntia* prudència, de *prudens*, *prudēntis* prudent; i *dóctior* més docte de *doctus* docte. La segona, referent als noms acabats en *ius*, és veure com fan el vocatiu, així: *Laurēntius* Llorenç perquè fa *Laurēnti*; *Lúcius* Luci perquè fa *Luci*. La tercera referent als verbs és mirar com s'escriu la segona persona del present d'indicatiu, així: *facis* en *fácio* faig, *sentis* en *sén-tio*, sento.

Les paraules derivades d'una primitiva en la qual no hi ha ni *t* ni *c*, generalment s'escriuen amb *t*, així: de *puer* nen, *puer-ritia* infantesa.

En paraules propiament llatines s'escriu sempre *c* davant de *a*, *o*, *u*, ex.: *caro* carn, *coram* en presència de, *cum* amb.

L

20. D'aquesta lletra podem dir que es dobla en els superlatius en *limus* com *facíllimus* facilíssim, *humíllimus* humiliíssim.

I, J, Y

21. La i és sempre percutida, ex.: *Maria* Maria; la j sempre percudeix, ex.: *ejus* d'ell; la y solament s'escriu en paraules greco-llatines, ex.: *syntaxis* sintaxi. Els noms acabats en *ius*, *ia*, *ium* en els casos en *i* i en *is* doblen la i com: *dhū* altres, *dhūs* als altres. S'exceptuen els vocatius de *filius*, i dels noms propis: ex.: *fili* fill, *Antóni* Antoni, *Ignàti* Ignasi.

CH, K

22. Aquestes grafies s'usen solament en els mots procedents de l'hebreu o del grec, ex.: *chérubim* querubí, *kýrie* senyor.

Q

23. Aquesta lletra s'escriu sempre seguida de u, ex.: *quando* quan, *quia* perquè.

S, SS

24. S'escriu s en principi de dicció i al mig després d'un so percussor, representant el so sord; i en mig de dicció entre sons que poden ésser percutits, representant el so sonor, com en els numerals terminats en *simus*, ex.: *centésimus* centèsim, *millésimus* mil·lèsim; i en els qualificatius en *osus*, ex.: *gloriosus* gloriós, *studiosus* estudiós.

Quan en mig de paraula representa el so sord, s'escriu ss: talment en els temps del verb substantiu en *se* i *sem*, com *esse* ésser, *essem* fóra, *esses* fores, etc.; *fuísse* haver estat, *fuíssem* hagués estat, *fuísse* haguessis estat, etc., i en els superlatius en *simus*, com: *doctíssimus*, doctíssim.

R, RR

25. S'escriu r en començament de paraula quan representa el so vibrant perllongat i en mig de dicció, entre mig de sons que poden ésser percutits, quan correspon al so vibrant breu, ex.: *áridus* àrid.

En mig d'un mot s'escriu *rr* quan representa el so vibrant perllongat, com en els superlatius *pulchérrimus* bellíssim, *misérrimus* misèrrim.

G

26. Aquesta grafia s'escriu sempre davant dels sons *e*, *i*, representant el so prepalatal i davant de *a*, *o*, *u*, o davant de qualsevol so que pot ésser percudit, quan percudeix juntament amb la *l*, *r*, i correspon al so velar, ex.: *teges* cobreixes, *leges* llegeixes, *Pérgamus* Pèrgam, *spargo* escampo, *surgunt* s'aixequen, *gládium* glavi, *grex* ramat.

Z, TH, RH

27. Aquestes lletres s'escriuen solament en paraules hebrees o greco-llatines, ex.: *zéfirus* zèfir, *zelus* zel, *Mathías* Maties, *Panthus* Pante, *rhétórica* retòrica.

Cal tenir present que els llatins no distingien en l'escriptura la *u* i la *v*, la *i* i la *j* ⁽¹⁾ tant si eren sons percudits com percussors. Modernament sempre es fa distinció entre la *u* i la *v* almenys en la lectura; però hi ha escrits ⁽²⁾, en els quals s'usa sempre la *i* i la *u* suprimint en absolut la *j* i la *v* i altres en què només s'empren la *j* i la *v* quan representen els respectius sons percussors.

També respecte als signes *ae*, *oe*, cal notar que antigament s'escrivien units així *æ*, *œ*, però ara s'ha generalitzat l'escriure'ls separats, encara que hi ha llibres en què s'usen sempre units i altres en què s'empren així solament per a les majúscules.

SISTEMA NUMERIC ROMA

28. Els **signes gràfics** de què es valien els llatins per a representar els **números** eren algunes de les lletres de l'alfabet. La *I* indicava un, la *V* cinc, la *X* deu, la *L* cinquanta, la *C* cent, la *D* cinc-cents i la *M* mil.

(1) Aquest signe s'introduí durant els segles del Renaixement per a representar el so percussor de la *i*.

(2) Com hem dit en el pròleg, els textos de la Fundació Bernat Metge.

Damunt aquestes lletres bastien, segons Plini, el seu sistema de numeració, com segueix:

I	1
V	5
X	10
L	50
C	100
D o bé IO	500
M o bé CIO	1.000
IOO	5.000
CCIOO	10.000
IOOO	50.000
CCCCIOO	100.000
IOOOO	500.000
CCCCIOOOO	1.000.000

29. Repetint els signes I, X, C, M, fins a tres o quatre vegades, s'indicava que es sumaven, ex : II dos, XXX trenta, CCCC quatre-cents, MM dos mil.

30. Quan s'ajuntaven dos signes diferents, si el menor estava abans es restava del major i si anava després del major s'hi sumava, ex.: CM nou-cents, LX seixanta.

31. Si volien expressar quantitats més elevades repetien les lletres o grups de lletres numerals, ex : MM o bé CIO-CIO dos mil; CCCCCIOOOO-CCCCCIOOOO dos milions.

Com es pot notar a cop de vista el sistema de numeració aràbic, desconegut en els temps del llatí clàssic, és molt més senzill.

Així com hem inclòs dintre l'Ortografia la representació gràfica dels números, ens ha semblat també escaient incloure-hi la manera com els llatins usaven les **abreviatures** i transcriure'n algunes.

ABREVIATURES

32. Les **abreviatures** eren usades amb molta freqüència entre els llatins. Així veiem que les empenen en els noms, cognoms i sobrenoms de persones, en els títols de dignitat i coma-

nament, en els mots de parentiu, en les missives, en fórmules de molt ús, en els epitafis i en els pesos i monedes.

En transcriurem unes quantes:

<i>C.</i>	<i>Cajus</i>
<i>Cor.</i>	<i>Cornélius</i>
<i>T.</i>	<i>Túllius</i>
<i>Afr.</i>	<i>Africànus</i>
<i>Pont. Max.</i>	<i>Póntifex Máximus</i>
<i>Imp.</i>	<i>Imperátor</i>
<i>Cos.</i>	<i>Consul</i>
<i>Coss.</i>	<i>Cónsules</i>
<i>Eq. M.</i>	<i>Équitum Magister</i>
<i>F.</i>	<i>Fílius</i>
<i>Av.</i>	<i>Avus</i>
<i>Pr.</i>	<i>Prónepos</i>
<i>S. P. D.</i>	<i>Salútem plúrimam dat</i>
<i>S. P. Q. R.</i>	<i>Senátus populúsque románus</i>
<i>A. U. C.</i>	<i>Ab urbe còndita</i>
<i>S. C.</i>	<i>Senátus consúltum</i>
<i>J. O. M.</i>	<i>Jovi Óptimo Máximo</i>
<i>D. M.</i>	<i>Diis mánibus</i>
<i>B. M.</i>	<i>Bene merénti</i>
<i>B. Q.</i>	<i>Bene quílescat</i>
<i>B. V.</i>	<i>Bene váleat</i>
<i>S. T. T. L.</i>	<i>Sit tibi terra levis</i>
<i>L.</i>	<i>Libra (pes)</i>
<i>H. S.</i>	<i>Sestértius (moneda)</i>

CAPÍTOL III - ORTOFONIA

33. **L'Ortofonia** ensenya la manera de **llegir com cal** els sons que no són representats gràficament o que per llur grafia es poden confondre amb altres.

Ultra del que anunciem explícitament en aquesta definició, estudiarem en aquest indret les **articulacions** dels sons i la **valor fònica** d'altres signes gràfics anexas a les mateixes.

Com vàrem indicar en la Fonètica (5), en llegir o parlar el llatí ens atindrem a la pronunciació romana.

Ens ocuparem solament aquí dels sons que es poden confondre amb altres, car els demés ja els deixem per ben estudiats en la Fonètica.

COM CAL PRONUNCIAR ELS SONS DE LA LLENGUA LLATINA

34. Els sons que poden ésser percudits representats per les grafies *a, e, ae, oe, i, y, o, u*, es pronuncien mitjanament oberts com es fa a la Catalunya vella en les paraules *all, sofà, època, puresa, primer, camí, còmic, vora, pur, corrua*.

35. La *u* precedida de *g* o *q* es pronuncia sempre, ex.: *sanguis* sang, *quidam* algú.

36. La *ph* representa el so de la *f*.

37. La *v* s'ha de distingir sempre de la *b* tal com es fa a Reus, Valls, Vendrell, etc., en els mots catalans.

38. La *s* entre dos sons que poden ésser percudits i al final de paraula, és sempre sonora com en el mot *casa*, ex.: *ást-nus ase, misericórdia* misericòrdia, *corpus* cos.

39. La *l* quan es troba doblada es parteix sempre i es pronuncia cada so com a senzill, igualment com en el mot *collegi*, ex.: *ilLe* = *il'le* aquell.

40. La *g* davant de *e, i*, es pronuncia com en les nostres paraules fageda, gipó, ex.: *gens* gent, *álgidus* àlgid.

Si va, però, precedida d'un so que pot ésser percudit, respon a la *g* un so doble de *d* i del mateix so anterior, ex.: *ágimus* = *ádágimus* fem, *légere* = *lédgere*, llegir.

41. El grup *sc* es pronuncia igual que la nostra *x* en xi-prer, eixam, ex.: *scio* = *xio* se, *discite* = *dixite* apreneu, *suscépit* = *suxépit* prengué.

42. La *j* es pronuncia com la *i* en els nostres mots iode, feia, ai, ex.: *iudex* = *iudex* jutge, *adjutórium* = *adutórium* ajut.

43. La *gn* es pronuncia talment com el grup *ny* de *nyà-mara*, *llenya*, ex.: *gnomos* = *nyomos* *gnom*, *agnus* = *anyus* *anyell*, *cognóscere* = *conyóscere* *conèixer*.

44. La *c* seguida dels sons *e*, *i*, es pronuncia *tx* com en els nostres mots *atxa*, *escletxa*, ex.: *benedícere* = *benedítxere* *beneir*, *fácio* = *fátxio* *faig*.

45. El grup *ch* representa el so de *c* davant de *a*, *o*, *u*, ex.: *cháritas* = *cáritas* *amor*.

El mateix so representa la *h* solament en els mots *míhi* a mi, *níhil* res i els seus compostos.

46. La *τ* en mig de paraula, precedida d'un so que pot ésser percutit i davant d'altres dos sons de la mateixa mena el primer dels quals és *i*, té un so equivalent a la combinació *ts* en el mot català sotsobre, ex.: *oratio* = *oratsio* *oració*, *gratia* = *gratsia* *gràcia*.

També en mig de paraula, però precedida d'un so percussor i seguida d'altres dos sons que poden ésser percutits, té el so de *ss*, sentint-se apenas el so de la *t*, ex.: *scientia* = *scien(t)sia* *ciència*.

S'exceptua el cas en què el so percussor precedent siga *s*, *gs*, que llavors la *τ* conserva el so de la *t* plosiu, sord, talment com en la paraula catalana cristià, ex.: *quéstio*, *qüestió*, *míxtio* *barreja*.

47. La *z* té el so corresponent a *t* sorda i *s* sonora com en els mots *metzina*, *agonitzar*, ex.: *Zaqueus* = *Tsaqueus* *Zaqueu*, *scandalizat* = *scandalítsat* *escandalitza*.

48. Quan davant de *e*, *i*, concorren dues *cc* la primera generalment sona *t* i la segona *x* com en els mots *fletxa*, *morratxa*, ex.: *ecce* = *erxe* *heus ací*, *accedo* = *arxedo* *m'acosto*.

49. La *x* davant d'un so que pot ésser percutit es pronuncia *css* com en el mot *fixar* = *ficsar*, ex.: *Xystus* = *Csystus* *Sixte*, *dixit* = *dicsit* *digué*.

S'exceptuen els compostos de *ex* en els quals la *x* es pronuncia *gs* sonores com en *examen* = *egsamen*, *ex.*: *exaudire* = *egsaudire* escoltar, *exórdium* = *egsórdium* exordi.

50. Quan s'escau el grup *xc* davant de *e*, *i*, la primera lletra es pronuncia com la *c* davant de *a*, *o*, *u*, i la segona com la nostra *xex*, *ex.*: *excélsis* = *ecxélsis* en les altures.

SÍL·LABES I ARTICULACIONS. — SONS PERCUDIBLES I SONS PERCUSSORS

51. Els sons *o* es **troben sols** en el mot, o **s'articulen ells amb ells**. En tots dos casos s'anomenen **síl·labes**.

Les paraules es componen d'una o varies síl·labes.

52. En tota síl·laba hi ha un so només **percudit** i un o varis sons **percussors**.

53. Els sons que poden ésser percudits són els **únics que es poden trobar sols formant síl·laba**, *ex.*: *A*, *a*, *gráti-A* gràcia, *é-tiam* també, *i-ter* camí, *fili-i* del fill, *De-o* a Déu, *o-ra* prega, *u-ter* un dels dos. Tots els altres sons són percussors.

54. Dels sons percudibles poden ésser **percussors** *i* i *u*, sols o acompanyats dels que només poden ésser percussors, *ex.*: *heu*, *hei ai*, *quí* que, *cláustrum* claustre.

55. Un so percudit ho pot ésser **per un o més sons percussors adés anteriors, adés posteriors, o anteriors i posteriors alhora**, *ex.*: *DO-mí-NUS* senyor, *OM-nis* tot, *AR-BOR* arbre, *MENS* enteniment, *FLU-MEN* riu, *PLEBS* plebs.

Els gramàtics han nomenat fins ara vocals o sons sonants els que poden ésser percudits i semivocals i consonants els que poden ésser percussors.

Eren també nomenats diftongs i triftongs els grups de dos o tres vocals respectivament que eren pronunciades amb una sola emissió de

veu, ex.: AU-*rum* or, quAE que, EU-*ge* olal, QUEIS als qui; però parlant amb propietat i lògica, tota síl·laba és pronunciada amb una sola emissió de veu, sigui composta dels sons que es vulgui. Es per això que nosaltres no senyalarem aquests grups de sons amb aquella nomenclatura.

Altrament es deien diftongs contra tota raó *ae oe*, *yi* que es pronuncien com els sons senzills *e, i*, ex.: *poënttet* = *pénitet* em pesa, *ætas* = *etas* edat, *Harpvía* = *Harpía* Harpia.

Alguns gramàtics sembla que han previst la teoria que hem sentat nosaltres dels sons percussors i percudits quan parlen de sons que fereixen (hieren).

DIÈRESI I ACCENTS

56. Conjuntament amb les grafies dels sons s'usen uns altres signes gràfics com la dièresi (¨) i els accents.

La dièresi podem dir que afecta als signes representatius dels sons i tot el més a la unió dels sons o síl·labes; i els accents, àdhuc que es marquin damunt d'un so percudible, afecten més bé a les síl·labes i encara més a la paraula tota.

57. La dièresi (¨) serveix per desfer els dobles signes *ae oe* per tal que es pronunciïn tots dos, ex.: *aër* = *a-er* aire, *poëta* = *po-éta* poeta.

Abans s'usava en alguns casos damunt la *u* per remarcar que calia pronunciar-la quan seguia la *g* o la *q*, ex.: *qüëstio*, qüestió.

58. D'accents n'hi ha de tres menes: l'agut (´), el greu (˘) i el circumflex (ˆ). L'accent agut correspon a l'accent tònic en els casos que es grafia, l'accent greu s'ha fet servir per distingir paraules iguals de distintes categories i l'accent circumflex per diferenciar els casos dels noms i remarcar quan un mot és sincopat.

Com que els accents, segons hem dit, tenen més relació amb les paraules que amb els sons o síl·labes hi insistirem en la Lexicologia.

(1) De διαίρεσις, divisió.

EPÍLEG

SONS I MANERA COM S'HAN REPRESENTAT I ES REPRESENTEN
EL PERQUE NO INCLOEM LA PROSODIA EN LA GRAMATICA

Com a resum de tot el que hem tractat sobre les fonies i les grafies posem el següent epíleg a la Fonologia.

Sons	Com els representarem	Com són o han estat representats
P	P, <i>p</i>	P, <i>p</i>
B	B, <i>b</i>	B, <i>b</i>
M	M, <i>m</i>	M, <i>m</i>
U	U, Û, V, <i>u, ú</i>	U, Û, V (¹), <i>u, ú, ù, û, ü, v</i>
F	F, Ph, <i>f, ph</i>	F, Ph, <i>f, ph</i>
V	V, <i>v</i>	V, U, <i>v, u</i>
O	O, Ó, <i>o, ó</i>	O, Ó, <i>o, ó, ò, ô</i>
T	T, Th, <i>t, th</i>	T, Th, <i>t, th</i>
D	D, <i>d</i>	D, <i>d</i>
SS	S, <i>s, ss</i>	S, <i>s, ss</i>
S	<i>s</i>	<i>s</i>
N	N, <i>n</i>	N, <i>n</i>
L	L, <i>l</i>	L, <i>l</i>
R	<i>r</i>	<i>r</i>
RR	R, <i>r, rr</i>	R, <i>r, rr</i>
G	G, <i>g</i>	G, <i>g</i>
SC	Sc, <i>sc</i>	Sc, <i>sc</i>
I	I, Í, J, Y, <i>i, í, j, y</i>	I, Í, J, Y, <i>i, í, ï, ÿ, y</i>
GN	Gn, <i>gn</i>	Gn, <i>gn</i>
E	E, Ê, Ae, Oe, Aé, Oé <i>e, é, ê, ae, oe, aé, oé</i>	E, Ê, Ae, Oe, Aé, Oé Æ, Æ, Ê, Æ <i>e, é, è, ê, ë, ae, oe, aé, oé</i> œ, œ, æ, æ
C	C, Ch, K, Q <i>c, ch, k, q, h</i>	C, Ch, K, Q <i>c, ch, k, q, h</i>
A	A, Á, <i>a, á</i>	A, Á, <i>a, á, â, à</i>
TSS	<i>t</i>	<i>t</i>
TS	Z, <i>z</i>	Z, <i>z</i>
TX	C, <i>c, cc</i>	C, <i>c, cc</i>
DG	<i>g</i>	<i>g</i>
GS	<i>x</i>	<i>x</i>
CSS	X, <i>x</i>	X, <i>x</i>
CX	Xc, <i>xc</i>	Xc, <i>xc</i>
(²)	H, <i>h</i>	H, <i>h</i>

(1) En tots temps en les inscripcions.

(2) Quan no representa cap so.

Si entenguéssim que la Prosòdia (¹) ha d'anar dintre la Gramàtica, la Fonologia fóra el lloc indicat on s'hauria d'incloure; però, segons la definició tradicional de la Gramàtica, *art de parlar i escriure amb correcció una llengua*, entenem que la Prosòdia sobra i deu bandejar-se d'aquest art.

La Prosòdia estudia la quantitat de les síl·labes, que classifica en breus, llargues i indiferents, això és, el fonament de la *melodia* (¹) i l'accent prosòdic que marca el *ritme* (²) de l'oració o discurs i del poema o composició poètica en vers.

Una cosa, doncs, és la *correcció en el llenguatge* i altra la *musicalitat* o aquella cantarella especial, desconeguda per nosaltres, amb què els grecs i llatins *declamaven* la prosa o el vers.

És per això que nosaltres inclouríem la Prosòdia dintre la Preceptiva literària o Retòrica i no dintre la Gramàtica, i molt menys encara dintre una gramàtica elemental.

(1) De *πρός*, per a i *ᾠδή*, cant.

(2) De *μέλος*, cant.

(3) De *ῥυθμός*, ritme, moviment dels sons subjectes a una mida.

PART II - LEXICOLOGIA

59. **Lexicologia** és la part de la gramàtica que estudia les **paraules**, elements constitutius de les proposicions, amb les quals es forma el discurs.

Comprèn l'**Analogia** ⁽¹⁾, l'**Etimologia** ⁽²⁾, i la **Morfologia** ⁽³⁾. L'**Analogia** tracta del **nombre** i **categories** ⁽⁴⁾ de les **paraules** i dels seus **accidents**, l'**Etimologia** del **llur origen** i **formació** i la **Morfologia** de les **modificacions** que poden sofrir.

CAPÍTOL I - ANALOGIA

60. L'**Analogia** estudia el **nombre** i **categories** de les **paraules**, amb les quals es formen les proposicions, i els **accidents** que en elles poden ocórrer.

CATEGORIES I ACCIDENTS GRAMATICALS

61. Segons les idees que representen, les paraules poden classificar-se dintre les *vuit categories gramaticals* nomenades **nom substantiu** ⁽⁵⁾, **nom adjectiu** ⁽⁶⁾, **pronomen** ⁽⁷⁾, **verb** ⁽⁸⁾, **adverbi** ⁽⁹⁾, **preposició** ⁽¹⁰⁾, **conjunció** ⁽¹¹⁾ i **interjecció** ⁽¹²⁾.

- (1) De ἀνά a través i λόγος paraula. Diferents paraules.
- (2) De ἔτυμος veritable i λόγος paraula. Significació pròpia dels mots.
- (3) De μῆρπος forma i λόγος paraula. Formes dels mots.
- (4) De κατά en i ἀγορά lloc, forum. Lloc que pertoca segons la qualitat.
- (5) De substantivus, que està o permaneceix per ell mateix.
- (6) De ad i jácere, estar junt.
- (7) De pro i nomen, en lloc del nom.
- (8) De verbum, paraula. La paraula per excel·lència.
- (9) De ad i verbum, junt al verb.
- (10) De prae i pónere, posar davant.
- (11) De cum i júngere, unir mútuament.
- (12) De inter i jácere, estar posat entremig.

En llatí no existeix l'article, car els accidents de gènere i nombre del substantiu, adjectiu i pronom es determinen per les desinències de la declinació.

62. Les paraules de les primeres quatre categories són **variables**, car es presenten en el discurs amb **diversitat de terminacions** i les de les quatre últimes són **invariables**, car **no canvien de terminació**.

63. Les variacions de terminació expressen els **accidents gramaticals**, que són les **alteracions** que sofreixen les paraules variables, per tal de designar diferents relacions.

NOM SUBSTANTIU

64. **Nom substantiu**, és el que indica una **substància** i serveix per senyalar les **persones o coses**.

Exemples:

<i>Isidórus</i> , Isidre.	<i>Minorisa</i> , Manresa.	<i>leo</i> , lleó.
<i>Blàsius</i> , Blai.	<i>Tiber</i> , Tiber.	<i>mensa</i> , taula.
<i>Antónius</i> , Antoni.	<i>Ausetània</i> , Ausetània.	<i>arbor</i> , arbre.

65. Poden ésser **concrets i abstractes** ⁽¹⁾ segons designin una persona o cosa que subsisteix per ella mateixa, sigui **realment**, o segons la **manera de concebre-la**.

Exemples:

Concrets: <i>Joseph</i> , Josep.	Abstractes: <i>virtus</i> , virtut.
<i>canis</i> , gos.	<i>amor</i> , amor.
<i>petra</i> , pedra.	<i>pulchritudo</i> , bellesa.

66. Els concrets es divideixen en **propis i comuns**. Propis són els que s'apliquen a **una persona o cosa individual i determinada** i comuns els que es poden aplicar a **moltes persones o coses indeterminades**.

(1) De *abs* o *ab* i *trdhere*, separar. Isolat de la matèria.

Exemples:

Propis: *Joánnnes*, Joan.
Gállia, Gàl·lia.
Barcino, Barcelona.

Comuns: *múlier*, dona.
àngelus, àngel.
pulvis, pols

67. Els comuns poden ésser **individuals** i **col·lectius**. Individuals quan convenen a **cada una de les persones o coses** que signifiquen, i col·lectius quan es poden aplicar a **una agrupació**, com a tal, però no a cada un dels seus components.

Exemples:

Individuals: *miles*, soldat.
agnus, anyell.
vitis, cep.

Col·lectius: *exércitus*, exèrcit.
grex, reumat.
vínea, vinya.

NOM ADJECTIU. - ADJECTIUS QUALIFICATIUS

GRAUS DE COMPARACIÓ

68. El **nom adjectiu**, és una paraula que **es junta al substantiu** per tal de qualificar-lo o determinar-lo. Exemples: *pàstor* **BONUS** bon pastor, *hic* **liber** aquest llibre.

L'adjectiu no pot estar en les proposicions sense un substantiu expressat o callat. Expressat: *Dux prudens superabit hostes*, El capdill expert vencerà els enemics. Callat: *Impius perhibet*, això és, *Homo impius perhibet*, L'impietós es perdrà.

69. L'adjectiu pot ésser **qualificatiu** o **determinatiu**. El qualificatiu expressa les **qualitats** o **maneres d'ésser** del substantiu; el determinatiu l'**extensió** amb que es pren, o **alguna altra relació** del substantiu.

Exemples:

Qualificatiu: *hirúndo* **AGILIS**, oreneta àgil.
homo **VALENTINUS**, home valencià.
liber **AUREUS**, llibre auri.

Determinatiu: *ALIQUA* **múlier**, alguna dona.
DUO **milites**, dos soldats.
IPSE **puer**, el mateix noi.

70. Els adjectius qualificatius poden **expressar la qualitat de tres maneres**, anomenades pels gramàtics **graus de comparació**.

71. Aquests graus són: el **positiu**, que anuncia senzillament les qualitats de les persones o coses, ex.: *Jesus* **BONUS**, Jesús bo; *avis* **RARA**, ocell rar. El **comparatiu**, que les anuncia amb relació a altres persones o coses o àdhuc qualitats, ex.: *Petrus* **DITIOR Joánni**, Pere més ric que Joan; *aurus* **MELIOR argénto**, l'or millor que l'argent; *Antónius* **PRUDENTIOR quam sápiens**, Antoni més prudent que savi. I el **superlatiu**, que les anuncia en un grau suprem, ex.: *Francíscus* **PAUPÉRRIMUS**, Francesc porbríssim.

Solament poden formar-se comparatius i superlatius dels qualificatius susceptibles d'augment o disminució. Així és que no es poden formar dels qualificatius de nació o pàtria, com *graecus*, grec; *egarénsis*, egarenc = terrassenc; ni dels diminutius, com *tenéllus*, tendret; ni dels que signifiquen matèria, com *dureus*, auri.

Encara que siguin susceptibles d'augment o disminució tampoc es poden formar comparatius i superlatius dels adjectius acabats en *bundus*, com *sitibúndus*, assedegat; i d'alguns altres, com *almus*, benaurat; *frúgifer*, fructífer, etc.

ADJECTIUS DETERMINATIUS

72. Dels adjectius determinatius, uns són anomenats **numerals** i altres **pronominals**. Els numerals expressen la idea de **número**, ex.: *quáduor*, quatre; *sextus*, sisè; els pronominals les idees de **pertenència, igualtat, identitat, etc.**, ex.: *tuus*, teu; *idem*, *ipse*, el mateix.

Els adjectius numerals poden ésser **cardinals** (1), **ordinals**, **distributius**, **multiplicatius** i **proporcionals**.

Els cardinals indiquen **senzillament el número**: *unus*, un; *duo*, dos; *centum*, cent.

(1) Del llatí *cardinalis*, fonamental.

Els ordinals indiquen el **número en relació a un ordre**: *quintus*, el cinquè; *septimus*, el setè; *millëssimus*, el mil·lèsim.

Els distributius senyalen la idea del **número per grups**: *binus*, de dos en dos; *denus*, de deu en deu; *octógenus*, de vuitanta en vuitanta.

Els multiplicatius la idea de **multiplicitat**: *triplex*, el triple; *quintuplex*, el quintuple; *septemplex*, el sèptuple.

Els proporcionals la idea de **proporció**: *quadrúplus*, quadruplo; *octúplus*, octuplo.

Els adjectius pronominals ho són quan **concerten amb el substantiu**, ex.: *Domus tua*, la teva casa; i són veritables pronoms quan **es posen en lloc del nom** trobant-se separats del mateix en una proposició, ex.: *Pópule meus, quid feci tibi?* Poble meu, què t'he fet? (*Tibi* està en lloc de *pópulo*).

PRONOM

73. **Pronom** és una paraula que es posa en lloc del **substantiu**. Exemples: *Ego cógito*, Jo penso (*Ego* està en lloc de *Blásius*, Blai; *homo*, home, etc.). *Cujus et domus ista?* NOSTRA. De qui és aquesta casa? Nostra. (*Nostra*, representa *Antónii et Silvëstris*, D'Antoni i Silvestre; *Filiórum Joánnis*, Dels fills de Joan, etc.).

74. Els pronoms poden ésser **personals**, **demonstratius** i **relatius**. Els personals indiquen les **persones** que intervenen en la proposició o discurs, ex.: *Nos amámus*, Nosaltres amem; *Tu dormis*, Tu dorms. Els demostratius senyalen una relació de **proximitat** o **identitat** entre les persones o coses, ex.: *Haec sunt clarióra sole*, Aquestes coses són més clares que el sol; *Cognítio sui ipsius, difficíllima est*, La coneixensa d'un mateix és difícilíssima. Els relatius representen una persona o cosa, que ja és expressada en el discurs i a la qual fan **referència**, ex.: *Accépi binas líttëras QUAS mihi scripsísti*, He rebut les dues cartes que m'has escrit.

Els pronoms personals són *ego* jo, *tu* tu i el demostratiu *ille* ell, *illa* ella per la primera, segona i tercera persones del singular i *nos* nosaltres, *vos* vosaltres, *illi* ells, *illae* elles per les mateixes persones del plural.

El pronom personal *sui* d'ell, és reflexiu i expressa que l'acció del

verb **recau** damunt el **mateix subjecte** que l'executa, ex.: *Joannes diligit se plus quam Deum*, Joan s'ama més a ell que a Déu.

Dels pronoms personals en deriven els **possessius** que, com indica el mot, senyalen la idea de **pertenència** o **possessió**, Són els següents:

<i>meus</i> , meu	<i>noster</i> , nostre
<i>tuus</i> , teu	<i>vester</i> , vostre
<i>suus</i> , seu.	

Dels possessius *noster*, *vester* i del genitiu *cujus* del relatiu *quis* o *qui* el que, en deriven els **gentilicis** que, juntament amb la idea de pertinença, expressen la de **pàtria, religió, bàndol**, etc. i són *nostras* de la nostra pàtria, *vestras* de la vostra religió, *cujas* del bàndol del qual.

Els pronoms demostratius són *hic* aquest, *iste* aqueix, *ille* aquell, *ipse* el mateix, *is* ell i el derivat d'aquest, *idem* el mateix. A voltes supleixen els personals, com hem dit suara amb el de tercera persona, i a voltes el relatiu, ex.: *Scriptisti mihi binas litteras*, has *accépi*, m'has escrit dues cartes, que he rebut.

Els demostratius *ipse*, *idem*, no tenen la mateixa significació, malgrat semblar-ho. *Ipse* s'usa per expressar la **identitat** o **igualtat en general** i *idem* per significar que una **persona** o **cosa és idèntica amb una altra** a la qual es fa referència, ex.: *Quos libros habes?* *EòsDEM quos tu*, Quins llibres tens? Els mateixos que tu.

El pronom relatiu *quis* o *qui* el que, *quae* la que, *quod* o *quid* el que, pot ésser també **interrogatiu**, això és, pot servir **per preguntar**, ex.: *Quid petis?* Què demanes?; o **indefinit**, per mitjà d'algun dels seus compostos, això és, referir-se a **persones** o **coses indeterminades**, ex.: *Aliquis ex vobis me tradet*, Algú de vosaltres em trairà.

ACCIDENTS DEL SUBSTANTIU, DE L'ADJECTIU I DEL PRONOM

75. Accidents gramaticals (62), són les **variacions** que poden sofrir les paraules variables per tal d'expressar **diferents estats** o **relacions** de les mateixes.

76. Els accidents del nom substantiu, del nom adjectiu i del pronom són el **gènere**, el **número** i el **cas**.

77. El gènere expressa el **sexe dels éssers vivents**, i per extensió, dels **demés éssers**.

78. Els sexes, com és sabut, són el **masculí** i **femení**. Però com hi ha éssers incorporis i inanimats, que en llatí, per analogia se'ls ha donat el sexe masculí o el sexe femení i altres cap dels dos sexes, d'aquí ha vingut el gènere **neutre**, que s'aplica als éssers que **no pertanyen ni al sexe masculí ni al sexe femení**.

Exemples de substantius:

Masculins	Femenins	Neutres
<i>Gervásius</i> , Gervasi.	<i>Caecília</i> , Cecília.	<i>Argos</i> , Argos.
<i>leo</i> , lleó.	<i>ovis</i> , ovella.	<i>acer</i> , grèvol.
<i>dumus</i> , garric.	<i>malus</i> , pomera.	<i>corpus</i> , cos.
<i>àngelus</i> , àngel.	<i>virtus</i> , virtut.	
<i>pugio</i> , punyal.	<i>caro</i> , carn.	

79. El gènere dels substantius pot fixar-se per la **significació** o per la **terminació** dels mateixos.

80. Les regles per a conèixer el gènere del substantiu per la seva significació, prescindint de les excepcions, són les següents:

1.^a Són masculins:

a) els noms propis de varons i els comuns que signifiquen varons o animals mascles, els d'oficis d'homes i els plurals que poden aplicar-se indistintament a homes o dones, ex.: *Petrus*, Pere; *leo*, lleó; *scriba*, notari; *paréntes*, pares.

b) els noms de vents, mesos, rius i muntanyes, ex.: *àquilo*, tramuntana; *aprilis*, abril; *Nilus*, Nil; *Ethna*, Etna.

2.^a Són femenins:

a) els noms propis de dona i els comuns que es refereixen a dones o animals femelles i els d'oficis de dona, ex.: *Agnes*, Agnès; *soror*, germana; *ovis*, ovella; *lotrix*, bugadera.

b) els de ciències i arts, els de regions i ciutats, els d'arbres i plantes, els d'illes i els de navilis, ex.: *philosophía*, filosofia; *pictúra*, pintura; *Cataldunia*, Catalunya; *Minorísa*, Manresa; *malus*, pomera; *menta*, menta; *Sardínia*, Sardenya; *Argos*, la nau Argos.

S'anomenen **epicens** els noms d'animals que amb el mateix gènere i terminació, comprenen **mascle** i **femella**, ex.: *lepus*, llebre; *dquila*, àguila.

la. Els autors, per tal de distingir-los, els hi solen aplicar els mots *mas* i *fèmina*, ex.: *lepus mas*, llebre mascle; *áquila fèmina*, àguila femella.

S'anomenen **equivocs** els substantius que varien de gènere en **variar de significat**, ex.: *bidens* masculí, aixador; *bidens* femení, ovella; *vas*, genitiu *vadis* m., fiador; *vas*, gen. *vassis*, neutre, vas.

També hi ha substantius que s'anomenen **ambigus** per tal com sense variar de significació, els autors els **usen adés en un gènere, adés en un altre**. N'hi ha que són usats indistintament com masculins o com femenins, ex.: *dies*, dia; *finis*, fi; d'altres que ordinàriament són usats com masculins i rares vegades com femenins, ex.: *cinis*, cendra; *cortex*, escorça; i uns tercers que ordinàriament són usats com femenins i excepcionalment com masculins, ex.: *talpa*, taup; *figus*, figuera.

De les regles per a fixar el gènere del substantiu per la terminació en tractarem en la Morfologia.

81. Els adjectius, que no són substàncies sinó **qualitats** i els pronoms, que pròpiament tampoc són substàncies, no es pot dir que tinguin gènere, sinó és en quant es refereixen a un substantiu i per això se'ls apliquen també els gèneres.

Exemples d'adjectius:

Masculins	Femenins	Neutres.
<i>bonus</i> , bo.	<i>bona</i> , bona.	<i>bonum</i> , bo.
<i>brevis</i> , breu.	<i>brevis</i> , breu.	<i>breve</i> , breu.
<i>prudens</i> , prudent.	<i>prudens</i> , prudent.	<i>prudens</i> , prudent.
<i>totus</i> , tot.	<i>tota</i> , tota.	<i>totum</i> , tot.
<i>tres</i> , tres.	<i>tres</i> , tres.	<i>tria</i> , tres.
<i>plus</i> , més.	<i>plus</i> , més.	<i>plus</i> , més.

Exemples de pronoms.

<i>tu</i> , tu.	<i>tu</i> , tu.	
<i>nos</i> , nosaltres.	<i>nos</i> , nosaltres.	
<i>meus</i> , meu.	<i>mea</i> , meva.	<i>meum</i> , meu.
<i>nostras</i> , del nostre bàndol.	<i>nostras</i> , del nostre bàndol.	<i>nostras</i> , del nostre bàndol.
<i>hic</i> , aquest.	<i>haec</i> , aquesta.	<i>hoc</i> , aquest.
<i>is</i> , ell.	<i>ea</i> , ella.	<i>id</i> , ell.
<i>quis</i> o <i>qui</i> , el que.	<i>quae</i> , la que.	<i>quod</i> o <i>quid</i> , el que.
<i>quisque</i> , quiscun.	<i>quaeque</i> , quiscuna.	<i>quodque</i> o <i>quidque</i> quiscun.
<i>àliquis</i> , algú.	<i>àliqua</i> , alguna.	<i>àliquod</i> o <i>àliquid</i> , algú.

82. El gènere dels adjectius i pronoms es coneix per la terminació, o per la persona o cosa a qui s'apliquen, o en lloc de la qual es posen.

83. Número és l'accident gramatical que serveix per a palesar si es parla **d'un o de varis**.

84. Els números són dos **singular i plural**. Singular quan es parla **d'un de sol**, ex.: *Paulus*, Pau; *dries*, xai, i plural quan es parla de **dos o més**, ex.: *mlites*, soldats; *artetes*, xais.

El número, tal com hem dit del gènere, convé pròpiament al substantiu; no obstant s'atribueix a l'adjectiu en quant concerta amb el substantiu, i al pronom en quant el substitueix.

Cal advertir que hi ha substantius que segons si són usats en singular o bé en plural varien de gènere, ex.: *caelum*, neutre, el cel; *caeli*, masculí, els cels.

85. **Cas**, anomenat així perquè es desprèn o cau del nominatiu, és la **diferent terminació i consegüent significació** que prenen el substantiu, l'adjectiu i el pronom.

86. Els casos són sis: **nominatiu, genitiu, datiu, acusatiu (¹), vocatiu (²) i ablatiu (³)**.

El nominatiu denota el **subjecte o origen de l'acció**; el genitiu, el **posseïdor de la cosa**; el datiu la persona o cosa a qui va indirectament l'acció; l'acusatiu, la persona o cosa terme directe de l'acció; el vocatiu la persona o cosa personificada amb qui parlem; i l'ablatiu, les circumstàncies de l'acció.

En llatí, igual que en altres llengües, les proposicions es poden resoldre per un verb en forma passiva i llavors el nominatiu representa la persona o cosa que rep l'acció del verb i l'ablatiu el subjecte que l'executa.

(1) Del llatí *acusativus*. Palesa que la persona o cosa que està en aquest cas és la que rep l'acció del verb.

(2) Del llatí *vocativus*. Cas que serveix per a cridar pel nom.

(3) Del llatí *ablativus*. Indica que les persones o coses són portades a aquest cas per mitjà d'una preposició, o sense ella.

Les **variacions** que tenen el substantiu, l'adjectiu i el pronom, **mitjançant els exponents de cas**, és el que s'anomena **declinació** (1). D'ella ens ocuparem, com cal, en la Morfologia, que és el seu lloc propi.

VERB

87. **Verb** és la paraula o categoria gramatical que expressa l'**essència o existència i l'acció o passió** de les persones o coses, **junt amb la idea de temps**.

El verb, λόγος en grec i *verbum* en llatí, és la **paraula per excel·lència**. Amb ell sol o acompanyat de les altres categories gramaticals s'anuncia una proposició, el qual no succeeix amb les demés paraules.

88. El verb per la seva naturalesa és **substantiu i adjectiu o atributiu**. El substantiu anuncia l'**existència en general**, ex.: *Sum*, Sóc; l'adjectiu anuncia la idea d'**existència juntament amb la d'alguna acció o estat**, ex.: *Lego*, Llegeixo; *Dórmio*, Dormo.

89. L'adjectiu es divideix en **transitiu i neutre o intransitiu**. Transitiu quan l'acció **passa a una persona o cosa que la rep directament**; intransitiu quan el verb denota estat o acció que **no va directament a una altra persona o cosa**.

Per la seva forma el verb es divideix en **regular, irregular, impersonal, deponent** (2), etc.

ACCIDENTS DEL VERB

90. **Accidents del verb**, semblantment al que vàrem dir dels accidents gramaticals en general (63) i amb referència al substantiu, adjectiu i pronom, són **les variacions que el verb pot sofrir per tal d'expressar diferents estats o relacions**.

91. Els accidents del verb són les **veus** (3), **modes, temps, números i persones**.

(1) Del llatí *declinatio*, variació dels noms pels casos.

(2) Del llatí *deponens, éntis*, que deixa la significació pròpia per prendre'n una altra.

(3) Del llatí *vox*, veu. Expressa si el verb està en situació activa o passiva.

92. **Veu** és aquella característica del verb que indica si el **subjecte executa o rep l'acció**.

93. Les veus són **activa i passiva**. L'activa denota que el **subjecte executa l'acció**, ex.: *Filius* DILIGIT, El fill estima; la passiva expressa que el **subjecte rep l'acció**, ex.: *Filius* DILIGITUR, El fill és estimat.

94. **Mode** és l'accident que expressa la **manera de fer-se l'acció**.

95. Els modes **pròpiament tals**, o sigui, els que els gramàtics anomenen **personals**, són tres: **indicatiu, imperatiu i subjuntiu** (¹)

L'indicatiu **presenta l'acció d'una manera directa**, ex.: *Ille* DORMIT, Ell dorm; *Tu* AUDIÉBAS, Tu escoltaves.

L'imperatiu la **presenta com un manament, un prec, o una màxima** que cal practicar, ex.: *AUDI filia*, Escolta filla; *EXPLICÁ-TO mihi*, Explica'm; *DILIGITE inimícos*, Volgheu bé als enemics.

El subjuntiu **presenta l'acció com a dependent d'altra**, com a condicional, com a possible o senzillament com un desig, ex.: *Cum VÉNIAM dicam illud*, Quan vingui ho diré; *Útinam STÚDEAS*, Tant-de-bo que estudiïs.

96. Els modes que els gramàtics anomenen **impersonals** són més aviat **formes substantives o adjectives del verb** i com a tals s'usen en el discurs.

Són els temps de l'**infinitiu** (²) que **anuncien l'acció del verb d'una manera indeterminada**, sense l'accident de persona; el **participi** (³) que **expressa el significat del verb com una propietat del subjecte** i conté la noció de veu i temps; el **gerundi** (⁴) que **és un nom verbal substantiu o adjectiu que**

(1) Del llatí *subjunctivus*, que està sotmès a un altre temps del verb.

(2) Del llatí *infinitivus* que vol dir indeterminat. Temps del verb que no determina la persona.

(3) Del llatí *participium*, que participa de la naturalesa del verb.

(4) Del llatí *gerundium* que significa produït. Vol dir que és un producte verbal.

expressa obligació o necessitat, i el supl (') que és també un **substantiu verbal de significació activa o passiva.**

97. Temps és un accident verbal que expressa l'època a què es refereix l'acció.

98. Els temps que denoten si l'acció és actual, passada o venidora són sis: tres **absoluts** que s'anomenen **present, pretèrit perfet i futur imperfet** i tres **relatius** anomenats **pretèrit imperfet, pretèrit plusquamperfet (')** i **futur perfet.**

El present, pretèrit imperfet i futur imperfet s'anomenen **temps imperfets** per tal com en ells l'acció **no està terminada**; el pretèrit perfet, el plusquamperfet i el futur perfet s'anomenen **perfets** per tal com en ells s'expressa l'acció **completa i terminada.**

El present expressa una **acció actual o habitual**, ex.: *Magister* DOCET, El mestre ensenya; *LEGE*, Llegeix; *AMER et felix ero*, Sigui jo amat i seré feliç.

El pretèrit perfet denota que l'acció **ja és passada**, ex.: *Ille* CECIDIT, Ell ha caigut.

El futur imperfet denota que l'acció **ja està resolta en la voluntat, però que no ha començat l'execució**, ex.: *DORMIAM* Dormiré.

El pretèrit imperfet indica una **acció present amb relació al passat**, ex.: *Quando tu venisti, ego* LEGEBAM, Quan tu vingueres, jo llegia.

El pretèrit plusquamperfet és un doble pretèrit que expressa una **acció passada no tan sols en el moment actual, sinó també en el moment a què fem referència**, ex.: *Ego* FUERAM dives in juventute mea, Havia estat ric en la meua joventut.

El futur perfet és un pretèrit en relació al futur, això és, denota que l'acció **estarà passada en el moment a venir al qual ens referim**, ex.: *MORTUUS FUERIT, quando venies*, Haurà mort quan vindràs.

L'indicatiu té els sis temps, l'imperatiu sols té el present i el subjuntiu, quatre: li manquen els dos futurs que són suplerts pel futur perfet d'indicatiu.

99. Número és un accident verbal, i, com hem vist, també nominal, que denota si el subjecte **és un o són diversos**. Com ja sabem són dos: singular i plural, ex.: *Ludis*, Jugues; *Ascēdimus*, Hem pujat.

(1) Del llatí *supinum*, que està en una posició indiferent activa o passiva.

(2) Dels mots llatins *plus, quam, perfectus*, que volen dir més que perfet.

100. **Persona** és l'accident verbal que denota si el **subjecte** del verb és el qui parla o aquell a qui es dirigeix la paraula o aquell de qui es parla.

101. Les persones són tres en cada número: *ego*, jo; *tu*, tu; *ille*, ell, pel singular: *nos*, nosaltres; *vos*, vosaltres; *illi*, ells pel plural.

ADVERBI

102. **Adverbi**, que etimològicament vol dir **junt al verb**, és una categoria gramatical que **modifica el verb principalment** i també l'**adjectiu** o un altre **adverbi**.

103. Segons la **significació** llur els adverbis poden ésser de varies classes: **de lloc**, **de temps**, **de mode**, **de quantitat**, **de repetició**, **de semblança**, **de diferència**, **d'unió**, **de desig**, **d'afirmació**, **de negació**, **d'interrogació**, **de dubte**, etc.

En posarem un exemple de cadascun dels citats: *illic*, allí; *olim*, en altre temps; *bréviter*, breument; *nimis*, massa; *ter*, tres voltes; *sicut*, així com; *aliter*, d'altra manera; *pàriter*, juntament; *útinam*, tant-de-bo; *etiam*, si; *non*, no; *quare*, per què?; *forsan*, tal volta.

PREPOSICIÓ

104. **Preposició** és una paraula invariable que uneix dues idees, expressant la relació que hi ha entre elles. S'anomena així per tal com generalment **s'avantposa** al seu complement.

Per excepció *versus* i *tenus* es postposen sempre i *cum* es postposa als pronoms personals i al relatiu, ex.: *Ibo domum tuam* **VERSUS**, Vindré cap a casa teva; *Cras vobiscum* **ero**, Demà estaré amb vosaltres.

Les preposicions es distingeixen de l'adverbi en que sempre porten complement, mentre que l'adverbi és senzillament modificatiu.

CONJUNCIÓ

105. **Conjunció** és una categoria gramatical invariable que **uneix unes amb altres** les proposicions expressant la relació que existeix entre elles. Secundàriament enllacen paraules.

106. Segons el vincle que estableixen poden ésser de **coordinació** (¹) i de **subordinació** (²). Les primeres enllacen proposicions independents unes de les altres (coordinades), ex.: *Romani vincérunt carthaginenses ET destruxérunt civitátes suas*, Els romans vanceren als cartaginesos i els destruïren les ciutats. Les segones enllacen proposicions les quals unes depenen de les altres (subordinades), ex.: *Stúdeo gramáticam UT lo-quar recte*, Estudio la gramàtica per tal de parlar amb correcció.

Per les relacions que expressen poden dividir-se les conjuncions en **copulatives** (³), **disjuntives** (⁴), **adversatives** (⁵), **interrogatives**, **causals**, **condicionals**, etc.

INTERJECCIÓ

107. **Interjecció** és una **exclamació natural** que implícitament enclou un pensament o idea i serveix per a **expressar els afectes**.

La interjecció és un element més aviat expressiu dels afectes que de les idees i encara que es formi de sons articulats, com les demés paraules, aquests són generalment breus i espontanis i poden en certa manera considerar-se independents de la proposició gramatical o del discurs.

108. Les interjeccions són tan variades com els afectes del cor. Poden ésser, doncs, **d'alegria**, **de dolor**, **d'alabança**, **d'aversió**, **d'amenaça**, **d'indignació**, **de sorpresa**, etc.

- (1) Dels mots llatins *cum* i *ordináre*, ordenar mútuament.
- (2) Dels mots llatins *sub* i *ordináre*, estar subjecte a les ordres d'altri.
- (3) Del llatí *copuláre*, unir.
- (4) Del llatí *disjunctívus*, que separa.
- (5) Del llatí *adversatívus*, que contradïu.

CAPÍTOL III - ETIMOLOGIA

109. L'**Etimologia** és una part de la Lexicologia que estudia l'**origen i formació** de les paraules.

En la formació de les paraules podem estudiar llur estructura **externa**, que sols afecta a la seva **forma i sonoritat** i la **interna**, que afecta a les **idees** que expressen.

ESTRUCTURA EXTERNA DE LES PARAULES. - DIVISIÓ
DE LES MATEIXES EN SÍL·LABES. - ACCENT TONIC

110. Externament considerades les paraules es componen de **una o varies síl·labes** i s'anomenen **monosíl·làbiques** ('), **disíl·làbiques** ('), **trisíl·làbiques** ('), **polisíl·làbiques** o **polisíl·labes**, segons el nombre de síl·labes de què es formen.

D'una manera es divideixen les paraules en síl·labes fonèticament i d'altra ortogràficament.

A voltes coincideix la divisió fonètica amb l'ortogràfica, com en els mots: *a-ra* ara, *a-mor* amor, *lu-men* llum, *a-ór-ta* aorta, (l'artèria principal), *hi-ems* hivern, *di-is* als déus, *ag-men* exèrcit, *or-do* ordre, *fe-bris* febre, *lò-cu-ples* ric.

Però no coincideix en les paraules compostes: així *abire* marxar, *éte-nim* perquè, *redire* tornar, *perúrere* abusar, *éxodus* èxode, fonèticament les dividim *a-bl-re*, *é-te-nim*, *re-dí-re*, *pe-rú-re-re*, *ég-so-dus* i ortogràficament i etimològica *ab-i-re*, *ét-e-nim*, *red-l-re*, *per-ú-re-re*, *éx-o-dus*

Tampoc coincideix en aquells mots, en la formació dels quals intervenen grups de lletres percussores que es poden trobar juntes en principi de paraula, com: *hospes* hoste, *pastor* pastor, *omnis* tot, *sceptrum* ceptre, *proféc-to* certament, que fonèticament es divideixen *hos-pes*, *pás-tor*, *om-nis*, *scep-trum*, *pro-féc-to*, i ortogràficament *ho-spes*, *pa-stor*, *o-mnis*, *scep-trum*, *pro-fé-cto*, car hi ha paraules que comencen amb *sp*, *st*, *mn*, *pt*, *ct*, ex.: *spírdre* respirar, *stare* estar dempeus, *mna* mina (pes de cent dragmes àtiques) *ptisána* tisana (beguda a base d'ordi pelat) *Ctésíphon* Ctésifon (ciudadà atenenc).

- (1) Del grec *μονός* un i *σύλλαβα*, síl·laba. D'una síl·laba.
- (2) De la partícula grega *δι* que significa dos i de *σύλλαβα* síl·laba.
- (3) Del grec *πολύς* molt i *σύλλαβα* síl·laba. De moltes síl·labes.

111. Per tal que una paraula formi un **tot harmònic**, cal l'**accent tònic** que uneix les síl·labes, les quals s'agrupen al seu redós.

Cal no confondre l'accent tònic amb l'accent agut gràfic (58), car aquest es marca o no en les paraules i aquell el porten totes.

Tampoc s'ha de confondre ni amb l'accent prosòdic, ni amb l'ictus rítmic, que poden coincidir o no amb ell.

112. En llatí no hi ha paraules **agudes** si no són els monosíl·labs, ex.: *et* i, *spes* esperança, *in* en; hi ha solament paraules **planes**, que porten l'accent tònic en la penúltima síl·laba, ex.: *domus* casa, *musárum* de les muses, *animábus* per a les ànimes; i **esdrúixoles**, que porten l'accent en l'avant penúltima síl·laba, ex.: *bónitus* bondat, *vírgines* verges, *homínibus* als homes.

ESTRUCTURA INTERNA DE LES PARAULES. - PARAULES SENZILLES I COMPOSTES - PRIMITIVES I DERIVADES. - PREFIXES I SUFIXES

113. Internament considerades, les paraules es formen de **rels i afixes**. Les rels expressen la **idea fonamental** i els afixes són aditaments de significació determinada que **modifiquen la idea de la rel**.

114. Considerades sota aquest aspecte les paraules poden ésser **senzilles i compostes**. Són senzilles les que es formen d'**una sola rel** i compostes les que es formen de **més d'una rel** o la rel de les quals és **modificada per la part anterior** per un afixe ('), que en aquest cas s'anomena **prefixe** (').

115. Considerades altrament sota el mateix aspecte poden ésser **primitives i derivades**. Primitives, si **no tenen origen d'altra paraula** o si la seva rel **no ha rebut cap aditament per**

(1) Del llatí *affixus* fixat, clavat.

(2) Del llatí *praeifixus* clavat davant.

la part posterior, llevat de la terminació que les caracteritza segons les categories o accidents gramaticals; i derivades, si la seva rel **ha estat modificada per la part susdita** per un afixe que llavors s'anomena **sufixe** (1).

Així, doncs, una paraula pot ésser senzilla o primitiva, o bé, formada per composició, per derivació o pels dos processos alhora, a més de tenir la terminació característica.

Les rels llatines són poques en comparació de l'incalculable nombre de paraules d'una llengua tan rica. Conegut el significat de les rels i el dels prefixes i sufixes sabrem amb més o menys exactitud el significat de les paraules senzilles i primitives i el de les compostes i derivades.

FORMACIÓ DE LES PARAULES PER COMPOSICIÓ

116. Les paraules que no són senzilles ni primitives es formen per **composició** o **derivació**.

117. La composició pot efectuar-se per **juxtaposició** (2) sense que els **elements components restin modificats**, o per **veritable composició** en que **un o tots dos elements components sofreixen modificació**.

EXEMPLES DE JUXTAPOSICIÓ

Anem a posar alguns exemples de paraules compostes per juxtaposició:

Pater-famílias, pare de famílies; composta de dos substantius, el primer dels quals es declina, permaneixent l'altre invariable.

Senatus-consúltum, decret del senat; composta també de dos substantius, el primer dels quals permaneix invariable, declinant-se el segon.

Res-pública, república o cosa del comú; composta de substantiu i adjectiu que tots dos es declinen.

Fide-dignus, veridic; composta de substantiu i adjectiu, no declinant-se més que l'adjectiu.

Bene-méritus, ben merescut; que es compon d'adverbi i adjectiu participial.

In-jústus, injust; que es compon de preposició i adjectiu qualificatiu.

Alter-uter, un i altre dels dos; composta de dos adjectius determina-

(1) Del llatí *suffixus*, clavat a sota.

(2) De les paraules llatines *juxta* i *pónere*, posar junt.

tius, dels quals només es declina el **segon**, llevat del genitiu del singular en què es poden declinar tots dos: *alteriusutrius*.

Quis-quis, qualsevol que; paraula composta del relatiu doblat, declinant-se ambdós components.

Ab-esse, estar absent; composta de preposició i del verb substantiu.

Ante-pónere, avantposar; composta de preposició i un verb adjectiu.

Quem-ad-modum, així com; adverbí compost del relatiu, una preposició i un substantiu.

Jam-pridem, molt temps ha que; paraula composta de dos adverbis.

Ad-vèrsus, contra; composta de dues preposicions.

Et-enim, així doncs; composta de dues conjuncions.

¡In-fándum!, ¡quin horror! interjecció composta d'una preposició i un adjectiu participial.

118. La veritable composició de les paraules es fa mitjançant prefixes, que sofreixen canvis de lletres a l'unir-se amb el mot amb el qual es componen. Aquests prefixes són **preposicions** o **adverbis separables**, això és, que es poden trobar **sols** en el discurs o **juxtaposats** a una altra paraula; o bé, **partícules** ⁽¹⁾ **inseparables**, que no es troben **mai soles**, sinó component paraules.

Les preposicions separables són: *a*, *ab* o *abs*, *ad*, *ante*, *circum*, *contra*, *cum*, *ex*, *extra*, *in*, *inter*, *ob*, *per*, *post*, *prae*, *praeter*, *pro*, *sine*, *sub*, *super*, *subter*, *trans* i els adverbis *intro*, *bis*, *bene*, *male*, *ne*, *porro*, *retro*, *satis*.

Aquests mots que tenen un significat determinat, a l'unir-se a una altra paraula li modifiquen la significació.

A voltes, però, són purament expletives ⁽²⁾, això és, completen la paraula, donant-li major expressió.

En verificar-se la composició hem dit que aquests prefixes sofreixen canvis i ens cal afegir que també els poden sofrir les paraules prefixades.

SIGNIFICACIÓ I CANVIS DELS PREFIXES SEPARABLES

a, *ab* o *abs* denoten privació, separació o excés, ex.: *a-mens*, boig; *ab-ire*, sortir; *abs-còndere*, amagar; a es canvia en *au* davant de *f*, ex.: *au-fèrre*, pendre. Poden ésser expletives, ex.: *abs-tèrgere*, netejar.

(1) Del llatí *partícula*, part petita. Aquí vol dir part d'un mot.

(2) Del llatí *expletivus*, que ompla.

ad, significa proximitat o augment; ex.: *ad-esse* estar present; *ad-dere*, afegir. Pot perdre la *d* i canviar-la amb *f*, ex.: *a-scéndere*, pujar; *af-ficere*, augmentar.

ante, expressa anterioritat, ex.: *ante-pónere*, avantposar. A voltes canvia la *e* en *i*, ex.: *anti-podes*, antípodes.

circum, significa al voltant, ex.: *circum-fódere*, cavar al voltant. Pot perdre la *m*, ex.: *circu-lre*, rodejar.

contra, denota oposició, ex.: *contra-dícere*, contradir. Pot perdre la síl·laba final o canviar la *a* en *o*, *con-trússus*, de *contra trádere*, llençat; *contro-vérsia*, disputa.

cum, suposa companyia, ex.: *cum-máxime*, en gran manera. Es canvia freqüentment en *com*, *con*, *col*, *cor*, *co*, ex.: *com-primere*, comprimir; *con-dúcere*, conduir; *col-ludium*, engany; *cor-rigere*, corregir; *co-ductus*, forçat.

ex, denota sortida, privació o augment, ex.: *ex-lre*, sortir; *ex-hereddátus*, desheretat. Pot perdre la *x* o canviar-la en *f*, ex.: *e-lligere*, escollir; *ef-fléo*, ploro amargament. S'usa també com expletiva, ex.: *ef-fúndere*, vessar.

extra significa fóra, ex.: *extrá-neus*, per *extra-natus*, estranger. Pot perdre la *a*, ex.: *extr-actus*, per *extru actus*, extret.

in, generalment expressa privació, ex.: *in-érmis*, desarmat. Pot canviar en *im*, *il*, *ir*, ex.: *im-mortális*, immortal; *il-lic*, per *in-lic* o *in loco*, allí; *ir-ridere*, burlar-se.

ob, significa per causa de, davant de, ex.: *ob-túli*, he ofert. Pot canviar en *o*, *oc*, *of*, *og*, *op*, *os*, *obs*, ex.: *o-missio* omissió; *oc-clpere* començar; *of-férre*, oferir; *og-gérere*, portar en abundància; *op-pugnare*, combatre; *os-ténsio* manifestació; *obs-táculum*, obstacle.

pro, té diferents significats, ex.: *pro-látio*, al·legació. Admet una *d* eufònica, quan es compon amb una paraula que comença amb un so percutible, ex.: *prod-esse*, aprofitar.

retro, significa enrera, al revés, ex.: *retro-cédere*, retrocedir. Pot canviar-se en *re*, ex.: *re-náscere*, renàixer i en *ret* canviant la *t* en *d* ex.: *red-lre*, tornar.

sine, expressa negació i no es troba mai complet component paraules. Es troba en la forma *sin* o transformat en *sim*, *se*, *so*, ex.: *sin-cérus=sine cera*, sincer; *sim-plex=sine plico*, senzill; *so-lus=sine ullo*, sol; *se-cors* i *so-cors=sine corde*, cobard.

sub, té diferents accepcions, ex.: *sub-ventre* ajudar. La *b* d'aquest prefixe s'assimila amb la *c*, *f*, *g*, *p*, *r* de la paraula amb què s'ajunta, ex.:

suc-currere, socórrer; *suf-ficiéntia*, suficiència; *sug-géstio*, suggestió; *sup-ponere*, suposar; *sur-réctio*, resurrecció. També es pot canviar en *s* i perdre's, ex.: *sus-tinere*, sostenir; *sú-mere*, per *sub émere*, prendre.

trans, significa passar d'un lloc a l'altre, ex.: *trans-férre*, transferir. Pot canviar en *tran* i en *tra*, ex.: *tran-scribere*, transcriure; *trá-dere* entregar.

bis, significa dues vegades, ex.: *bis-quinus*, dècim. Perd amb freqüència la *s*, ex.: *bi-féstus*, de doble festa.

Els prefixes *de*, *inter*, *per*, *prae*, *praeter*, *super*, *sat* o *satis*, *subter*, *ultra*, *intro*, *bene*, *male*, no componen paraules sinó és per juxtaposició.

SIGNIFICACIÓ DE LES PARTÍCULES INSEPARABLES

D'aquestes partícules, fragments de preposicions o adverbis, *porro* i *seorsum* no es troben mai senceres component un mot; *amphi* i *semi* no es troben mai soles en el discurs.

amphi significa al voltant, a una i altra part. S'usa generalment en les formes de *amb*, *am* o *an*, ex.: *amphi-bius*, amfibi; *amb-úrere*, encendre al voltant; *am-plécti*, abraçar; *an-quirere*, buscar diligentment.

dis, *dif* o *di*, signifiquen augment, divisió, etc., ex.: *dis-crúdire* atormentar crudelment; *dif-fúndere*, vessar; *di-largiri*, repartir amb profusió.

porro, més endavant, sempre s'usa en la forma *por* ex.: *por-rigere*, guiar lluny.

seorsum, a part, s'usa sempre abreviat *se* ex.: *se-cérnere*, separar.

semi, la meitat, ex.: *semi-agrésitis*, mig salvatge.

ve, generalment expressa malícia, ex.: *ve-cors*, que té mal cor.

FORMACIÓ DE LES PARAULES PER DERIVACIÓ

119. Així com la formació de paraules per composició és cosa relativament senzilla, la formació de les mateixes per derivació és cosa molt complexa. La derivació de paraules en un principi no fou res més que una composició per la part posterior; però l'evolució de la llengua ha canviat aquestes paraules components en el que en diem sufixes, de tal manera que avui ens és poc menys que impossible conèixer el primitiu significat de moltes d'elles.

Posarem solament alguns exemples de paraules formades per derivació, car un estudi seriós dels sufixes seria un treball ímprobe.

SUFIXES FORMANT PARAULES DE LES DIFERENTS CATEGORIES GRAMATICALS

SUFIXES FORMANT SUBSTANTIVUS

Concrets i abstractes:

cep, de *cāpere*, prendre, ex.: *prin-cep-s*, princep (el qui pren el primer lloc).

de *caput*, cap, ex.: *bi-cep-s*, de dos caps.

cid, de *cadēdere*, matar, ex.: *homi-cid-a*, homicida.

fer de *ferre*, portar, ex.: *lūci-fer*, estrella del matí.

cul ex.: *coend-cul-um*, menjador; *auri-cul-a* orella; *avún-cul-us*, oncle matern.

tas, *tat*, ex.: *paupér-tas*, *pauper-tát-is*, pobresa.

tus, *tut*, ex.: *juvén-tus*, *juven-tút-is*, joventut.

Diminutius:

cul, ex.: *flós-cul-us*, floreta; *nubé-cul-a*, brometa; *crepitd-cul-um*, castanyoles.

ul, ex.: *hórt-ul-us*, hortet.

ol, ex.: *fili-ól-us*, fillet.

ell, ex.: *porc-ell-us*, porcell.

ill, ex.: *sig-ill-um*, figureta.

unci, ex.: *hom-únci-o*, homenet. (home d'unça)

SUFIXES FORMANT ADJECTIVUS

Qualificatius positius:

ri, ex.: *vulgá-ri-s*, vulgar (cosa vulgar) de *res*.

li, ex.: *regá-li-s*, reial.

gen, ex.: *auri-gen-a*, fet d'or (de *genus*, gènere).

gn, ex.: *mal-gn-us*, maligne.

st, ex.: *modé-st-us*, modest, el que està dintre el seu mode (de *stare*, estar).

osus, ex.: *glori-ósus*, gloriós.

Qualificatius comparatius i superlatius:

or, ex.: *sáncti-or*, més sant; *méli-or*, millor; *diúti-or*, de molt temps ha.

ssim, ex.: *sáncti-ssim-us a, um*, santíssim.

rim, ex.: *vetér-rim-us, a, um*, antiquíssim.

lim, ex.: *agil-lim-us, a, um*, agilíssim.

Determinatius:

que, ex.: *utér-que*, ambdós.
dem, ex.: *i-dem*, el mateix.
ni, ex.: *de-ni*, de deu en deu.
plex, ex.: *tri-plex*, triple.
plus, ex.: *quadrú-plus*, quadruplo.

SUFIXES FORMANT PRONOMS

Personals possessius:

tr, ex.: *nos-t(e)r*, *nos-tr-a*, *nos-tr-um*, nostre, nostra.
tras, *trat*, ex.: *nos-tras*, *nos-trát-is*, de la nostra pàtria.

Relatius:

nam, ex.: *quis-nam*, qui.
plam, ex.: *quís-plam*, algú.
que, ex.: *quis-que*, cada un.
cum-que, ex.: *qui-cúm-que*, qualsevol que.
libet, ex.: *quí-libet*, qualsevol.
vis, ex.: *qui-vis*, el que vulguis.

SUFIXES FORMANT VERBS

fic de *fácere*, ex.: *magni-fic-áre*, magnificar.
ill, ex.: *cant-ill-áre*, cantussejar.
gin, ex.: *aeru-gin-áre*, cobrir-se de rovell.
g, ex.: *navi-g-áre*, navegar.
c, ex.: *albi-c-áre*, blanquejar.
isc, ex.: *dorm-isc-ere*, endormiscar-se.

SUFIXES FORMANT ADVERBIS

um, ex.: *ními-um*, massa.
cum, ex.: *módi-cum*, poc.
i, ex.: *sicut-i*, com.
ter, ex.: *díi-ter*, altrament.
atim, ex.: *greg-átim*, a ramats.
re, ex.: *qua-re*, per què, per quina cosa (de *res* cosa).

SUFIXES FORMANT PREPOSICIONS

ter, ex.: *circi-ter*, aprop.

que, ex.: *abs-que*, sense.

SUFIXES FORMANT CONJUNCIONS

que, ex.: *at-que*, i.

eo, ex.: *id-eo*, perxò.

i, ex.: *ut-i*, per tal que.

dem, ex.: *qui-dem*, certament.

SUFIXES FORMANT INTERJECCIONS

sis, ex.: *apdge-sis*, fora.

dum, ex.: *dge-dum*, apa doncs.

120. Com hem dit (115) hi ha paraules que són formades per composició i derivació alhora, ex.: *sus-tentá-cul-um*, sustentacle; *in-modé-st-us*, immodest; *ec-quís-nam*, qui; *con-cup-isc-ere*, desitjar amb passió; *ne-quá-quam*, de cap manera, adv.; *é-qui-dem*, certament, conj.; *ap-dge-sis*, fora, interjecció.

CARACTERÍSTIQUES NOMINALS I VERBALS

Vàrem dir (115) que les paraules eren derivades o primitives segons si tenien o no origen d'altra paraula, el que es coneix si la rel ha rebut o no un additament anomenat sufixe. Insinuavem també que no han de considerar-se sufixes les terminacions que caracteritzen les paraules segons llur categoria o **segons els accidents gramaticals que expressen**.

Ara, doncs, anem a estudiar els additaments, que no són sufixes, que pot rebre la rel en unir-se a les desinències dels mots.

121. La rel és la part invariable del mot sense els afixes ni les terminacions, ex.: *in-just-ítia*, injustícia; *DÓMIN-us*, senyor; *BREV-is*, e, breu; *ME-us*, a, um, meu, meva, meu; *de-DÚC-ere*, deduir; *DORM-it*, dorm. Hi ha mots de rel pura com *puer*, noi; *lac*, llet; *fel*, fel.

122. El tema (') es compon de la rel dels mots, més els afixes, si en tenen, i les lletres que constitueixen les característiques nominals o verbals que uneixen la rel amb les desinències, ex.: *SERMÓN-is*, del discurs; *MISÈRRIM-us*, miserabilíssim; *IPSA-rum*, de les mateixes; *DILARGÍ-ri*, repartir amb profusió; *DORMÍSCERA-m*, m'havia endormiscat.

123. La desinència (') la componen les lletres finals dels noms o del pronom, que senyalen els casos del singular i plural i les del verb, que indiquen les persones dels dos números i els temps del mode infinitiu, ex.: *sermón-is*, del discurs; *prudénti-bus*, als prudents; *me-i*, de mi; *dormíscera-m*, m'havia endormiscat; *docé-mur*, som ensenyats; *da-re*, donar; *fuíss-e*, haver estat.

124. La terminació es compon de totes les lletres que vénen després de la rel, ex.: *serm-ónis*, *prudént-ibus*, *dormísceram*, *fu-isse*.

FORMACIÓ DELS CASOS DELS NOMS I PRONOMS

Els noms substantius s'anuncien pel nominatiu i genitiu del singular, coneixent-se així de quin tema són i la declinació que els correspon, ex.: *lacus*, *lacu-s*, llac; *templum*, *templ-i*, temple. Els adjectius s'anuncien per les terminacions genèriques, per tal de saber si en tenen una, dues, o tres, ex.: *sápiens*, savi, sàvia; *útil-is*, *e*, útil; *parv-us*, *a*, *um*, petit, petita, petit.

125. Els noms poden classificar-se segons la seva formació dintre cinc temes: en *u*, en *o*, en *e*, en *a*, i en tema de lletra percussora.

126. Els noms de tema en *u* terminen en *us* i en *u*. Els en *us*, que són masculins o femenins, canvien la *s* per les desinències (123) en declinar-se, ex.: *sensus*, *sensu-s*, sentit; els en *u*, que són neutres, no es declinen en singular, ex.: *genu*, *genu*,

(1) Del llatí *thema*, la proposició que es pren per matèria d'un discurs. Ací indica la lletra que domina en el curs de la declinació dels noms o de la conjugació dels verbs.

(2) Del llatí *desinere*, acabar.

genoll; i afegeixen senzillament les desinències al tema en plural.

Uns i altres canvien la *u* temàtica en *i* en el datiu i ablatiu del plural, ex.: *sénsi-bus*, *gèni-bus*, llevat de *acus*, agulla; *artus*, membres; *lacus*, llac; *partus*, part; *specus*, espill; *tribus*, tribu, que la conserven, ex.: *ácu-bus*, etc.

Portus, port; *quaestus*, guany; *veru*, ast, la canvien o la conserven, ex.: *pórti-bus* o *pórtu-bus*, etc.

127. Noms de tema en *o*. Aquests noms poden tenir cinc terminacions: *us*, *um*, *ur*, *ir*, *er*, ex.: *servus*, esclau; *regnum*, regne; *satur*, fart; *vir*, varó; *socer*, sogre.

Dels acabats en *er*, uns perden, en declinar-se, la *e* de la terminació i altres la conserven, ex.: *ager*, *ag(e)r-i*, camp; *liber*, *lib(e)r-i*, llibre; *puer*, *púer-i*, noi; *gener*, *géné-r-i*, gendre.

Els en *us*, *um*, canvien la terminació per les desinències, ex.: *serv-i*, *regn-i* i els acabats en *r* les afegeixen a la terminació com hem vist en els exemples que més amunt hem posat.

128. Els noms de tema en *e* terminen tots en *es* i en declinar-se canvien la *s* per les desinències, sense oferir cap anomalia en la formació dels casos, ex.: *spes*, *spe-i*, esperança.

129. Els noms llatins de tema en *a* terminen amb aquesta lletra, a la qual afegeixen les desinències, perdent-la en datiu i ablatiu del plural, ex.: *mensa*, *mens-ae*, taula, *mens-is*; *stella*, *stell-ae*, estrella, *stell-is*.

Hi ha alguns noms d'aquest tema que conserven la temàtica en els casos esmentats, prenent la desinència *bus* per tal de distingir-se dels seus semblants de tema en *o*, ex.: *filia*, filla; *ánima*, ànima, fan *flid-bus*, *animá-bus* i així no es confonen amb *fili-is*, *ánim-is* de *filius* fill, *ánimus* ànim.

130. Els noms de tema en lletra percussora poden tenir les terminacions *o*, *e*, *a*, *s*, *l*, *r*, *n*, *t*, *c* i *x* = *gs* o *cs*, ex.: *caro* carn, *praesépe* pessebre, *dogma* dogma, *sitis* set, *cérvical* coixí, *hepar* fetge, *sindon* llençol, *caput* cap, *halec* anxova, *harpax*, *hárpag-is* ambre, *nux*, *nuc-is* nou.

Altrament poden tenir les lletres temàtiques *v*, *s*, *g* prepa-latal; *g* velar, percutint amb la *u*; *l*, *r*, *m*, *n*, *b*, *d*, *p*, *ph*, *t*, *c* i *ch*, ex.: *nix*, *niv-is*, neu; *vas*, *vas-is*, vas; *lex*, *leg-is*, llei; *unguis*, *ungu-is*, ungla; *exul*, *éxul-is*, exilat; *turtur*, *túrtur-is*, tórtora; *hiems*, *hiem-is*, hivern; *ren*, *ren-is*, ronyó; *trabs*, *trab-is*, viga; *cor*, *cord-is*, cor; *princeps*, *príncip-is*, príncep; *gryps*, *gryph-is*, grifi (animal fabulós); *sors*, *sort-is*, sort; *pax*, *pac-is*, pau; *onyx*, *ónych-is*, onix.

Deixem l'estudi de la formació del genitiu del singular dels noms de tema en lletra percussora per la gran varietat de llurs temes i per les múltiples modificacions que aquests poden sofrir en unir-se a les desinències.

Els neutres en *al* i el neutre de *brevis*, breu, prenen en tots els casos del plural una *i* eufònica ('), ex.: *véctigal* tribut, *vec-tigál-ia*, *ium*, *ibus*; *brév-ia*, *ium*, *ibus*: els comparatius com *brévior* la prenen en datiu i ablatiu i *plus* més, en el genitiu datiu i ablatiu del mateix número, ex.: *breviór-ibus*, *plúr-ium*, *ibus*.

Els en *ns* de tema *t* i els terminats en dues lletres percussores la prenen en el genitiu, datiu i ablatiu del plural, menys els compostos de *caput* i *cápere*, i *parens*, pare o mare, ex.: *infans* infant, *infánt-ium*, *ibus*; *cohors*, escamot de soldats, *cohórt-ium*, *ibus*.

Els en *es* i en *is* parisíl·labs ('), els monosíl·labs de tema *t* i *nlx*, *caro*, *quiris* llança, *samnis* samnita (natural de Samni), i *venter* ventre, fan el mateix, ex.: *nubes* broma, *núb-ium*, *ibus*; *ensis* espasa, *éns-ium*, *ibus*; *ars* art, *árt-ium*, *ibus*; *nív-ium*, *ibus*, etc. S'exceptuen els parisíl·labs *canis* gos, *panis* pa, *júvenis* jove i *vates* profeta.

Bos, *bov-is* bou, fa el datiu i ablatiu del plural *bo-bus* o *bu-bus*.

131. *Minos*, *Mínois*, Minos (rei de Candia); *Tros*, *Tro-is*, Tros (rei de Frígia); *heros*, *héro-is*, heroi; *grus*, *gru-is*, grua; *sus*, *su-is*, porc; malgrat semblar de tema en lletra percutible, són probablement de tema en *s*, que han perdut en formar el genitiu.

(1) Del grec εὐφρωνος de veu, o so agradable.

(2) Així es designen els noms que tenen igual número de síl·labes en nominatiu que en genitiu.

Hem pogut notar que les temàtiques adés es destaquen de la rel i de la desinència: *origo* origen, *orig-in-is*; adés es confonen amb la rel: *ren ren-is*; i adés amb la desinència: *templum* temple, *templ-o*.

Per les dificultats que ofereix, creiem fora l'abast d'una gramàtica elemental l'estudi de la formació dels casos de molts adjectius determinatius i dels pronoms.

FORMACIÓ DELS TEMES VERBALS

Així com el substantiu s'anuncia pel seu nominatiu i genitiu del singular, per tal de conèixer a quina declinació pertany, i l'adjectiu, per les seves formes genèriques, per tal de saber el número de terminacions que té (després del 124), així el verb s'anuncia per la seva forma impersonal del present d'infinitiu (que, encara que impròpiament, podem dir que és el nom del verb), per la primera i segona persona del singular del present d'indicatiu, per la primera persona del singular del pretèrit perfet del mateix mode i pel supí, per tal de conèixer no solament la conjugació (') a la qual pertany, sinó també per tal de saber els temes bàsics de la formació dels altres temps, ex.: *mun-ire* fortificar, *mún-io*; *mun-is*, *mun-ivi*, *mun-itum*.

132. Els verbs, etimològicament, es divideixen en quatre classes: verbs de tema en *i*, en *e*, en *a* i en lletra percussora.

133. El tema de present d'indicatiu es forma unint a la rel del verb la característica verbal corresponent, ex.: de *mún-ire*, *mun-i-s*, de *tac-ere* callar, *tace-s*; de *jur-are* jurar, *jura-s*; de *lég-ere* llegir, *leg-is*.

Noti's que els verbs de tema en lletra percutible porten l'accent tònic en la temàtica en el present d'infinitiu, i en canvi els de tema en lletra percussora el porten en la rel. La *i* que admeten aquests en la segona persona singular del present d'indicatiu no és temàtica sinó eufònica.

134. El tema de pretèrit perfet d'indicatiu es forma del tema de present, conservada o perduda la temàtica, al que s'afegeix *ui*, *vi* o *i* del pretèrit perfet del verb *esse*, això és, *fui*, llevada senzillament la *f* o llevada la *f* i mudada la percutible *u* en la percussora *v*, o perdut *fu*, ex.: de *sér-ere* teixir, *ser-is*, *sér-ui*; de

(1) Del llatí *conjugátio*. Variació del verb pels seus accidents gramaticals.

sallre saltar, *sali-s*, *sál-ui*; de *tacére*, *tace-s*, *tác-ui*; de *cubàre* jaure, *cuba-s*, *cúb-ui*; de *muníre*, *muni-s*, *muní-vi*; de *delére* esborrar, *dele-s*, *delé-vi*, de *juràre*, *jura-s*, *jurá-vi*; de *pètere* demanar, *pet-is*, *pet-t-vi* amb una *i* eufònica; de *sérere* semblar, *ser-is*, *se-vi*; de *créscere* créixer, *cresc-is*, *cre-vi*; de *légere*, *leg-is*, *leg-t*; de *sápere* gustar, *sap-is*, *sáp-i-i* prenent una *i* eu-fònica; de *veníre* venir, *veni-s*, *ven-i*; de *prándere* menjar, *prande-s*, *prand-i*; de *juvère* ajudar, *juva-s*, *juv-i*.

Hi ha alguns verbs que reforcen la rel en formar aquest tema, ex.: *tondére* tondre, *totó-ndi*; *cúrrere* córrer, *cucú-rrí*; *cádere* caure, *céci-di*.

Ferre portar, canvia la rel en *tuli*; *tóllere* llevar, la canvia en *sústuli*.

135. El tema de supí pot prendre les formes *tum*, *sum*, *um*, guardant, perdent o canviant la temàtica, ex.: de *muníre*, *muní-tum*; de *delére*, *delé-tum*; de *dócere* ensenyar, *doc-tum*; de *juràre*, *jurá-tum*; de *bíbere* beure, *bíb-i-tum*; de *dícere* dir, *dic-tum*; de *sálre*, *sál-tum*; de *créscere*, *cre-tum*; de *fricàre* fregar, *fric-tum*; de *tacére*, *tác-i-tum*; de *cubàre*, *cúb-i-tum*; de *núbere* casar-se la dona, *nup-tum*, canviant la *b* labial per la *p* linguodental; de *manére* quedar-se, *man-sum*; de *vísere* visitar, *vis-um*; de *veníre* ésser venut, *ven-um*; de *censére* jutjar, *cens-um*; de *potàre* beure, *pot-um*; de *párcere* perdonar, *pars-um*, canviant la *c* per la *s* linguodental sorda.

Muden la rel en el supí *ferre* que fa *latum*, *tóllere* aixecar, que fa *sublátum*.

De les transformacions que pot sofrir la rel, sobretot dels verbs de tema en lletra percussora, en unir-se a les característiques del pretèrit perfet d'indicatiu i del supí per tal de formar els temes respectius, en fem omissió en obsequi a la brevetat i perquè s'aprenen més fàcilment amb la pràctica que no intentant retenir-les a la memòria.

136. Hi ha uns verbs que fan la primera persona del singular del present d'indicatiu en *io*, com *cápio* prenc, *fódio* cavo, *fúgio* fujo, i encara uns altres que la fan en *uo* com *fluo*, flueixo, *struo* edifico, *métuo* temo, que, com vàrem dir de certs noms (131) sembla que siguin de tema en lletra percutible *i*, *u*, i tan-

mateix són classificats entre els verbs de tema en lletra percussora, sigui perquè les esmentades lletres ho són a voltes, o per haver perdut una lletra no sabem quina.

CAPÍTOL III - MORFOLOGIA

137. **Morfologia** és la part de la Lexicologia que estudia les **variacions per desinència o terminació**, que sofreixen les categories gramaticals variables, per tal d'expressar els **accidents gramaticals** de les mateixes.

Les categories gramaticals variables, com vàrem veure (62), són el nom substantiu, el nom adjectiu, el pronom i el verb.

Els accidents gramaticals que poden afectar aquestes paraules són el gènere, el número i el cas en les tres primeres (76); i la veu, el mode, el temps, el número i la persona en la última (91).

Els gèneres en llatí són tres, masculí, femení i neutre (78).

REGLES PER A CONEIXER EL GÈNERE DEL SUBSTANTIU, DE L'ADJECTIU I DEL PRONOM SEGONS LLUR TERMINACIÓ

138. Les regles generals que es poden donar per a conèixer el gènere per la terminació dels mots són les següents:

1.^a Són generalment masculins:

a) els noms greco-llatins terminats en *e*, ex.: *epítome*, compendi.

b) els acabats en *i* que només es declinen en plural, ex.: *liber-i*, *órum*, fills.

c) els acabats en *o*, ex.: *sermo*, discurs.

d) els acabats en *an*, *in*, *on* de la tercera declinació, ex.: *tit-an dnis*, sol; *delph-in*, *ínis*, delfí; *can-on*, *onis*, regla.

e) els acabats en *er*, *or*, ex.: *liber*, llibre; *color*, color; *alter*, altre; *noster*, nostre; *sánctior*, més sant.

f) els acabats en *os* i els en *us* de la segona i quarta declinació, ex.: *flos*, flor; *cíb-us*, *i*, menjar; *fruct-us*, *us*, fruit; *bon-us*, bo; *suus*, seu.

g) els acabats en *ax*, *ex*, ex.: *thorax*, pit; *pollex*, dit polze.

139. 2.^a Són generalment femenins:

- a) els mots acabats en *a* de la primera declinació, ex.: *regīna* regina, *bona* bona, *tua* teva, i els que terminen en *ae* que solament es declinen en plural, ex.: *delīti-ae*, *arum*, les delícies.
- b) els en *io*, que signifiquen coses incorporàries, ex.: *orātio*, oració.
- c) els en *do* i *go*, ex.: *fortitūdo*, fortalesa; *imāgo*, imatge.
- d) els acabats en *as* de la tercera declinació ex.: *aest-as*, *ātis*, istiu; en *es*, de la tercera o cinquena, ex.: *fam-es*, *is*, fam; *di-es*, *ei*, dia; i els en *is*, ex.: *turris*, torra.
- e) els terminats en *so* percussor i *s*, ex.: *stirps* llinatge.
- f) els monosíl·labs que terminen en *x*, ex.: *pax*, pau; els polisíl·labs en *ix* i *nx*, ex.: *appēndix*, apèndix; *meninx*, meninge.

140. 3.^a Són generalment neutres:

- a) els mots acabats en *a* de la tercera declinació, ex.: *emblēma*, *atis*, emblema, i els que sols es declinen en plural, ex.: *arma*, *orum*, armes; *tria*, tres.
- b) els que terminen en *e*, ex.: *mare*, mar; *breve*, breu.
- c) els acabats en *u*, ex.: *genu*, genoll.
- d) els en *c*, *d*, *t*, *l*, ex.: *lac*, llet; *id*, allò; *quid*, el què; *caput*, cap; *ānimal*, animal.
- e) els en *um*, ex.: *regnum*, regne; *suum*, seu; *bonum*, bo; *nudum*, nu.
- f) els en *en*, ex.: *nomen*, nom.
- g) els en *ar*, *ur*, ex.: *calcar*, teló; *fulgur*, llamp.

Quasi en tots els casos d'aquestes regles hi ha mantes excepcions, pròpies només per ésser reportades en una gramàtica superior i que per a conèixer-les és el millor fer molta pràctica de la llengua i consultar un bon diccionari.

141. Hi ha noms que deixen el gènere de la significació i prenen el de la terminació, ex.: *Narb-o*, *ónis*, Narbona, que atesa la seva terminació és masculí malgrat ésser propi d'una ciutat; *Lugdūnum*, Lió; *Tibur*, Tivoli, neutres per la terminació, valdament siguin també propis de ciutats; *Allia*, Allia, riu d'Itàlia, és femení pel terminació, essent així que hauria d'ésser masculí pel significat.

142. El nom adjectiu i el pronom, pròpiament no pertanyen a cap gènere (81), però com que poden concertar amb un substantiu tenen tres, dues o una terminació per tal d'ésser aplicades als masculins, femenins o neutres.

Quan tenen tres terminacions s'apliquen respectivament als substantius segons el seu gènere; si en tenen dues, la primera s'aplica als masculins i femenins i la segona als neutres i si'en tenen solament una s'aplica indistintament als dels tres gèneres.

En l'Analogia en parlar del número com accident gramatical, varem dir que servia per designar si es tracta d'una persona o cosa o de varies (83) i també que els números eren dos, singular i plural (84).

En les llengües que el substantiu, l'adjectiu i el pronom no es declinen cal estudiar les terminacions que serveixen per assenyalar si aquestes categories estan en singular o plural.

En llatí a l'estudiar la declinació, ja s'estudien també totes les desinències que prenen aquells mots per assenyalar el cas en que es troben tant en singular com en plural.

NOMS I PRONOMS DEFECTIUS D'ALGUN NÚMERO

143. Hi ha substantius, adjectius determinatius i pronoms que manquen de plural, com els noms propis, ex.: *Hierónymus*, Jeroni; els noms de coses que es mesuren o pesen, ex.: *triticum*, blat; els dels elements, ex.: *aër*, aire; els dels metalls, ex.: *ferrum*, ferro; els de vicis i virtuts, ex.: *ira*, ira, *spes*, esperança, i també *gelu*, gel, *lethum*, mort, *nemo*, ningú i *sui*, de sí.

144. Hi ha substantius i adjectius determinatius que manquen de singular, com els de jocs, ex.: *ludi*, els jocs; *Apollinæres*, els jocs de les festes d'Apol·ló; els numerals distributius, ex.: *bin-i*, *ae*, *a*, de dos en dos; els cardinals *du-o*, *ae*, *o*, dos i tres, *tria*, tres i molts altres com *calénd-ae*, *drum*, calendes; *idu-s*, *uum*. idus; *Pendt-es*, *ium*, els déus domèstics.

EXPONENTS DE CAS

El cas, diguérem (85) que era la diferent terminació que prenen el substantiu, l'adjectiu i el pronom per a significar les distintes relacions que tenen amb els altres mots d'una proposició.

Estudiàrem allà mateix les relacions que expressaven els diferents casos (86) i dèiem que la declinació no era altra cosa que les diferents variacions que sofreixen el substantiu, l'adjectiu i el pronom mitjançant els exponents (1) de cas.

Ací ens pertoca veure quins són aquests **exponents** de cas per tal d'anar immediatament a presentar els models de les **cinc declinacions** que posen la majoria dels gramàtics, malgrat hi hagi qui sostingui que poden reduir-se a una sola.

145. Exponents de cas pel número singular. El nominatiu té l'exponent *a* per la primera declinació; els exponents *er*, *ir*, *ur*, *us*, *um* per la segona; innombrables per la tercera; *us* i *u* per la quarta i *es* per la cinquena.

El genitiu té els exponents *ae*, *i*, *is*, *ei*, respectivament per la primera, segona, tercera i cinquena i *us*, *u* per la quarta.

El datiu *ae*, *o*, *i*, *ei*, i *ui*, *u* com en el cas anterior.

L'acusatiu té els exponents *am* per la primera; *um* per la segona; *em* pels masculins i femenins, llevat de quelques excepcions, i la mateixa del nominatiu pels neutres per la tercera; *um* i *u* pels de la quarta i *em* pels de la cinquena.

El vocatiu té els mateixos exponents que el nominatiu, llevat de quelques excepcions pels masculins i femenins de la segona declinació.

L'ablatiu té el mateix exponent *a* del nominatiu per la primera declinació; *o* per la segona; *e* per la tercera i cinquena amb algunes excepcions per la tercera, i *u* per la quarta.

146. Exponents de cas pel número plural. El nominatiu té els exponents *ae* per la primera declinació; *i* pels masculins i femenins i *a* pels neutres per la segona; *es* pels masculins i femenins i *a* pels neutres per la tercera; *us* pels masculins i femenins i *ua* pels neutres per la quarta i *es* per la cinquena.

(1) Del llatí *expónere*, exposar palesar. Aquí vol dir que palesen el cas en que estan els noms i pronoms.

El genitiu té els exponents *arum, orum, um, uum, erum*, respectivament per cada declinació.

El datiu i ablatiu tenen *is* per la primera i segona, llevat d'algunes excepcions per la primera; *ibus* per la tercera i quarta, fetes quelques excepcions; i *ebus* per la cinquena.

L'acusatiu té *as* per la primera; *os* pels masculins i femenins i *a* pels neutres per la segona; *es* i *a* en la mateixa forma per la tercera; *us* i *ua* igualment per la quarta i *es* per la cinquena.

El vocatiu té els mateixos exponents que el nominatiu per cadascuna declinació i segons els gèneres.

Amb referència al genitiu del singular dels substantius de la tercera declinació (130) passa que les lletres finals de la rel a l'unir-se a la desinència *is* sofreixen diferents canvis, la qual cosa dóna lloc a moltes regles per fixar com fan aquest cas, i consecutivament tots els següents del singular i del plural, els substantius i adjectius qualificatius que segueixen aquesta declinació. Creiem que es pot prescindir de les regles esmentades en una gramàtica elemental.

Referent als substantius greco-llatins, als adjectius determinatius i als pronoms, cal avançar que moltes vegades no segueixen pas les normes que hem assenyalat pels exponents dels casos; per això, després dels models de les cinc declinacions, donarem models de tots ells.

ADVERTIMENTS

En la declinació dels models dels substantius transcriurem les rels en versaletes, les lletres que formen les terminacions o part de les mateixes, siguin o no temàtiques, en cursives i les desinències en negretes.

Entenem que, per les seves dificultats, la gramàtica llatina cal aprendre-la amb un mestre. Ell té les seves normes d'ensenyament, que preferirà quasi sempre a qualsevols altres que li siguin dictades o suggerides. Per això nosaltres, ni en el pròleg ni en el cos de l'obra, hem volgut fer cap observació referent als mètodes a poder seguir en fer ús d'aquesta GRAMÀTICA.

Mes, com es donen casos d'intel·ligències preclares i voluntats fermes, capaces d'emprendre's per compte propi o amb el mínim ajut d'un preceptor l'estudi del llatí, als tals els recomanem que facin molta pràctica de declinació de noms i de conjugació de verbs, car en això rau el secret de sortir bon llatinista.

MODELS DE DECLINACIÓ DELS SUBSTANTIUS

PRIMERA DECLINACIÓ

147. Tema en *a*: *rosa*, rosa.

		Singular
Nominatiu	ROSA	rosa, la rosa.
Genitiu	ROS-ae	de la rosa.
Datiu	ROS-ae	a la rosa, per a la rosa.
Acusatiu	ROSA-m	la rosa.
Vocatiu	ROSA	rosa, ¡o rosa!
Ablatiu	ROSA (')	amb, de, en, per, sense, sobre la rosa.
Plural		
Nominatiu	ROS-ae	roses, les roses.
Genitiu	ROSA-rum	de les roses.
Datiu	ROS-is	a les roses, per a les roses.
Acusatiu	ROSA-s	les roses.
Vocatiu	ROS-ae	roses, ¡o roses!
Ablatiu	ROS-is	amb, de, en, per, sense, sobre les roses.

Són d'aquesta declinació, per exemple, *musa* musa, *causa* causa, *arca* arca, *jánua* porta, *stella* estrella, *regína* regina.

Ánima ànima, *filia* filla, *dea* deessa, *fámula* serventa, *libérta* lliberta, *equa* euga, *capra* cabra i pocs més fan el datiu i ablatiu del plural en *abus*, ex.: *animábus*, per tal de distingir aquests femenins dels respectius masculins *ánimus* ànim, *fillius* fill, etc.

SEGONA DECLINACIÓ

148. Tema en *o*: *cibus*, menjar. Pels masculins i femenins:

		Singular
Nom.	CIBUS	menjar, el menjar.
Gen.	CIB-i	del menjar.
Dat.	CIBO	al menjar, per al menjar.
Ac.	CIBU-m	el menjar.
Voc.	CIBE	menjar, ¡o menjar!
Ab.	CIBO	amb, de, en, per, sense, sobre el menjar.

(1) En llatí l'ablatiu va sense preposició o amb una de les següents: *cum*, *de*, *in*, *a* o *ab*, *sine*, *super*, que corresponen a les que hem posat en català.

Plural

Nom.	CIB-i	menjars, els menjars.
Gen.	CIBÓ-rum	dels menjars.
Dat.	CIB-ls	als menjars, per als menjars.
Ac.	CIBO-s	els menjars.
Voc.	CIB-i	menjars, ¡o menjars!
Ab.	CIB-ls	amb, de, en, per, sense, sobre els menjars.

Regnum, regne. Pels neutres:

	Singular	Plural
Nom.	REGNU-m	REGN-a
Gen.	REGN-i	REGNÓ-rum
Dat.	REGNO	REGN-is
Ac.	REGNU-m	REGN-a
Voc.	REGNU-m	REGN-a
Ab.	REGNO	REGN-is

Per excepció hi ha alguns noms en *us* neutres, ex.: *virus* verí, i noms propis d'home o dona acabats en *um* que tenen el gènere segons llur significació.

Són d'aquesta declinació per exemple *alvus* ventre f., *puer* nen, *vir* varó, *templum* temple.

Per excepció *Deus* Déu, *agnus* anyell, *chorus* dansa, fan el vocatiu igual que el nominatiu, com també li fan tots els acabats en *r*.

Filius fill i els noms propis acabats en *ius* com *Protásius* Protasi, el fan en *i*, ex.: *fili*, *Protási*.

TERCERA DECLINACIÓ

149. Tema en lletra percussora: *sermo* discurs. Pels tres gèneres:

	Singular	Plural
Nom.	SERMO	SERMón-es
Gen.	SERMón-is	SERMón-num
Dat.	SERMón-i	SERMóni-bus
Ac.	SERMón-em	SERMón-es
Voc.	SERMO	SERMón-es
Ab.	SERMón-e	SERMóni-bus

Tempus, temps. Pels neutres:

	Singular	Plural
Nom.	TEMPUS	TÉMPOR-a
Gen.	TÉMPOR-is	TÉMPOR-um
Dat.	TÉMPOR-i	TEMPÓRI-bus
Ac.	TEMPUS	TÉMPOR-a
Voc.	TEMPUS	TÉMPOR-a
Ab.	TÉMPOR-e	TEMPÓRI-bus

Perteneixen, com hem dit (130 i 146), a aquesta declinació noms que tenen gran varietat de terminacions i temes.

Dels noms acabats en *is* d'aquesta declinació n'hi ha alguns que fan indistintament l'acusatiu en *em* i en *im* i l'ablatiu en *e* i en *i* i alguns altres que sempre fan l'acusatiu en *im* i l'ablatiu en *i*, ex.: *navis* nau fa *navem* o *navim*, *nave* o *navi*, *sitis* set fa *sitim*, *siti*.

Imber pluja, *lâquear* artesonat, fan l'ablatiu indistintament en *e* i en *i*; i els noms neutres acabats en *al*, *ar*, *e*, els noms acabats en *r*, i *canâlis* canal, *strîgilis* mena de raspall i *vectis* forrellat el fan en *i*.

Els neutres que fan l'ablatiu del singular en *i* fan el nominatiu, acusatiu i vocatiu del plural en *ia*.

Els noms que fan l'ablatiu del singular en *e* o en *i* indistintament, o en *i*, i també la majoria dels acabats en *es* i en dos sons percussors, fan el genitiu del plural en *ium*.

Bos bou fa el datiu i ablatiu del plural *bobus* o *bubus*.

QUARTA DECLINACIÓ

150. Tema en *u*: *fructus*, fruit. Pels masculins i femenins:

	Singular	Plural
Nom.	FRUCTU-s	FRUCTU-s
Gen.	FRUCTU-s	FRÚCTU-um
Dat.	FRÚCTU-i	FRÚCTI-bus
Ac.	FRUCTU-m	FRUCTU-s
Voc.	FRUCTU-s	FRUCTU-s
Ab.	FRUCTU	FRÚCTI-bus

Genu, genoll. Pels neutres:

	Singular	Plural
Nom.	GENU	GÉNU-a
Gen.	GENU	GÉNU-um
Dat.	GENU	GÉNI-bus
Ac.	GENU	GÉNU-a
Voc.	GENU	GÉNU-a
Ab.	GENU	GÉNI-bus

Són també d'aquesta declinació, per exemple, *sensus* sentit, m.; *manus* mà, femení.

Acus agulla, *artus*, (plural), membres, *lacus* llac, *partus* part; *specus* espill, i *tribus* tribu, fan el datiu i ablatiu del plural en *ubus*; *portus* port, *quaestus* guany i *veru* ast, els fan indistintament en *ibus* o *ubus*.

CINQUENA DECLINACIÓ

151. Tema 'en *e*: *facies*, faç.

	Singular	Plural
Nom.	FÁCIE-s	FÁCIE-s
Gen.	FACIÉ-i	FACIÉ-rum
Dat.	FACIÉ-l	FACIÉ-bus
Ac.	FÁCIE-m	FÁCIE-s
Voc.	FÁCIE-s	FÁCIE-s
Ab.	FÁCIE	FACIÉ-bus

Tots els noms d'aquesta declinació són femenins i manquen de genitiu, datiu i ablatiu del plural, llevat del que ens ha servit de model i de *dies* dia, *progénies* generació, *res* cosa, *spécies* figura i potser algun altre.

SINOPSI DE LES DESINENCIES DELS NOMS DE LES CINC DECLINACIONS

NÚME- ROS	CASOS	DE TEMA EN A		DE TEMA EN O		DE TEMA EN LLETRA PERCUSSORA		DE TEMA EN U		DE TEMA EN E
		f.	m. i. f.	n.	m. i. f.	n.	m. i. f.	n.	f.	
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100	Nom.	—	—	m	—	—	s	—	s	
	Gen.	ae	i	i	is	is	s	—	i	
	Dat.	ae	—	—	—	—	i	—	i	
	Ac.	m	m	m	em	—	m	—	m	
	Voc.	—	—	—	—	—	s	—	s	
	Ab.	—	—	—	—	e	e	—	—	
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100	Nom.	ae	i	a	es	a	s	a	s	
	Gen.	rum	rum	rum	um	um	um	um	rum	
	Dat.	is	is	is	bus	bus	bus	bus	bus	
	Ac.	s	s	a	es	a.	s	a	s	
	Vc.	ae	i	a	es	a	s	a	s	
	Ab.	is	is	is	bus	bus	bus	bus	bus	

DECLINACIÓ D'UNS SUBSTANTIUS IRREGULARS

152. Hi ha alguns noms irregulars la declinació dels quals anem a posar tot seguit:

Dil, deus, plural

Júpiter, Júpiter, singular

Nom.	<i>dii</i> o <i>di</i>	<i>Júpiter</i>
Gen.	<i>deórum</i> o <i>deum</i>	<i>Jovis</i>
Dat.	<i>diis</i> o <i>dis</i>	<i>Jovi</i>
Ac.	<i>deos</i>	<i>Jovem</i>
Voc.	<i>dii</i> o <i>di</i>	<i>Júpiter</i>
Ab.	<i>diis</i> o <i>dis</i>	<i>Jove</i>

Vis, força:

	Singular	Plural
Nom.	<i>vis</i>	<i>vires</i>
Gen.	<i>vis</i>	<i>virium</i>
Dat.	<i>vi</i>	<i>viribus</i>
Ac.	<i>vim</i>	<i>vires</i>
Voc.	<i>vis</i>	<i>vires</i>
Ab.	<i>vi</i>	<i>viribus</i>

Domus, casa:

	Singular	Plural
Nom.	<i>domus</i>	<i>domus</i>
Gen.	<i>domus</i> o <i>domi</i>	<i>dómuum</i> o <i>domórum</i>
Dat.	<i>dómui</i>	<i>dómibus</i>
Ac.	<i>domum</i>	<i>domus</i> o <i>domos</i>
Voc.	<i>domus</i>	<i>domus</i>
Ab.	<i>domo</i>	<i>dómibus</i>

Jesus, Jesús, singular:

Nom.	<i>Jesus</i>	Ac.	<i>Jesum</i>
Gen.	<i>Jesu</i>	Voc.	<i>Jesu</i>
Dat.	<i>Jesu</i>	Ab.	<i>Jesu</i>

Dil, que és el plural de *Deus* Déu, segueix el model de la segona declinació del seu singular, canviant, però, la *e* de la rel

en *i* en nominatiu i vocatiu, datiu i ablatiu, i prenent també en aquests casos les variants d'unes formes sincopades. També en el genitiu a més de la forma regular admet una forma sincopada.

Júpiter segueix el model de la tercera declinació, però té la rel *Jupit* pel nominatiu i vocatiu, i la rel *Jov* pels demés casos.

La irregularitat més remarcable de *vis*, que també segueix el model de la tercera declinació, és que en plural admet en la rel una *r*.

Domus segueix el model de la quarta declinació, però pren també formes de la segona en genitiu i ablatiu del singular, i en genitiu i acusatiu del plural, com també en alguns altres casos poc usats.

Jesus segueix igualment el model de la quarta declinació de la que s'aparta en genitiu, datiu i vocatiu, en que perd la desinència.

Hi ha noms indeclinables com per exemple *pondo* lliura, *manna* manà, i altres que manquen de varis casos, ex.: *ex-spes* sense esperança, que sols té nominatiu i vocatiu del singular; *spontis*, *sponte* de bon grat, que sols té genitiu i ablatiu del singular; *opis*, *opem*, *ope* auxili, que té genitiu, acusatiu i ablatiu del mateix número; *precis*, *preci*, *precem*, *prece* prec, que sols li manca el nominatiu i vocatiu del singular, tenint tots els casos del plural; *natu*, de naixença, que sols té ablatiu del singular i *inficias* mentides, que sols té acusatiu del plural.

DECLINACIÓ DELS ADJECTIUS QUALIFICATIUS

153. Anem a posar els models que es poden presentar com ja hem dit (142) de tres, dues i una terminació.

Fidus, *fida*, *fidum*, fidel:

	Singular			Plural		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Nom.	<i>fid-us</i> ,	<i>a</i> ,	<i>um</i>	<i>fid-i</i> ,	<i>ae</i> ,	<i>a</i>
Gen.	<i>fid-i</i> ,	<i>ae</i> ,	<i>i</i>	<i>fid-órum</i> ,	<i>árum</i> ,	<i>órum</i>
Dat.	<i>fid-o</i> ,	<i>ae</i> ,	<i>o</i>	<i>fid-is</i> ,	<i>is</i> ,	<i>is</i>
Ac.	<i>fid-um</i> ,	<i>am</i> ,	<i>um</i>	<i>fid-os</i> ,	<i>as</i> ,	<i>a</i>
Voc.	<i>fid-e</i> ,	<i>a</i> ,	<i>um</i>	<i>fid-i</i> ,	<i>ae</i> ,	<i>a</i>
Ab.	<i>fid-o</i> ,	<i>a</i> ,	<i>o</i>	<i>fid-is</i> ,	<i>is</i> ,	<i>is</i>

Com es pot veure pel model, aquests adjectius entren pel masculí i neutre la segona declinació i pel femení la primera.

Segueixen aquest model els nombrosíssims qualificatius que tenen la terminació masculina en *us* i els que la tenen en *er* com *pulcher*, *pulchra*, *pulchrum* bell, bella.

Els superlatius es declinen també totalment conforme amb el model posat.

154. *Brevis*, *breve* breu:

	Singular		Plural	
	m. i f.	n.	m. i f.	n.
Nom.	<i>brev-is</i> ,	<i>e</i>	<i>brev-es</i> ,	<i>ia</i>
Gen.	<i>brev-is</i> ,	<i>is</i>	<i>brév-ium</i> ,	<i>ium</i>
Dat.	<i>brev-i</i> ,	<i>i</i>	<i>brév-ibus</i> ,	<i>ibus</i>
Ac.	<i>brev-em</i> ,	<i>e</i>	<i>brév-es</i> ,	<i>ia</i>
Voc.	<i>brev-is</i> ,	<i>e</i>	<i>brev-es</i> ,	<i>ia</i>
Ab.	<i>brev-i</i> ,	<i>i</i>	<i>brév-ibus</i> ,	<i>ibus</i>

Segueixen aquest model *animal-is*, *e* animal; *april-is*, *e* abrilenc; *birem-is*, *e* de dos remes.

Com es veu segueixen els models de la tercera declinació dels substantius, fent no obstant, l'ablatiu del singular en *i* i el genitiu del plural en *ium*. La forma neutra fa el nominatiu, acusatiu i vocatiu del plural en *ia*.

Els comparatius com *brevi-or*, *us* més breu; *meli-or*, *us* millor, etc., es declinen d'acord amb el model anterior, llevat que fan l'ablatiu del singular en *e* o en *i*, el genitiu del plural en *um* i la forma neutra fa el nominatiu, acusatiu i vocatiu del plural en *a*.

155. *Sapiens*, savi:

	Singular	Plural
Nom.	<i>sapiens</i>	<i>sapiéntes</i>
Gen.	<i>sapiéntis</i>	<i>sapiént-um</i> , <i>ium</i>
Dat.	<i>sapiénti</i>	<i>sapiéntibus</i>
Ac.	<i>sapiéntem</i>	<i>sapiéntes</i>
Voc.	<i>sapiens</i>	<i>sapiéntes</i>
Ab.	<i>sapiént-e</i> , <i>i</i>	<i>sapiéntibus</i>

Es declinen d'acord amb aquest model, *prudens* prudent; *dives* ric, rica; *pauper* pobre, pobra; *felix* feliç, etc.

Segueixen les normes de la tercera declinació dels substantius, llevat que fan l'ablatiu del singular en *e* o en *i* i el genitiu del plural en *um* o en *ium*.

La forma neutra té l'acusatiu i vocatiu del singular igual que el nominatiu i fa el nominatiu, acusatiu i vocatiu del plural en *ia*.

DECLINACIÓ DELS ADJECTIUS DETERMINATIUS

156. Els adjectius determinatius tenen unes formes especials de declinació els models de les quals anem a posar a continuació.

Unus, una, unum, un, una, un:

	Singular			Plural		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Nom.	<i>un-us,</i>	<i>a,</i>	<i>um</i>	<i>un-i,</i>	<i>ae,</i>	<i>a</i>
Gen.	<i>un-ius,</i>	<i>ius,</i>	<i>ius</i>	<i>un-órum,</i>	<i>árum,</i>	<i>órum</i>
Dat.	<i>un-i,</i>	<i>i,</i>	<i>i</i>	<i>un-is,</i>	<i>is,</i>	<i>is</i>
Ac.	<i>un-um,</i>	<i>am,</i>	<i>um</i>	<i>un-os,</i>	<i>as,</i>	<i>a</i>
Ab.	<i>un-o,</i>	<i>a,</i>	<i>o</i>	<i>un-is,</i>	<i>is,</i>	<i>is</i>

Com es veu tenen una forma comuna per als tres gèneres en el genitiu i datiu del singular i datiu i ablatiu del plural.

Es declinen com el model: *solus*, sol; *totus*, tot; *ullus*, algun; *nullus*, cap; *álius*, altre; *alter*, altre entre dos; *uter*, quin dels dos; *neuter*, ni l'un ni l'altre; el derivat *utérque*, ambdós alhora; i el compost per juxtaposició *altéruter*, un o l'altre dels dos.

D'aquest últim, com dèiem en els exemples de composició per juxtaposició (117), no es declina sinó el segon dels components, llevat del genitiu del singular que pot fer *alterutrius* o bé *alteriusutrius*.

Cap d'ells té vocatiu.

157. *Nemo*, ningú.

	Singular
Nom.	<i>nemo</i>
Gen.	<i>néminis</i>
Dat.	<i>némini</i>
Ac.	<i>néminem</i>
Voc.	<i>nemo</i>
Ab.	<i>némin-e, i</i>

Com es veu, es declina completament d'acord amb la forma corresponent als tres gèneres de la tercera declinació.

No té plural.

 158. *Plus*, més o molt, molta.

	Singular	Plural
Nom.	<i>plus</i>	<i>plures</i>
Gen.	<i>pluris</i>	<i>plúrium</i>
Dat.	<i>pluri</i>	<i>plúribus</i>
Ac.	<i>plus</i>	<i>plures</i>
Voc.	<i>plus</i>	<i>plures</i>
Ab.	<i>pluri</i>	<i>plúribus</i>

En singular es declina seguint la forma dels neutres de la tercera declinació fent, però, l'ablatiu en *i*.

En plural fa el genitiu en *ium*, i té la forma *a* pel nominatiu, acusatiu i vocatiu per a concertar amb substantius neutres.

 159. *Duo, duae, duo*, Dos, dues, dos, plural.

	masculí	femení	neutre
Nom.	<i>du-o</i>	<i>ae</i>	<i>o</i>
Gen.	<i>du-órum</i>	<i>drum</i>	<i>órum</i>
Dat.	<i>du-óbus</i>	<i>dbus</i>	<i>óbus</i>
Ac.	<i>du-os o du-o</i>	<i>as</i>	<i>o</i>
Voc.	<i>du-o</i>	<i>ae</i>	<i>o</i>
Ab.	<i>du-óbus</i>	<i>dbus</i>	<i>óbus</i>

Aquest determinatiu i *ambo*, que segueix exactament el model, els quals per llur significació no tenen número singular, es declinen com els qualificatius de tres terminacions, tenint, però, la doble forma *os*, *o* per a l'acusatiu del singular de la terminació masculina, i les formes *abus*, *obus* pel datiu i ablatiu del plural.

160. *Tres, tria, tres*, plural.

	m. i f.	n.
Nom.	<i>tres</i>	<i>tria</i>
Gen.	<i>trium</i>	<i>trium</i>
Dat.	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>
Ac.	<i>tres</i>	<i>tria</i>
Voc.	<i>tres</i>	<i>tria</i>
Ab.	<i>tribus</i>	<i>tribus</i>

Tampoc per llur significació té número singular. És una declinació exclusiva per a aquest determinatiu.

DECLINACIÓ DELS PRONOMS

161. Talcom hem dit dels adjectius determinatius (156), els pronoms també tenen formes ben especials de declinació, que cal exposar. Tots manquen de vocatiu, llevat de *tu*, *vos*, *meus*, *noster* i *nostras*.

162. *Ego*, jo; *tu*, tu.

	Singular	
	1. ^a persona	2. ^a persona
Nom.	<i>ego</i>	<i>tu</i>
Gen.	<i>mei</i>	<i>tui</i>
Dat.	<i>mihi</i> o <i>mi</i>	<i>tibi</i>
Ac.	<i>me</i>	<i>te</i>
Voc.	—	<i>tu</i>
Ab.	<i>me</i>	<i>te</i>

Aquests pronoms pròpiament no tenen plural; els plurals *nos*, *vos*, que tampoc pròpiament tenen singular, són correlatius de *ego*, *tu*.

163. *Sui*, de si.

Gen.	<i>sui</i>
Dat.	<i>sibi</i>
Ac.	<i>se</i>
Ab.	<i>se</i>

Aquest pronom manca de nominatiu i vocatiu, i s'usa en la forma exposada per expressar el singular i plural indistintament.

164. *Nos*, nosaltres; *vos*, vosaltres:

	Plural	
	1. ^a persona	2. ^a persona
Nom.	<i>nos</i>	<i>vos</i>
Gen.	<i>nostrum</i> o <i>nostri</i>	<i>vestrum</i> o <i>vestri</i>
Dat.	<i>nobis</i>	<i>vobis</i>
Ac.	<i>nos</i>	<i>vos</i>
Voc.	—	<i>vos</i>
Ab.	<i>nobis</i>	<i>vobis</i>

165. Els derivats *meus*, *mea*, *meum* meu, meva; *tuus*, *tua*, *tuum* teu, teva; *suus*, *sua*, *suum* seu, seva; *noster*, *nostra*, *nostrum* nostre, nostra; *vester*, *vestra*, *vestrum* vostre, vostra es declinen com els adjectius qualificatius de tres terminacions. *Meus* i *noster* tenen vocatiu que el fan igual que el nominatiu. A més, *meus* té per la forma masculina les dues modalitats, *meus* o *mi* pel vocatiu del singular.

166. *Nostras*, de nostra pàtria:

	Singular	Plural
Nom.	<i>nostras</i>	<i>nostrát-es</i> , <i>ia</i>
Gen.	<i>nostrátis</i>	<i>nostrát-um</i> , <i>ium</i>
Dat.	<i>nostráti</i>	<i>nostrátibus</i>
Ac.	<i>nostrátem</i> , <i>nostras</i>	<i>nostrát-es</i> , <i>ia</i>
Voc.	<i>nostras</i>	<i>nostrát-es</i> , <i>ia</i>
Ab.	<i>nostrát-e</i> , <i>i</i>	<i>nostrátibus</i>

Aquest pronom i *vestras* de vostra pàtria i *cujas* de la pàtria del qual, que es declinen d'igual manera, segueixen en tot el model dels qualificatius d'una sola terminació.

167. *Hic, haec, hoc* aquest, aquesta: .

	Singular			Plural		
	mas.	fem.	neut.	mas.	fem.	neut.
Nom.	<i>hic,</i>	<i>haec,</i>	<i>hoc</i>	<i>hi,</i>	<i>hae,</i>	<i>haec</i>
Gen.	<i>hujus,</i>	<i>hujus,</i>	<i>hujus</i>	<i>horum,</i>	<i>harum,</i>	<i>horum</i>
Dat.	<i>huic,</i>	<i>huic,</i>	<i>huic</i>	<i>his,</i>	<i>his,</i>	<i>his</i>
Ac.	<i>hunc,</i>	<i>hanc,</i>	<i>hoc</i>	<i>hos,</i>	<i>has,</i>	<i>haec</i>
Ab.	<i>hoc,</i>	<i>hac,</i>	<i>hoc</i>	<i>his,</i>	<i>his,</i>	<i>his</i>

Com es veu, aquest demostratiu té una forma ben pròpia i exclusiva de declinació.

168. *Iste, queix; ista, queixa; istud, queix:*

	Singular			Plural		
	mas.	fem.	neut.	mas.	fem.	neut.
Nom.	<i>ist-e</i>	<i>a</i>	<i>ud</i>	<i>ist-i,</i>	<i>ae,</i>	<i>a</i>
Gen.	<i>ist-ius,</i>	<i>ius,</i>	<i>ius</i>	<i>ist-órum,</i>	<i>árum,</i>	<i>órum</i>
Dat.	<i>ist-i,</i>	<i>í,</i>	<i>í</i>	<i>ist-is,</i>	<i>is,</i>	<i>ís</i>
Ac.	<i>ist-um,</i>	<i>am,</i>	<i>ud</i>	<i>ist-os,</i>	<i>as,</i>	<i>a</i>
Ab.	<i>ist-o,</i>	<i>a,</i>	<i>o</i>	<i>ist-is,</i>	<i>is,</i>	<i>is</i>

Com aquest demostratiu es declinen *ille, illa, illud*, aquell aquella, i *ipse, ipsa, ipsum*, mateix, mateixa, llevat que en lloc de la terminació *ud* pel nominatiu i acusatiu del singular de la forma neutra, aquest últim té la terminació *um*.

169. *Is, ell; ea, ella; id, ell:*

	Singular			Plural		
	mas.	fem.	neut.	mas.	fem.	neut.
Nom.	<i>is,</i>	<i>ea,</i>	<i>id</i>	<i>ei o il,</i>	<i>eae,</i>	<i>ea</i>
Gen.	<i>ejus,</i>	<i>ejus,</i>	<i>ejus</i>	<i>eórum,</i>	<i>edrum,</i>	<i>eórum</i>
Dat.	<i>ei,</i>	<i>ei,</i>	<i>ei</i>	<i>eis o tis,</i>	<i>eis o iis,</i>	<i>eis o iis</i>
Ac.	<i>eum,</i>	<i>eam,</i>	<i>id</i>	<i>eos,</i>	<i>eas,</i>	<i>ea</i>
Ab.	<i>eo,</i>	<i>ea,</i>	<i>eo</i>	<i>eis o iis,</i>	<i>eis o iis,</i>	<i>eis o iis</i>

Com aquest es declina el demostratiu derivat *idem, eadem, idem*, mateix, mateixa; llevat que per la forma masculina del nominatiu del singular fa en lloc de *isdem, idem*.

170. *Quis o qui, quae, quod o quid, que o qui*:

Singular

	masculi	femení	neutre
Nom.	<i>quis o qui,</i>	<i>quae,</i>	<i>quod o quid</i>
Gen.	<i>cujus,</i>	<i>cujus,</i>	<i>cujus</i>
Dat.	<i>cui,</i>	<i>cui,</i>	<i>cui</i>
Ac.	<i>quem,</i>	<i>quam,</i>	<i>quod o quid</i>
Ab.	<i>quo,</i>	<i>qua,</i>	<i>quo o qui</i>

Plural

Nom.	<i>qui,</i>	<i>quae,</i>	<i>quae</i>
Gen.	<i>quorum,</i>	<i>quarum,</i>	<i>quorum</i>
Dat.	<i>queis o quibus,</i>	<i>queis o quibus,</i>	<i>queis o quibus</i>
Ac.	<i>quos,</i>	<i>quas,</i>	<i>quae</i>
Ab.	<i>queis o quibus</i>	<i>quas,</i>	<i>quae</i>

Els quatre derivats del relatiu *quis o qui*, això és, *quisnam*, *qui*; *quispiam*, algú; *quisquam*, algú; *quisque*, cadascú, segueixen el model de declinació anterior sense variar el sufixe. Altrament per la forma masculina al nominatiu del singular usen solament el *quis*.

Hi ha el compost per juxtaposició *quisquis*, qualsevol, els dos components del qual es declinen. Li manca la forma femenina i generalment s'usa només que en els següents casos:

	Singular		Plural	
	masculi	neutre	masculi	neutre
Nom.	<i>quisquis,</i>	<i>quidquid,</i>	<i>quiqui,</i>	—
Ac.	<i>quemquem,</i>	<i>quidquid,</i>	<i>quosquos,</i>	—
Ab.	<i>quoquo,</i>	—	<i>quibusquibus,</i>	—

171. *Aliquis*, algú; *aliqua*, alguna; *aliquod* o *aliquid*, algú:

Singular			
	masculí	femení	neutre
Nom.	<i>álíquís,</i>	<i>álíquá,</i>	<i>álíquod</i> o <i>álíquid</i>
Gen.	<i>alicújus,</i>	<i>alicújus,</i>	<i>alicújus</i>
Dat.	<i>alicui,</i>	<i>alicui,</i>	<i>alicui</i>
Ac.	<i>álíquem,</i>	<i>álíquam,</i>	<i>álíquod</i> o <i>álíquid</i>
Ab.	<i>álíquo,</i>	<i>álíquá,</i>	<i>álíquo</i> o <i>álíqui</i>
Plural			
Nom.	<i>álíqui,</i>	<i>álíquæ,</i>	<i>álíquá</i>
Gen.	<i>aliquórum,</i>	<i>aliquórum,</i>	<i>aliquórum</i>
Dat.	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus,</i>	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus,</i>	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus</i>
Ac.	<i>álíquos,</i>	<i>álíquas,</i>	<i>álíquá</i>
Ab.	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus,</i>	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus,</i>	<i>alíqueis</i> o <i>alíquibus</i>

A més d'aquest compost de *quis* n'hi ha quatre més que es declinen igual, i són, *ecquis*, qui?; *numquis*, potser algú?; *nequis*, ningú i *siquis*, si algú. Cal fer l'excepció per *ecquis* i *numquis* que poden prendre la forma femenina *a* o *ae* en el nominatiu del singular. Altrament hi ha el compost i derivat alhora *ecquisnam* quin, que es declina, com pot suposar-se, segons el model que hem donat no admetent però, la forma *ae* que per excepció pot prendre *ecquis*. Finalment hi ha també els compostos per juxtaposició i derivació *unusquisque*, cadascú i *quotusquisque* quan poc, en que es declina cada component per sí seguint els models que els corresponen.

172. *Quicúmque*, *quaecúmque*, *quodcúmque*, qualsevol que.

Singular			
	masculí	femení	neutre
Nom.	<i>quicúmque,</i>	<i>quaecúmque,</i>	<i>quodcúmque</i>
Gen.	<i>cujuscúmque,</i>	<i>cujuscúmque,</i>	<i>cujuscúmque</i>
Dat.	<i>cuicúmque</i>	<i>cuicúmque,</i>	<i>cuicúmque</i>
Ac.	<i>quemcúmque,</i>	<i>quamcúmque,</i>	<i>quodcúmque</i>
Ab.	<i>quocúmque,</i>	<i>quacúmque,</i>	<i>quocúmque</i>

	Plural		
	masculí	femení	neutre
Nom.	<i>quicúmque,</i>	<i>quaecúmque,</i>	<i>quaecúmque</i>
Gen.	<i>quorumcúmque,</i>	<i>quarumcúmque,</i>	<i>quorumcúmque</i>
Dat.	<i>queiscúmque</i> o <i>quibuscúmque,</i>	<i>queiscúmque</i> o <i>quibuscúmque,</i>	<i>quiescúmque</i> o <i>quibuscúmque</i>
Ac.	<i>quoscúmque</i>	<i>quascúmque,</i>	<i>quaecúmque</i>
Ab.	<i>queiscúmque</i> o <i>quibuscúmque,</i>	<i>queiscúmque</i> o <i>quibuscúmque,</i>	<i>queiscúmque</i> o <i>quibuscúmque</i>

Els derivats *quidam*, algú; *qullibet*, i *quivís*, qualsevol, es declinen en absolut com el model anterior.

DECLINACIÓ DELS NOMS GRECO-LLATINS

173. Molts dels noms grecs passaren al llatí, adés **prenent les flexions llatines**, adés **conservant en general les flexions originals**. Aquests últims són els que s'anomenen pròpiament **greco-llatins**.

174. Aquests noms poden incloure's dintre les tres primeres declinacions llatines.

S'inclouen en la primera els masculins acabats en *as* i *es* i els femenins en *a* i *e*.

Vegin-se els models.

Tyáras, tiara; *Anchíses*, Anquises; *epítome*, resum

	Singular		
Nom.	<i>tyáras</i>	<i>Anchíses</i>	<i>epítome</i>
Gen.	<i>tyárae</i>	<i>Anchísae</i>	<i>epítomes</i>
Dat.	<i>tyárae</i>	<i>Anchísae</i>	<i>epítome</i>
Ac.	<i>tyár-an, am</i>	<i>Anchís-en, em</i>	<i>epítomen</i>
Voc.	<i>tyára</i>	<i>Anchíse</i>	<i>epítome</i>
Ab.	<i>tyára</i>	<i>Anchíse</i>	<i>epítome</i>

Maja, Maia es declina com *tyáras*.

En plural tots segueixen exactament la primera declinació dels substantius llatins.

175. Corresponen a la segona declinació els masculins i femenins acabats en *os*, *eos*, *us*, *eus* i els neutres en *on*.

Heus ací els models:

Diálogos, diàleg; *Andrógeus*, Androgeu.

	Singular	
Nom.	<i>diálog-os, us</i>	<i>Andróge-os, us</i>
Gen.	<i>diálogoi</i>	<i>Andróge-o, i</i>
Dat.	<i>diálogo</i>	<i>Andrógeo</i>
Ac.	<i>diálog-on, um</i>	<i>Andróge-on, um</i>
Voc.	<i>diálogo-us, e</i>	<i>Andrógeo</i>
Ab.	<i>diálogo</i>	<i>Andrógeo</i>

Panthus, Pante; *Orphéus*, Orfeu.

	Singular	
Nom.	<i>Panthus</i>	<i>Orphéus</i>
Gen.	<i>Panthi</i>	<i>Orphé-i, os</i>
Dat.	<i>Pantho</i>	<i>Orphéo</i>
Ac.	<i>Panthum</i>	<i>Orphé-um, on, a</i>
Voc.	<i>Panthu</i>	<i>Orphéu</i>
Ab.	<i>Pantho</i>	<i>Orphéo</i>

Encómion, elogi.

	Singular
Nom.	<i>encómión</i>
Gen.	<i>encómii</i>
Dat.	<i>encómio</i>
Ac.	<i>encómion</i>
Voc.	<i>encómion</i>
Ab.	<i>encómio</i>

En plural es declinen com els llatins, llevat que poden fer el genitiu com ells o en *on*.

176. Segueixen d'aprop la tercera declinació els noms dels tres gèneres de molt diverses terminacions entre elles *a an, en, in, on, ar, er, ir, or, yr, is, ys*, etc.

Posarem solament un parell d'exemples per no allargar.

Poëma, poema.

	Singular	Plural
Nom.	<i>poëma</i>	<i>poëmata</i>
Gen.	<i>poëmat-os, is</i>	<i>poëmat-on, um</i>
Dat.	<i>poëmati</i>	<i>poëmátibus</i>
Ac.	<i>poëma</i>	<i>poëmata</i>
Voc.	<i>poëma</i>	<i>poëmata</i>
Ab.	<i>poëmate</i>	<i>poëmátibus</i>

Iris, arc-iris.

	Singular	Plural
Nom.	<i>iris</i>	<i>irídes</i>
Gen.	<i>iríd-os, is</i>	<i>iríd-on, um</i>
Dat.	<i>irídi</i>	<i>irídibus</i>
Ac.	<i>irída, irídem, irin</i>	<i>iríd-as, es</i>
Voc.	<i>iris</i>	<i>irídes</i>
Ab.	<i>iríde</i>	<i>irídibus</i>

CONJUGACIÓ DELS VERBS. — ADVERTIMENT. — CARACTERÍSTIQUES DEL VERB SUBSTANTIU

177. Així com de variar els noms per números i casos se'n diu declinació, de **moure el verb per veus, modes, temps, números i persones** se'n diu **conjugació**.

Advertiment. Precisant el coneixement del verb substantiu o auxiliar *esse ésser*, per tal com entra en les formes complexes (*) i perifràstiques (*) de les conjugacions dels verbs adjectius, el posarem de seguida abans

(1) Del llatí *complexus*, format de la unió de dues coses distintes.

(2) Del grec *περί*, a l'entorn i *φράσις*, concepte. Rodeig de paraules per tal d'expressar el que es podria dir amb més brevetat.

de presentar els models de les quatre conjugacions dels verbs regulars, malgrat ell sigui completament irregular.

178. El verb *esse* té per tots els temps la rel *es*, la qual va sola en els temps imperfets. Pels temps perfets té a més la rel *fu* que permaneceix invariable.

La rel *es*, per raons de fonètica i eufonia, pren, canvia o perd lletres, convertint-se en *s*, *ess*, *er*, en els temps imperfets, i en *i*, *is*, *iss*, *er*, en els temps perfets.

179. Les característiques dels accidents verbals de *esse* són les següents:

Li manquen les de veu passiva, per tal com solament té l'activa, que ja veurem en els verbs regulars (181) com van incloses en les de número i persona.

Li manquen també les característiques modals per ésser verb de tema en lletra percussora en la seva rel *es*, que és la que està en contacte amb les desinències mitjançant les característiques temporals.

Les seves característiques temporals pel mode indicatiu són: *u* pel present, *a* pels pretèrits imperfet i plusquamperfet, manca al pretèrit perfet, i *i* pels futurs.

El mode imperatiu no té característica temporal.

Les del mode subjuntiu són: *i* pel present, pretèrit perfet i futur i *e* pels pretèrits imperfet i plusquamperfet.

Les característiques de número i persona, les quals juntament amb les temporals formen les terminacions, i soles, les desinències, són *m*, *s*, *t*, per la primera, segona i tercera persona del singular respectivament i *mus*, *tis*, *nt*, per les susdites persones del plural.

CARACTERÍSTIQUES TEMPORALS DEL VERB SUBSTANTIU I DELS QUE SEGUEIXEN LA SEVA CONJUGACIÓ

Temps	Indicatiu	Imperatiu	Subjunctiu
Present	<i>u</i>	<i>manca</i>	<i>i</i>
Pretèrit imperfet . . .	<i>a</i>		<i>e</i>
Futur imperfet	<i>i</i>		—
Pretèrit perfet	<i>manca</i>		<i>i</i>
Pretèrit plusquamperfet.	<i>a</i>		<i>e</i>
Futur perfet	<i>i</i>		<i>i</i>

CONJUGACIÓ DEL VERB SUBSTANTIU

Advertiment. En la conjugació del verb *esse* transcriurem en **VERSAL** les lletres de la rel, en *cursives* les característiques temporals i lletres eufòniques i en **negretes** les característiques de número i persona i tot el que siguin desinències.

180. *Esse, ésser; sum, es, fui.*

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
Ego sum	Jo sóc	Nos sumus	Nosaltres som
Tu es	Tu ets	Vos estis	Vosaltres sou
Ille est	Ell és	Illi sunt	Ells són

Pretèrit imperfet

eram	Era	eramus	Érem
eras	Eres	eratis	Èreu
erat	Era	erant	Eren

Singular		Plural	
Pretèrit perfet			
FUI	Fuí o he estat	FUIMUS	Fórem o hem estat
FUISTI	Fores o has estat	FUISTIS	Fóreu o heu estat
FUIT	Fou o ha estat	FUER-unt, e	Fóren o han estat

Pretèrit plusquamperfet			
FUERAM	Havia estat	FUERÁMUS	Haviem estat
FUERAS	Havies estat	FUERÁTIS	Havíeu estat
FUERAT	Havia estat	FUERANT	Havien estat

Futur imperfet			
ERO	Seré	ERÍMUS	Serem
ERIS	Seràs	ERÍTIS	Sereu
ERIT	Serà	ERUNT	Seran

Futur perfet			
FUERO	Hauré estat	FUERÍMUS	Haurem estat
FUERIS	Hauràs estat	FUERÍTIS	Haureu estat
FUERIT	Haurà estat	FUERINT	Hauran estat

IMPERATIVU

ES, ESTO tu	Sigues tu	ES-te, tóte vos	Sigueu vosaltres
ESTO ille	Sigui ell	SUNTO illi	Siguin ells

SUBJUNCTIU

Present

SÍM	Sigui o siga	SÍMUS	Siguem
SÍS	Siguis o sigues	SÍTIS	Sigueu
SÍT	Sigui o siga	SÍNT	Siguin

Pretèrit imperfet

ESSEM	Fóra, fos, seria	ESSEMUS	Fórem, fóssim, seríem
ESSES	Fores, fossis, series	ESSETIS	Fóreu, fóssiu, seríeu
ESSET	Fóra, fos, seria	ESSENT	Fóren, fossin, serien

Singular

Plural

Pretèrit perfet

FÜER/m	Hagi estat	FÜER/mus	Hàgim estat
FÜER/s	Hagis estat,	FÜER/tis	Hàgiu estat
FÜER/it	Hagi estat	FÜER/nt	Hagin estat

Pretèrit plusquamperfet

Singular

FÜSSEM	Hagués, haguera, hauria estat
FÜSSES	Haguessis, hagueres, hauries estat
FÜSSET	Hagués, haguera, hauria estat

Plural

FÜISSEMUS	Haguéssim, haguérem, hauriem estat
FÜISSETIS	Haguéssiu, haguéreu, haurieu estat
FÜISSENT	Haguessin, hagueren, haurien estat

Futur

El futur únic de subjunctiu pel llatí és el futur perfet d'indicatiu, i la traducció que en català més li escau, és: Com hauré estat, en quan hauré estat.

MODES IMPERSONALS O NOMINALS

INFINITIU

Present: esse, ésser.

Pretèrit perfet: fuisse, haver estat.

Futur imperfet: fore o futúr-um, am, um; os, as, a, esse, haver d'ésser.

Futur perfet: futúr-um, am, um; os, as, a, fuisse, haver d'haver estat.

Les de persona són *m*, *mus* per la primera de la veu activa i *r*, *mur* per la de la passiva; *s*, *tis* i *ris* o *re*, *mini* per la segona; *t*, *nt*, *tur* i *ntur* per la tercera, respectivament.

Les característiques dels accidents verbals per les formes complexes, que són les dels temps perfets de la veu activa, són les mateixes que les de les formes senzilles per a la veu, número i persona.

Les de mode pels verbs de tema en lletra percutible són les temàtiques, que adés conserven, adés perden, segons la manera de formar-se el tema de pretèrit perfet d'indicatiu. Els verbs de tema en lletra percutora no porten en aquests temps cap lletra eufònica.

Les característiques de temps són constituïdes pel verb *esse*.

Cada temps es forma amb la rel o el tema propis i termina amb el temps corresponent del verb auxiliar (134) perduda la rel *fu*, o solament la *f*, o perduda la *f* i mudada la *u* en *v*, segons la manera com s'ha format el tema de pretèrit perfet d'indicatiu.

Les característiques dels accidents verbals per les formes perifràstiques, que són les dels temps perfets de la veu passiva, les de veu estan representades sempre per l'adjectiu participial passiu de pretèrit, que conserva o perd la temàtica o eufònica, segons la manera com es forma el tema de supí (135).

Les de mode, temps, número i persona són constituïdes pel verb substantiu *esse*.

Els temps es determinen de la següent manera:

- a) el pretèrit perfet d'indicatiu o subjuntiu porta el verb substantiu en aquests temps o en el present del mode respectiu.
- b) el pretèrit plusquamperfet el porta en aquests temps o en pretèrit imperfet del mode que li pertochi.
- c) el futur perfet d'indicatiu el porta en aquest temps del mateix mode.
- d) el futur de subjuntiu el porta en el futur imperfet o en el perfet d'indicatiu.

Advertiments. — En la conjugació dels verbs regulars transcriurem les formes senzilles i les complexes posant la rel en **VERSALETES**, les característiques modals i temporals i lletres eufòniques en **CURSIVES**, i les característiques de número i persona en **NEGRETES**. En les formes perifràstiques transcriurem el participi, posant la rel en **VERSALETES**, i les temàtiques i terminacions del mateix, i el verb auxiliar en **CURSIVES**.

Per tal que es vegi a cop d'ull el mecanisme de la conjugació llatina, contraposarem la veu passiva a l'activa, facilitant així la comparació llur.

MODEL DELS VERBS DE LA PRIMERA CONJUGACIÓ

182. Tema en *a*: *Amàre*, amar; *amo*, *amas*, *amavi*, *amatum*

ACTIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
AMO	Amo	AMÁMUS	Amem
AMAS	Ames	AMÁTIS	Ameu
AMAT	Ama	AMANT	Amen

Pretèrit imperfect

AMÁBAM	Amava	AMABÁMUS	Amàvem
AMÁBAS	Amaves	AMABÁTIS	Amàveu
AMÁBAT	Amava	AMÁBANT	Amaven

Pretèrit perfet

Singular

AMÁVI	Amí o he amat
AMAVÍSTI	Amares o has amat
AMÁVIT	Amà o ha amat

Plural

AMÁVIMUS	Amàrem o hem amat
AMAVÍSTIS	Amàreu o heu amat
AMAVÉR-UNT, e	Amaren o han amat

Pretèrit plusquamperfet

Singular

AMÁVERAM	Havia amat
AMÁVERAS	Havies amat
AMÁVERAT	Havia amat

Plural

AMÁVERÁMUS	Havíem amat
AMAVÉRÁTIS	Havíeu amat
AMÁVERANT	Havien amat

183. *Amari*, ésser amat.PASSIVA
MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
AMOR	Sóc amat	AMÁMUR	Som amats
AMÁR-is, e	Ets amat	AMÁMINI	Sou amats
AMÁTUR	És amat	AMÁNTUR	Són amats

Pretèrit imperfect

AMÁBAR	Era amat	AMABÁMUR	Erem amats
AMABÁR-is, e	Eres amat	AMABÁMINI	Ereu amats
AMABÁTUR	Era amat	AMABÁNTUR	Eren amats

Pretèrit perfet

Singular

AMÁT-us, a, <i>tum sum</i> o <i>ful</i>	Fuí o he estat amat
AMÁT-us, a, <i>um es</i> o <i>fulsti</i>	Fores o has estat amat
AMÁT-us, a, <i>um est</i> o <i>fuit</i>	Fou o ha estat amat

Plural

AMÁT-i, ae, a <i>sumus</i> o <i>fúlmus</i>	Fórem o hem estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>estis</i> o <i>fúlstis</i>	Fóreu o heu estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>sunt</i> o <i>fuér-unt</i> , e	Foren o han estat amats

Pretèrit plusquamperfet

Singular

AMÁT-us, a, <i>um eram</i> o <i>fúeram</i>	Havia estat amat
AMÁT-us, a, <i>um eras</i> o <i>fúeras</i>	Havies estat amat
AMÁT-us, a, <i>um erat</i> o <i>fúerat</i>	Havia estat amat

Plural

AMÁT-i, ae, a <i>erámus</i> o <i>fuerámus</i>	Haviem estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>erátis</i> o <i>fuerátis</i>	Havíeu estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>erant</i> o <i>fúerant</i>	Havien estat amats

Futur imperfet

	Singular		Plural
<i>AMábo</i>	Amaré	<i>AMábimus</i>	Amarem
<i>AMábis</i>	Amaràs	<i>AMábitis</i>	Amareu
<i>AMábit</i>	Amarà	<i>AMábunt</i>	Amaran

Futur perfet

Singular

<i>AMávero</i>	Hauré amat
<i>AMáveris</i>	Hauràs amat
<i>AMáverit</i>	Haurà amat

Plural

<i>AMavérimus</i>	Haurem amat
<i>AMavéritis</i>	Haureu amat
<i>AMáverint</i>	Hauran amat

IMPERATIU

	Singular		Plural
<i>AM-a, áto</i>	Ama	<i>AMát-e, óte</i>	Ameu
<i>AMáto</i>	Ami	<i>AMánto</i>	Amin

SUBJUNCTIU

Present

<i>AMem</i>	Ami	<i>AMémus</i>	Amem
<i>AMes</i>	Amis	<i>AMétis</i>	Ameu
<i>AMet</i>	Ami	<i>AMent</i>	Amin

Pretèrit imperfet

Singular

<i>AMárem</i>	Amés, amaria
<i>AMáres</i>	Amessis, amaries
<i>AMáret</i>	Amés, amaria

Plural

<i>AMarémus</i>	Améssim, amariem
<i>AMarétiis</i>	Améssiu, amariéu
<i>AMárent</i>	Amessin, amarien

Futur imperfet

Singular		Plural	
AMÁBOR	Seré amat	AMÁBIMUR	Serem amats
AMÁBER-IS, e,	Seràs amat	AMABÍMINI	Sereu amats
AMÁBITUR	Serà amat	AMABÚNTUR	Seran amats

Futur perfet

Singular

AMAT-US, a, um	fúero	Hauré estat amat
AMAT-US, a, um	fúeris	Hauràs estat amat
AMAT-US, a, um	fúerit	Haurà estat amat

Plural

AMÁT-I, ae, a	fuérimus	Haurem estat amats
AMAT-I, ae, a	fuéritis	Haureu estat amats
AMAT-I, ae, a	fúerint	Hauran estat amats

IMPERATIU

Singular		Plural	
AMÁ-RE, tor	Sigues amat	AMÁMIN-I, or	Sigueu amats
AMÁTOR	Sigui amat	AMÁNTOR	Siguin amats

SUBJUNTIU

Present

AMER	Sigui amat	AMÉMUR	Siguem amats
AMÉR-IS, e	Siguis amat	AMÉMINI	Sigueu amats
AMÉTUR	Sigui amat	AMÉNTUR	Siguin amats

Pretèrit imperfet

Singular

AMÁRER	Fos, fóra, seria amat
AMARÉR-IS, e	Fossis, fores, series amat
AMARÉTUR	Fos, fóra, seria amat

Plural

AMARÉMUR	Fóssim, fórem, seriem amats
AMARÉMINI	Fóssiu, fóreu, serieu amats
AMARÉNTUR	Fossin, foren, serien amats

Pretèrit perfet

Singular

AMÁVERIM	Hagi amat
AMÁVERIS	Hagis amat
AMÁVERIT	Hagi amat

Plural

AMAVÉRIMUS	Hàgim amat
AMAVÉRITIS	Hàgiu amat
AMAVÉRINT	Hagin amat

Pretèrit plusquamperfet

Singular

AMAVÍSSEM	Hagués, haguera, hauria amat
AMAVÍSSES	Haguessis, hagueres, hauries amat
AMAVÍSSET	Hagués, haguera, hauria anat

Plural

AMAVÍSSÉMUS	Haguéssim, haguérem, hauriem amat
AMAVÍSSÉTIS	Haguéssiu, haguéreu, haurieu amat
AMAVÍSSSENT	Haguessin, hagueren, haurien amat

Futur

Com vàrem dir pel verb substantiu (180) el futur únic d'aquest mode en llatí és igual com el futur perfet d'indicatiu.

És per això que no el repetirem en cap de les conjugacions; però cal tenir present que la seva traducció aproximada en català en el cas d'ara i semblantment en les demés conjugacions és: com hauré amat o en quan hauré amat.

Pretèrit perfet

Singular

AMÁT-us, a, um <i>sim</i> o <i>fúerim</i>	Hagi estat amat
AMÁT-us, a, um <i>sis</i> o <i>fúeris</i>	Hagis estat amat
AMÁT-us, a, um <i>sit</i> o <i>fúerit</i>	Hagi estat amat

Plural

AMÁT-i, ae, a <i>simus</i> o <i>fuérimus</i>	Hàgim estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>sitis</i> o <i>fuéritis</i>	Hàgiu estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>sint</i> o <i>fúerint</i>	Hagin estat amats

Pretèrit plusquamperfet

Singular

AMÁT-us, a, um <i>essem</i> o <i>fúíssem</i>	Hagués, haguera, hauria estat amat
AMÁT-us, a, um <i>esses</i> o <i>fúíssets</i>	Haguessis, hagueres, hauries estat amat
AMÁT-us, a, um <i>esset</i> o <i>fúísset</i>	Hagués, haguera, hauria estat amat

Plural

AMÁT-i, ae, a <i>essémus</i> o <i>fuissémus</i>	Haguéssim, haguérem, hauriem estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>essétis</i> o <i>fuissétis</i>	Haguéssiu, haguéreu, haurieu estat amats
AMÁT-i, ae, a <i>essent</i> o <i>fuissent</i>	Haguessin, hagueren, haurien estat amats

Futur

El futur d'aquest mode és igual al futur perfet d'indicatiu, solament que en ell s'emptra el futur imperfet o el futur perfet del verb auxiliar, ex : *Amat-us, a, um, ero* o *fuero*, etc.

La traducció del mateix que creiem més fidel en català és: com hauré estat amat o en quan hauré estat amat.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	<i>AMāre</i> amar
Pretèrit perfet:	<i>AMāvísse</i> haver amat
Futur imperfet:	<i>AMatūr-um, am, um; os, as, a esse</i> o <i>AMdtum ire</i> haver d'amar
Futur perfet:	<i>AMatūr-um, am, um; os, as, a fūsse</i> haver d'haver amat.

GERUNDI SUBSTANTIU

Singular

Gen.	<i>AMāndi</i>	d'amar
Dat.	<i>AMāndo</i>	per a amar
Ac.	<i>AMāndum</i>	a amar
Ab.	<i>AMāndo</i>	per amar

En plural es declina pels mateixos casos, seguint el model dels substantius de la segona declinació per als neutres.

PARTICIPIS

De present: *AMan-s, tis* el qui ama

Es declina com els adjectius d'una sola terminació.

De futur: *AMatūr-us, a, um* el qui amará o ha d'amar

Es declina seguint el model dels adjectius de tres terminacions.

Serveixin aquests advertiments que hem fet en el gerundi i en els participis per a les altres conjugacions.

SUPÍ

Singular, acusatiu: *AMatum* a amar.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	AMÁri ésser amat
Pretèrit perfet:	AMát-um, am, um; os, as, a esse o fuisse haver estat amat o amats
Futur imperfet:	AMánd-um, am, um; os, as, a esse o AMátum iri haver d'ésser amat o amats
Futur perfet:	AMánd-um, am, um; os, as, a fuisse haver d'haver estat amat o amats.

GERUNDI ADJECTIU

Singular

Gen.	AMánd-i, ae, i	d'ésser amat
Dat.	AMánd-o, ae, o	per a ésser amat
Ac.	AMánd-um, am, um	a ésser amat
Ab.	AMánd-o, a, o	per ésser amat

Es declina pels mateixos casos del plural, seguint el model dels adjectius de tres terminacions.

PARTICIPIS

De pretèrit: AMát-us, a, um amat, amada

Es declina com els adjectius de tres terminacions.

De futur: AMánd-us, a, um el que serà o ha d'ésser amat

Es declina igualment seguint el model dels adjectius de tres terminacions.

Els advertiments que hem fet en el gerundi i en els participis tinguin-se presents per a les altres conjugacions.

SUPÍ

Singular, ablatiu: AMátu d'ésser amat.

MODEL DELS VERBS DE LA SEGONA CONJUGACIÓ

184 Tema en *e*: *monére* avisar; *móneo*, *mones*, *mónui*, *mónitum*.

ACTIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Present	Plural
MÓneo	aviso,	MONémus	Avisem,
MONes	etc.	MONétis	etc.
MONet		MONent	

Pretèrit imperfet

MONébam	avisava,	MONEbámus	avisavem,
MONébas	etc.	MONEbátis	etc.
MONébat		MONébant	

Pretèrit perfet

MÓNui	Avisí o he avisat,	MONuímus	Avisarem o hem
MONuísti	etc.	MONuístis	etc. [avisat,
MÓNuit		MONué-unt, e	

Pretèrit plusquamperfet

MONúeram	Havia avisat,	MONuerámus	Haviem avi-
MONúeras	etc.	MONuerátis	etc. [sat,
MONúerat		MONúerant	

Futur imperfet

MONébo	Avisaré,	MONébimus	Avisarem,
MONébis	etc.	MONébitis	etc.
MONébit		MONébunt	

Futur perfet

MONúero	Hauré avisat,	MONuérimus	Haurem avisat,
MONúeris	etc.	MONuéritis	etc.
MONúerit		MONúerint	

185. *Monéri*, ésser avisat.

PASSIVA
MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural
<i>MÓNeor</i>	Sóc avisat,	<i>MONÉmur</i> Som avisats,
<i>MONÉR-is, e</i>	etc.	<i>MONÉmini</i> etc.
<i>MONÉtur</i>		<i>MONÉntur</i>

Pretèrit imperfet

<i>MONÉbar</i>	Era avisat,	<i>MONEbámur</i> Erem avisats,
<i>MONEbár-is, e</i>	etc.	<i>MONEbámini</i> etc.
<i>MONEbátur</i>		<i>MONEbántur</i>

Pretèrit perfet

<i>MÓNit-us, a, um</i> <i>sum</i> o <i>fui</i> , etc. Fui o he estat avisat, etc.	<i>MÓNit-i, ae, a</i> <i>sumus</i> o <i>fúimus</i> , etc. Fórem o hem estat avisats, etc.
---	---

Pretèrit plusquamperfet

<i>MÓNit-us, a, um</i> <i>eram</i> o <i>fúeram</i> , etc. Havia es- tat avisat, etc.	<i>MÓNit-i, ae, a</i> <i>erámus</i> o <i>fuerámus</i> , etc. Havíem estat avisats, etc.
--	---

Futur imperfet

<i>MONÉbor</i>	Seré avisat,	<i>MONÉbimur</i> Serem avisats,
<i>MONÉber-is, e</i>	etc.	<i>MONEbímini</i> etc.
<i>MONÉbitur</i>		<i>MONEbüntur</i>

Futur perfet

<i>MÓNit-us, a, um</i> <i>fúero</i> , etc. Hauré estat avisat, etc.	<i>MÓNit-i, ae, a</i> <i>fuérimus</i> , etc. Haurem estat avisats, etc.
--	--

IMPERATIVU

Singular		Plural	
MON-e, éto	Avisa	MONét-e, óte	Avisen
MONé-to	Avisi	MONénto	Avisin

SUBJUNCTIU

Present

MONéam	Avisi	MONéamus	Avisem
MONéis	etc.	MONéatis	etc.
MONéat		MONéant	

Pretèrit imperfet

Singular

MONérem	Avisés, avisaria,
MONéres	etc.
MONéret	

Plural

MONerémus	Aviséssim, avisarlem,
MONerétis	etc.
MONérent	

Pretèrit perfet

Singular

MONúrim	Hagi avisat,
MONúris	etc.
MONúerit	

Plural

MONuérimus	Hàgim avisat,
MONuéritis	etc.
MONúerint	

Pretèrit plusquamperfet

Singular

MONuíssem	Hagués, haguera, hauria avisat,
MONuísset	etc.
MONuísset	

Plural

MONuíssemus	Haguéssim, haguérem, haurlem avisat,
MONuíssetis	etc.
MONuísset	

IMPERANTIUM

Singular		Plural	
MONÉ-re, <i>tor</i>	Siguís avisat	MONÉmin-i, <i>or</i>	Sigueu avisats
MONÉtor	Sigui avisat	MONÉntor	Siguin avisats

SUBJUNCTIVUM

Present

MÓnear	Sigui avisat,	MONEámur	Siguem avisats,
MONEár-is, <i>e</i>	etc.	MONEámini	etc.
MONEátur		MONEántur	

Præterit imperfectum

Singular

MONérer	Fos, fóra, seria avisat,
MONerér-is, <i>e</i>	etc.
MONerétur	

Plural

MONerémur	Fóssim, fórem, seríem avisats,
MONerémini	etc.
MONeréntur	

Præterit perfectum

Singular

MÓNit-us, <i>a, um</i>	<i>sim</i> o <i>fué-</i>
<i>rim</i> , etc.	Hagi estat avi-
	sat, etc.

Plural

MÓNi-ti, <i>ae, a</i>	<i>simus</i> o <i>fué-</i>
<i>rimus</i> , etc.	Hàgim estat
	avisats, etc.

Præterit plusquamperfectum

Singular

MÓNit-us, <i>a, um</i>	<i>essem</i> o <i>fuíssem</i> , etc.
Haguera, hagués, hauria	estat avisat, etc.

Plural

MÓNi-ti, <i>ae, a</i>	<i>es-émus</i> o <i>fuissémus</i> , etc.
Haguérem, haguéssim, hauríem	estat avisats, etc.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	MONére	avisar
Preterit perfet:	MONuísse	haver avisat
Futur imperfet:	MONitúr-um, am, um; os, as, a esse o	MÓNitum, ire, haver d'avisar
Futur perfet:	MONitúr-um, am, um; os, as, a fuisse	haver d'haver avisat

GERUNDI SUBSTANTIU

Singular

Gen.	MONéndi	d'avisar
Dat.	MONéndo	per a avisar
Ac.	MONéndum	a avisar
Ab.	MONéndo	per avisar

PARTICIPIS

De present:	MONen-s, tis, el qui avisa
De futur:	MONitúr-us, a, um el qui avisarà o ha d'avisar.

SUPÍ

Singular, acusatiu: MÓNitum a avisar.

MODEL DELS VERBS DE LA TERCERA CONJUGACIÓ

186. Tema en lletra percussora: *légere*, llegir; *lego*, *legis*, *legi*, *lectum*.

ACTIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
LEGO	Llegeixo,	LEG/mus	Llegim,
LEG/s	etc.	LEG/itis	etc.
LEG/it		LEGunt	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	MONéri
Preterit perfet:	MÓNit-um, am, um; os, as, a esse o <i>fulsse</i> Haver estat avisat o avisats
Futur imperfet:	MONénd-um, am, um; os, as, a esse o MÓNitum, iri haver d'ésser avisat o avisats
Futur perfet:	MONénd-um, am, um; os, as, a <i>fulsse</i> haver d'haver estat avisat o avisats

GERUNDI ADJECTIU

Singular

Geh.	MONénd-i, ae, i d'ésser avisat
Dat.	MONénd-o, ae, o per a ésser avisat
Ac.	MONénd-um, am, um a ésser avisat
Ab.	MONénd-o, a, o per ésser avisat

PARTICIPIS

De preterit:	MÓNit-us, a, um avisat, avisada
De futur:	MONénd-us, a, um el qui serà o ha d'ésser avisat.

SUPÍ

Singular, ablatiu: MÓNitu d'ésser avisat

187. *Legi*, ésser llegit.

PASSIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
LEGOR	Sóc llegit,	LÉGimur	Som llegits,
LÉger-is, e	etc.	LÉGímini	etc.
LÉgítur		LÉgúntur	

Pretèrit imperfet

Singular	Plural
LEGebam Llegia,	LEGebamus Llegiem,
LEGebas etc.	LEGebatis etc.
LEGebat	LEGebant

Pretèrit perfet

LEGi	Llegi o he llegit,	LEGimus Llegirem o hem llegit
LEGisti	etc.	LEGistis etc.
LEGit		LEGér-unt, e

Pretèrit plusquamperfet

LÉGeram	Havia llegit,	LEGeramus Havíem llegit,
LÉGeras	etc.	LEGeratis etc.
LÉGerat		LÉGerant

Futur imperfet

LEGam	Llegiré,	LEGémus Llegirem,
LEGes	etc.	LEGétis etc.
LEGet		LEGent

Futur perfet

LÉgero	Hauré llegit,	LEGérimus Haurem llegit,
LÉgeris	etc.	LEGéritis etc.
LÉgerit		LÉgerint

IMPERATIU

LEG-e, ito	Llegeix	LEGít-e, ote	Llegiu
LEGito	Llegeixi	LEGúnto	Llegeixin

SUBJUNCTIU

Present

LEGam	Llegeixi,	LEGámus Llegim,
LEGas	etc.	LEGátis etc.
LEGat		LEGant

Pretèrit imperfet

Singular	Plural
LEGébar Era llegit,	LEGEbámur Erem llegits,
LEGEbár-is, e etc.	LEGEbámini etc.
LEGEbátur	LEGEbántur

Pretèrit perfet

LECT-us, a, um sum o fui, etc.	LECT-i, ae, a sumus o fúimus, etc.
Fuí o he estat llegit, etc.	Fórem o hem estat llegits, etc.

Pretèrit plusquamperfet

LECT-us, a, um eram o fúeram, etc.	LECT-i, ae, a erámus o fuerámus, etc.
Havia estat llegit, etc.	Haviem estat llegits, etc.

Futur imperfet

LEGar Seré llegit,	LEGémur Serem llegits,
LEGér-is, e etc.	LEGémini etc.
LEGétur	LEGéntur

Futur perfet

LECT-us, a, um fúero, etc.	LECT-i, ae, a fuérimus, etc.
Hauré estat llegit, etc.	Haurem estat llegits, etc.

IMPERATIU

LEG-ere, itor Siguis llegit	LEG/min-i, or Sigueu llegits
LEGitor Sigui llegit	LEGuntor Siguin llegits

SUBJUNTIU

Present

LEGar Sigui llegit	LEGámur Siguem llegits,
LEGár-is, e etc.	LEGámini etc.
LEGátur	LEGántur

Pretèrit imperfet

Singular

LÈGerem	Llegis, llegiria,
LÈGerés	etc.
LÈGeret	

Plural

LEGERémus	Llegíssim, llegirfem,
LEGERétis	etc.
LÈGerent	

Pretèrit perfet

Singular

LÈGerim	Hagi llegit,
LÈGeris	etc.
LÈGerit	

Plural

LEGérímus	Hàgim llegit,
LEGérítis	etc.
LÈGerint	

Pretèrit plusquamperfet

Singular

LEGísssem	Hagués, haguera, hauria llegit,
LEGísses	etc.
LEGíssset	

Plural

LEGíssémus	Haguéssim, haguérem, haurfem llegit,
LEGíssétis	etc.
LEGísssent	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	LÈGere, llegir
Pretèrit perfet:	LEGísse, haver llegit
Futur imperfet:	LECTúr-um, am, um; os, as, a esse o LECTum ire haver de llegir
Futur perfet:	LECTúr-um, am, um, os, as, a futsse haver d'haver llegit

Pretèrit imperfet

Singular

LÉGERER Fos, fóra, seria llegit,
LEGERÉR-is, e etc.
LEGERÉTUR

Plural

LEGERÉMUR Fóssim, fórem, seriem llegits,
LEGERÉMINI etc.
LEGERÉNTUR

Pretèrit perfet

Singular

LECT-us, a, um sim o
füerim, etc.
Hagi estat llegit, etc.

Plural

LECT-i, ae, a simus o
füimus, etc.
Hàgim estat llegits, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Singular

LECT-us, a, um essem o füssem, etc.
Hagués, haguera, hauria estat llegit, etc.

Plural

LECT-i, ae, a essémus o fuissémus, etc.
Haguéssim, haguérem, hauríem estat llegits, etc.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present: LEGI, ésser llegit

Pretèrit perfet: LEC-um, am, um; os, as, a esse o
füisse, haver estat llegit o llegits

Futur imperfet: LEGÉnd-um, am, um; os, as, a esse o
LECTum iri, haver d'ésser llegit o llegits

Futur perfet: LEGÉnd-um, am, um; os, as, a füsse
haver d'haver estat llegit o llegits

GERUNDI SUBSTANTIUM

Singular

Gen.	LEGÉNDI	de llegir
Dat.	LEGÉNDÓ	per a llegir
Ac.	LEGÉNDUM	a llegir
Ab:	LEGÉNDÓ, etc.	per llegir, etc.

PARTICIPIS

De present:	LEGÉND-s, tís, etc., el qui llegeix.
De futur:	LECTÚR-us, a, um, etc., el qui llegirà o ha de llegir

SUPÍ

Singular, acusatiu: LECTUM, a llegir.

MODEL DELS VERBS DE LA QUARTA CONJUGACIÓ

188. Tema en *i*: *audire*, oír; *audio*, *audis*, *audívi*, *audítum*.

ACTIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
AUDÍO	Oeixo,	AUDÍMUS	Oïm,
AUDÍS	etc.	AUDÍTIS	etc.
AUDÍT		AUDÍUNT	

Prètèrit imperfet

AUDIÉBAM	Oïa	AUDIEBÁMUS	Oïem
AUDIÉBAS	etc.	AUDIEBÁTIS	etc.
AUDIEBAT		AUDIEBANT	

Prètèrit perfet

AUDÍVI	Oí o he oït,	AUDÍVIMUS	Oïrem o hem oït,
AUDÍVISTI	etc.	AUDÍVISTIS	etc.
AUDÍVIT		AUDIVÉR-unt, e	

GERUNDI ADJECTIU

Singular

Gen.	LEGénd-i, ae, i	d'ésser llegit
Dat.	LEGénd-o, ae, o	per a ésser llegit
Ac.	LEGénd-um, am, um,	a ésser llegit
Ab.	LEGénd-o, a, o, etc.	per ésser llegit

PARTICIPIS

De pretèrit:	LECT-us, a, um, etc.,	llegit, llegida.
De futur:	LEGénd-us, a, um, etc.,	el qui serà o ha d'ésser llegit.

SUPÍ

Singular, ablatiu: LECTu, d'ésser llegit.

189. *Audri*, ésser oït.

PASSIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
AUDior	Soc oït	AUDímur	Som oïts
AUDí-r-is, e	etc.	AUDímini	etc.
AUDítur		AUDiúntur	

Pretèrit imperfet

AUDiébar	Era oït	AUDiebámur	Èrem oïts
AUDiebár-is, e	etc.	AUDiebámini	etc.
AUDiebátur		AUDiebántur	

Pretèrit perfet

AUDít-us, a, um, sum o	AUDít-i, ae, a sumus o
fui, etc.	fúlmus, etc.
Fui o he estat oït, etc.	Fórem o hem estat oïts, etc.

Pretèrit plusquamperfet

	Singular		Plural
AUDiveram	Havia oït,	AUDiverámus	Haviem oït
AUDiveras	etc.	AUDiverátis	etc.
AUDíverat		AUDíverant	

Futur imperfet

AUDiam	Oiré,	AUDIémus	Oirem,
AUDies	etc.	AUDIétis	etc.
AUDiet		AUDient	

Futur perfet

AUDívero	Hauré oït,	AUDíverímus	Haurem oït,
AUDíveris	etc.	AUDíverítis	etc.
AUDíverit		AUDíverint	

IMPERATIVU

AUD-i, ito	Oeix	AUDít-e, ote	Oïu
AUDíto	Oeixi	AUDIúnto	Oeixin

SUBJUNCTIU

Present

AUDiam	Oeixi,	AUDIámus	Oïm,
AUDías	etc.	AUDIátis	etc.
AUDíat		AUDíant	

Pretèrit imperfet

Singular

AUDírem	Oïs, oiria,
AUDíres	etc.
AUDíret	

Plural

AUDíremus	Oïssim, oiriem,
AUDírétis	etc.
AUDírent	

Pretèrit plusquamperfet

Singular	Plural
AUDÍt-us, a, um eram o füeram, etc.	AUDÍt-i, ae, a erámus o füerámus, etc.
Havia estat oït, etc.	Haviem estat oïts, etc.

Futur imperfet

AUDIar	Seré oït	AUDIémur	Serem oïts
AUDIér-is, e	etc.	AUDIémini	etc.
AUDIétur		AUDIéntur	

Futur perfet

AUDÍt-us, a, um füero, etc.	AUDÍt-i, ae, a füérimus, etc.
Hauré estat oït, etc.	Haurem estat oïts, etc.

IMPERATIÜ

AUDÍ-re, tor	Siguis oït	AUDÍmin-i, or	Sigueu oïts,
AUDÍtor	Sigui oït	AUDIúntor	Siguin oïts

SUBJUNCTIU

Present

AUDIar	Sigui oït	AUDIámur	Siguem oïts
AUDIár-is, e	etc.	AUDIámini	etc.
AUDIátur		AUDIántur	

Pretèrit imperfet

Singular

AUDÍrer	Fos, fóra, seria oït,
AUDÍrér-is, e	etc.
AUDÍrétur	

Plural

AUDÍrémur	Fossim, fórem, seriem oïts,
AUDÍrémini	etc.
AUDÍréntur	

Pretèrit perfet

Singular		Plural
AUD <i>iverim</i>	Hagi oït	AUD <i>ivérimus</i> Hàgim oït
AUD <i>iveris</i>	etc.	AUD <i>ivértitis</i> etc.
AUD <i>iverit</i>		AUD <i>iverint</i>

Pretèrit plusquamperfet

Singular	
AUD <i>ivíssem</i>	Hagués, haguera, hauria oït,
AUD <i>ivíssets</i>	etc.
AUD <i>ivísset</i>	
Plural	
AUD <i>ivíssémus</i>	Haguéssim, haguérem hauríem oït,
AUD <i>ivíssétis</i>	etc.
AUD <i>ivíssent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	AUD <i>ire</i> , oir
Pretèrit perfet:	AUD <i>ivísse</i> , haver oït
Futur imperfet:	AUD <i>itúr-um, am, um; os, as, a esse</i> o AUD <i>itum ire</i> , haver d'oir
Futur perfet:	AUD <i>itúr-um, am, um; os, as, a fússe</i> haver d'haver oït.

GERUNDI SUBSTANTIU

Singular		
Gen.	AUD <i>iéndi</i>	d'oir
Dat.	AUD <i>iéndo</i>	per a oir
Ac.	AUD <i>iéndum</i>	a oir
Ab.	AUD <i>iéndo</i>	per oir

PARTICIPIS

De present:	AUD <i>ien-s, tis</i> , etc., el qui oeix, etc.
De futur:	AUD <i>itúr-us, a, um</i> , etc., el qui oirà o ha d'oir.

SUP

Singular, acusatiu:	AUD <i>itum</i> , a oir.
---------------------	--------------------------

Pretèrit perfet

Singular	Plural
AUDÍt-us, a, um <i>sim</i> o <i>fúerim</i> , etc.	AUDÍt-i, ae, a <i>simus</i> o <i>fuérimus</i> , etc.
Hagi estat oït, etc.	Hàgim estat oïts, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Singular

AUDÍt-us, a, um, *essem* o *fúíssem*, etc.
Hagués, haguera, hauria estat oït, etc.

Plural

AUDÍt-i, ae, a *essémus* o *fuissémus*, etc.
Haguéssim, haguérem, hauríem estat oïts, etc.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present: AUDÍri, ésser oït.
Pretèrit perfet: AUDÍt-um, am, um; os, as, a *esse* o *fuisse*
haver estat oït o oïts
Futur imperfet: AUDÍénd-um, am, um; os, as, a *esse* o
AUDÍtum *iri*, haver d'ésser oït o oïts
Futur perfet: AUDÍénd-um, am, um; os, as, a *fuisse*
haver d'haver estat oït o oïts.

GERUNDI ADJECTIU

Singular

Gen.	AUDIénd-i, ae, i	d'ésser oït
Dat.	AUDIénd-o, ae, o	per a ésser oït
Ac.	AUDIénd-um, am, um	a ésser oït
Ab.	AUDIénd-o, a, o, etc.	per ésser oït, etc.

PARTICIPIS

De pretèrit: AUDÍt-us, a, um, etc., oït, oïda
De futur: AUDÍénd-us, a, um, etc., el qui serà o ha d'ésser oït.

SUPÍ

Singular, ablatiu: AUDÍtu d'ésser oït.

CONJUGACIÓ PERIFRÀSTICA

190. La **conjugació perifràstica** dels verbs es fa per medi dels **adjectius participials de futur actiu o passiu** i el verb auxiliar *esse*.

L'adjectiu participial de futur actiu denota una intenció o voluntat que l'existència o acció que el verb significa, es realitzi amb relació al temps del verb auxiliar; el de futur passiu senyala una obligació o necessitat que la passió per ell expressada, tingui efecte amb relació també amb els temps del verb substantiu.

Les perfrasis llatines es tradueixen en català donant al verb *esse* la significació d'**haver** i als **participis** la significació de **present d'infinitiu** de la veu que els correspongui precedit de la preposició **de**.

Posarem alguns exemples:

Futúr-us, a, um sum, He d'ésser. *Amatúr-us, a, um eras*, Havia d'amar. *Monénd-us, a, um fuit*, Hagué o va haver d'ésser avisat o avisada. *Lectúr-i, ae, a fuerámus*, Haviem hagut de llegir. *Audiénd-i, ae, a éritis*, Haureu d'ésser oïts o oïdes.

VERBS IRREGULARS I LLURS CLASSES

191. **Verbs irregulars** són els que **no segueixen en tot els models** de les conjugacions dels verbs regulars.

192. La irregularitat pot estar en la rel o en els accidents verbals. Els verbs, la irregularitat dels quals està en la rel, són els que alguns gramàtics anomenen **anòmals** ⁽¹⁾; i aquells que la irregularitat llur consisteix en la manca d'un o de varis accidents verbals, són els que els gramàtics anomenen **deponents**, **defectius** i **unipersonals**.

(1) Del llatí *anómalus*, anòmal, ço és, que s'aparta del model.

Hi ha unes altres, diguem-ne irregularitats, que afecten solament la formació dels temes del pretèrit perfet d'indicatiu i del substantiu verbal nomenat supí (134 i 135), per a determinar les quals es donen llistes de verbs amb nombroses excepcions, de les quals nosaltres prescindirem en obsequi a la brevetat. Són unes irregularitats que s'aprenen fent pràctiques de la llengua i utilitzant un bon diccionari.

VERBS ANOMALS

193. Són **anòmals**, els verbs irregulars en la **rel**, tan si la irregularitat afecta com no més o menys les característiques modals o temporals dels temps imperfets.

194. Els verbs compostos del substantiu *esse* (180) que ja diguérem (177), que era completament irregular, es conjuguen com el senzill, fetes les excepcions que anotem tot seguit.

Abésse, estar absent i *praeésse*, presidir, tenen participi de present *absens* i *praesens*.

Inésse, trobar-se a, i *subésse* estar sota, manquen de tots els temps perfets. *Inésse* a més no té imperatiu ni participi de futur.

Prodésse, aprofitar, compost de la preposició *pro* i *esse*, admet una *d* eufònica davant totes les formes del senzill que comencen amb *e*.

Posse, compost de l'adjectiu desusat *pot-is*, *e*, capaç i *esse* (ésser capaç = poder) és el que ofereix més anomalies i per això en posarem la conjugació.

Aquest verb és altrament defectiu (207) perquè li manca el participi de futur i com a conseqüència els futurs d'infinitiu. Li falta també el mode imperatiu, que a voltes es supleix pel subjuntiu amb una perífrasi, ex.: *Fac possis*, etc., *Puguís* o *fes* que *puguís*, etc.

Advertiments. — En conjuguar els verbs irregulars els transcriurem tots en lletra *cursiva*, car qui vulgui establir comparances pot acudir als models respectius.

Posarem complets els temps que tenen les irregularitats més remarcables i dels demés solament la primera persona del singular, car coneguda aquesta, en les terminacions segueixen els models corresponents.

195. *Posse, poder; possum, potes, potui.*

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular	Plural
<i>Possum</i> Puc,	<i>Póssumus</i> Podem,
<i>Potes</i> etc.	<i>Potéstis</i> etc.
<i>Potest</i>	<i>Possunt</i>

Pretèrit imperfet

Póteram, etc. *Podia*, etc.

Pretèrit perfet

Pótui, etc. He pogut, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Potúeram, etc. Havia pogut, etc.

Futur imperfet

Pótero, etc. Podré, etc.

Futur perfet

Potúero, etc. Hauré pogut, etc.

SUBJUNTIU

Present

Possim, etc. Pugui, etc.

Pretèrit imperfet

Possem, etc. Pogués, podria, etc.

Pretèrit perfet

Potúerim, etc. Hagi pogut, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Potuíssem, etc. Hagués, haguera, hauria pogut, etc.

Futur

Igual que el perfet d'indicatiu.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present: *posse,* poder
 Pretèrit perfet: *potuísse,* haver pogut

PARTICIPI

De present: *poten-s, tis,* el qui pot.

196. El verb *ferre*, portar, pertany a la tercera conjugació i té els temes *fer* pels temps senzills *tul* pels complexos i *lat* pels perifràstics.

Els temps que presenten anomalies són: els presents d'indicatiu i imperatiu, el pretèrit imperfecte de subjuntiu i el present d'infinitiu. Els altres, coneguts els temes, es mouen segons el model.

Ferre, portar; *fero, fers, tuli, latum; ferri*, ésser portat.

ACTIVA

PASSIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Singular		Singular
<i>Fero,</i> Porto,		<i>Feror,</i> Sóc portat
<i>Fers,</i> etc.		<i>Ferr-is, e</i> etc.
<i>Fert</i>		<i>Fertur</i>
Plural		Plural
<i>Férimus</i> Portem,		<i>Férimur</i> Som portats,
<i>Fertis</i> etc.		<i>Ferimini</i> etc.
<i>Ferunt</i>		<i>Ferúntur</i>

IMPERATIU

Singular		Singular
<i>Fer o ferto</i> Porta		<i>Ferre o fertor</i> Siguis portat
<i>Ferto</i> Porti		<i>Fertor</i> Sigui portat
Plural		Plural
<i>Fert-e, óte</i> Porteu		<i>Fermin-i, or</i> Sigueu portats
<i>Ferúnto</i> Portin		<i>Ferúntor</i> Siguin portats

ACTIVA		PASSIVA	
		SUBJUNCTIU	
		Pretèrit imperfect	
	Singular		Singular
<i>Ferrem</i>	Portés, portaria,	<i>Ferrer</i>	Fos, fóra, seria portat,
<i>Ferres</i>	etc.	<i>Ferrér-is, e</i>	etc.
<i>Ferret</i>		<i>Ferrétur</i>	
	Plural		Plural
<i>Ferrémus</i>	Portéssim, por-	<i>Ferrémur</i>	Fóssim, fórem, se-
<i>Ferrétis</i>	etc. [tariem,	<i>Ferrémini</i>	etc. [riem portats,
<i>Ferrent</i>		<i>Ferréntur</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

Ferre Portar*Ferri* Ésser portat

197. Els verbs *velle*, voler; *nolle*, no voler, compost de l'adverbi *non*, no i *velle* voler; *malle*, voler més, de l'adverbi *magis*, més i *velle*, voler, són de tema en lletra percussora, seguint la tercera conjugació en els temps que no són anòmals.

Són altrament defectius, car manquen de la veu passiva i com que no tenen supí també els falten els temps que d'ell es formen. *Velle* i *malle* tampoc tenen imperatiu, que a voltes es supleix, com hem dit per al verb *posse* (194), per la perfrasi *Fac velis, fac malis*, etc., i aquest últim a més manca de participi de present.

Velle, voler; *volo*, *vis*, *vólui*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
<i>Volo</i>	Vull,	<i>Vólumus</i>	Volem,
<i>Vis</i>	etc.	<i>Vultis</i>	etc.
<i>Vult</i>		<i>Volunt</i>	

SUBJUNCTIU

Present

Singular		Plural	
<i>Velim</i>	Vulgui,	<i>Velimus</i>	Volguem,
<i>Velis</i>	etc.	<i>Velftis</i>	etc.
<i>Velit</i>		<i>Velint</i>	

Pretèrit imperfet

<i>Vellem</i>	Volgués, voldria,	<i>Vellémus</i>	Volguéssim, vol-
<i>Velles</i>	etc.	<i>Vellétis</i>	etc. [driem,
<i>Vellet</i>		<i>Vellent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

velle, voler.

Nolle, no voler; *nolo*, *nonvis*, *nólui*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Plural	
<i>Nolo</i>	No vull,	<i>Nólumus</i>	No volem,
<i>Nonvis</i>	etc.	<i>Nonvúltis</i>	etc.
<i>Nonvult</i>		<i>Nolunt</i>	

IMPERATIU

<i>Nol-i, ito</i>	No vulguis	<i>Nolít-e, óte</i>	No volgueu
<i>Nolíto</i>	No vulgui	<i>Nolúnto</i>	No vulguin

SUBJUNCTIU

Present

<i>Nolim</i>	No vulgui,	<i>Nolímus</i>	No volguem,
<i>Nolis</i>	etc.	<i>Nolítis</i>	etc.
<i>Nolit</i>		<i>Nolint</i>	

		Pretèrit imperfet	
	Singular		Plural
<i>Nollem</i>	No volgués, vol-	<i>Nollémus</i>	No volguéssim, vol-
<i>Nolles</i>	etc. [dria,	<i>Nollétis</i>	etc. [driem,
<i>Nollet</i>		<i>Nollent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

nolle, no voler.

Malle, voler més; *malo*, *mavis*, *mdlui*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
<i>Malo</i>	Vull més,	<i>Málmus</i>	Volem més,
<i>Mavis</i>	etc.	<i>Mavúltis</i>	etc.
<i>Mavult</i>		<i>Malunt</i>	

SUBJUNTIU

Present

<i>Malim</i>	Vulgui,	<i>Malímus</i>	Vulguem,
<i>Malis</i>	etc.	<i>Malítis</i>	etc.
<i>Malit</i>		<i>Malint</i>	

Pretèrit imperfet

<i>Mallem</i>	Volgués, voldria	<i>Mallémus</i>	Volguéssim, vol-
<i>Malles</i>	etc. [més,	<i>Mallétis</i>	etc. [driem més,
<i>Mallet</i>		<i>Mallent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

malle, voler més.

198. El verb *feri*, ésser fet, veu passiva de *fàcere*, fer, presenta serioses irregularitats. Pertany a la tercera conjugació, d'acord amb el model de la qual es mou en els temps normals.

A més d'anòmal és deponent passiu (205) en els temps personals senzills, car es conjuga amb terminacions actives, tenint el significat passiu; en els temps perifràstics és regular.

Les formes de l'imperatiu són rarament usades i substituïdes a voltes per les formes perifràstiques, *Fac fias*, etc.

Feri, ésser fet; *fio*, *fis*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
<i>Fio</i>	Sóc fet,	<i>Fimus</i>	Som fets,
<i>Fis</i>	etc.	<i>Fitis</i>	etc.
<i>Fit</i>		<i>Fiunt</i>	

Pretèrit imperfecte

<i>Fiébam</i>	Era fet,	<i>Fiebámus</i>	Erem fets,
<i>Fiébas</i>	etc.	<i>Fiebátis</i>	etc.
<i>Fiébat</i>		<i>Fiébant</i>	

Futur imperfecte

<i>Fiam</i>	Seré fet,	<i>Fiémus</i>	Serem fets,
<i>Fies</i>	etc.	<i>Fiétis</i>	etc.
<i>Fiet</i>		<i>Fient</i>	

IMPERATIU

<i>Fi o fio</i>	Siguis fet	<i>Fit-e, óte</i>	Sigueu fets
<i>Fito</i>	Sigui fet	<i>Fiúnto</i>	Siguin fets

SUBJUNTIU

Present

<i>Fiam</i>	Sigui fet,	<i>Fiámus</i>	Siguem fets,
<i>Fias</i>	etc.	<i>Fiátis</i>	etc.
<i>Fiat</i>		<i>Fiant</i>	

		Pretèrit imperfect	
Singular			Plural
<i>Fierem</i>	Fos, fóra, seria	<i>Fierémus</i>	Fóssim, fórem,
<i>Fleres</i>	etc. [fet,	<i>Fierétis</i>	etc. [seriem fets,
<i>Fleret</i>		<i>Flerent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

fleri, ésser fet.

Els compostos de *fācere* que guarden la *a*, com per exemple *calefācere*, escalfar, el segueixen en activa i en passiva; però si la muden en *i*, com *perficere*, perfeccionar, segueixen en tot el model de la tercera conjugació.

199. El verb *ire*, anar, pertany a la quarta conjugació i és anòmal en tots els temps senzills.

Com intransitiu que és, li manca la veu passiva, exceptuant les formes *iri* com auxiliar per al futur imperfect d'infinitiu, *itur*, se'n va, i les formes perifràstiques impersonals *eūndum est*, *erat*, etc.

Ire, anar; *eo*, *is*, *ivi*, *itum*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular			Plural
<i>Eo</i>	Vaig,	<i>Imus</i>	Anem,
<i>Is</i>	etc.	<i>Itis</i>	etc.
<i>Il</i>		<i>Eunt</i>	

Pretèrit imperfect

<i>Ibam</i>	Anava,	<i>Ibāmus</i>	Anàvem,
<i>Ibas</i>	etc.	<i>Ibātis</i>	etc.
<i>Ibat</i>		<i>Ibant</i>	

Futur imperfet

Singular			Plural
<i>Ibo</i>	Aniré,	<i>Ibimus</i>	Anirem,
<i>Ibis</i>	etc.	<i>Ibitis</i>	etc.
<i>Ibit</i>		<i>Ibunt</i>	

IMPERATIU

<i>I o ito</i>	Ves	<i>It-e, óte</i>	Aneu
<i>Ito</i>	Vagi	<i>Eúnto</i>	Vagin

SUBJUNCTIU

Present

<i>Eam</i>	Vagi,	<i>Eámus</i>	Anem,
<i>Eas</i>	etc.	<i>Eátis</i>	etc.
<i>Eat</i>		<i>Eant</i>	

Pretèrit imperfet

<i>Irem</i>	Anés, aniria,	<i>Irémus</i>	Anéssim, aniríem,
<i>Ires</i>	etc.	<i>Irétis</i>	etc.
<i>Iret</i>		<i>Irent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

ire, anar.

GERUNDI

Singular

Gen.	<i>eúndi</i>	d'anar
Dat.	<i>eúndo</i>	per a anar
Ac.	<i>eúndum</i>	a anar
Ab.	<i>eúndo</i>	etc. per anar, etc.

PARTICIPI

De present: *iens, eúntis*, el qui va.

Aquest verb té varis compostos com *abíre*, marxar, *redíre*, tornar, etc., que es conjuguen com ell, però que fan més aviat el pretèrit perfet d'indicatiu en *i* que en *vi*, i molts d'ells es troben usats en la veu passiva com si fossin transitius.

Quíre, poder i *nequíre*, no poder, manquen d'imperatiu, gerundi i participis. És rar trobar-los usats en participi de present.

Veníre, ésser venut, fa el pretèrit imperfet d'indicatiu *veníbam* o *veníebam*, etc.

Ambíre, cobejar, té el participi de present *ámbiens*.

200. El verb *édere*, menjar, és regular: no obstant es troba també usat en vàries formes irregulars semblants a les del verb *esse* que són les que anem a transcriure.

Esse, menjar; *es*

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
<i>Es</i>	Menges	<i>Estis</i>	Mengeu
<i>Est</i>	Menja		

IMPERATIU

<i>Es, esto,</i>	Menja	<i>Est-e, óte</i>	Mengeu
<i>Esto</i>	Mengi		

SUBJUNTIU

Present

Edim Mengi

Pretèrit imperfet

<i>Essem</i>	Mengés, menjaria,	<i>Essémus</i>	Mengéssim, men-
<i>Esses</i>	etc.	<i>Essétis</i>	etc. [járiem]
<i>Esset</i>		<i>Essent</i>	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:

esse, menjar

També té irregular la tercera persona del singular del present d'indicatiu de la veu passiva que fa *Estur*, es menja.

Edere té els compostos *comédere*, menjar en companyia, i *exédere*, devorar, el primer dels quals es troba en les mateixes formes irregulars del senzill i el segon solament té irregulars la tercera persona del singular del present d'indicatiu *Exest* i el present d'infinitiu *exesse*.

201. Hi ha uns verbs de tema en lletra percussora que fan la primera persona del singular del present d'indicatiu en *io* (136) com *cápío*, desitjo; *fácio*, faig; *jácio*, gec; *rápío*, arrebasso; *sápío*, gusto, que en els temps senzills contreuen o perden la *i* davant d'una *e* o *i* breus: més clar, contreuen o perden aquella *i* en les persones dels temps senzills en que el model de la tercera conjugació admet ja una *i* o *e* eufòniques i la conserven en les altres persones dels mateixos temps en que el model no les admet.

És aquesta una anomalia que, àdhuc que no afecti la rel, hem cregut convenient constatar en aquest indret.

Per tal que s'entengui millor ço que hem dit, conjugarem els temps esmentats posant la *i* entre guionets quan no es contreu.

Cápere, agafar; *cápío*, *capis*, *cepi*, *captum*: *capi*, ésser agafat.

ACTIVA

PASSIVA

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Singular		Singular	
<i>Cáp-i-o</i>	Agafó,	<i>Cáp-i-or</i>	Sóc agafat,
<i>Capis</i>	etc.	<i>Cáper-is, e</i>	etc.
<i>Capit</i>		<i>Cápitur</i>	
Plural		Plural	
<i>Cápmus</i>	Agafem,	<i>Cápmur</i>	Som agafats
<i>Cápitis</i>	etc.	<i>Capímini</i>	etc.
<i>Cáp-i-unt</i>		<i>Cap-i-üntur</i>	

ACTIVA		PASSIVA	
		Pretèrit imperfet	
Singular		Singular	
<i>Cap-i-ébam</i>	Agafava,	<i>Cap-i-ébar</i>	Era agafat,
<i>Cap-i-ébas</i>	etc.	<i>Cap-i-ebár-is, e</i>	etc.
<i>Cap-i-ébat</i>		<i>Cap-i-ebátur</i>	
Plural		Plural	
<i>Cap-i-ebámus</i>	Agafàvem,	<i>Cap-i-ebámur</i>	Erem agafats,
<i>Cap-i-ebátis</i>	etc.	<i>Cap-i-ebámini</i>	etc.
<i>Cap-i-ébant</i>		<i>Cap-i-ebántur</i>	
		Futur imperfet	
Singular		Singular	
<i>Cáp-i-am</i>	Agafaré,	<i>Cáp-i-ar</i>	Seré agafat,
<i>Cáp-i-es</i>	etc.	<i>Cap-i-ér-is, e</i>	etc.
<i>Cáp-i-et</i>		<i>Cap-i-étur</i>	
Plural		Plural	
<i>Cap-i-émus</i>	Agafarem,	<i>Cap-i-émur</i>	Serem agafats
<i>Cap-i-étis</i>	etc.	<i>Cap-i-émini</i>	etc.
<i>Cáp-i-ent</i>		<i>Cap-i-éntur</i>	
IMPERATIVU			
Singular		Singular	
<i>Cap-e, ito</i>	Agafa	<i>Cáp-ere, itor</i>	Sigui agafat
<i>Cápito</i>	Agafi	<i>Cápitor</i>	Sigui agafat
Plural		Plural	
<i>Cápit-e, óte</i>	Agafeu	<i>Capímin-i, or</i>	Siguem agafats
<i>Cap-i-únto</i>	Agafin	<i>Cap-i-úntor</i>	Siguin agafats
SUBJUNCTIU			
		Present	
Singular		Singular	
<i>Cáp-i-am</i>	Agafi,	<i>Cáp-i-ar</i>	Sigui agafat,
<i>Cáp-i-as</i>	etc.	<i>Cap-i-ár-is, e</i>	etc.
<i>Cáp-i-at</i>		<i>Cap-i-átur</i>	

ACTIVA

Plural
Cap-i-ámus Agafem,
Cap-i-átis etc.
Cáp-i-ant

PASSIVA

Plural
Cap-i-ámur Siguem agafats,
Cap-i-ámini etc.
Cap-i-ántur

Pretèrit imperfet

Singular		Singular
<i>Cáperem</i>	Agafés, agafaria,	<i>Cáperer</i> Fos, fóra, seria aga-
<i>Cáperes</i>	etc.	<i>Caperér-is, e</i> etc. [fat,
<i>Cáperet</i>		<i>Caperétur</i>

Plural		Plural
<i>Caperémus</i>	Agaféssim, aga-	<i>Caperémur</i> Fóssim, fórem, se-
<i>Caperétis</i>	etc. [fariem,	<i>Caperémini</i> etc. [riem agafats,
<i>Cáperent</i>		<i>Caperéntur</i>

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

cápere, agafar*capi*, ésser agafat

Futur imperfet

cap-i-énd-um, am, um; os, as,
a esse, haver d'ésser agafat
 o agafats

Futur perfet

Cap-i-énd-um, am, um; os, as,
a fulsse, haver d'haver estat
 agafat o agafats

GERUNDI

SUBSTANTIU

Gen. *cap-i-éndi*, etc. d'aga-
 far, etc.

ADJECTIU

cap-i-énd-i ae, i, etc. d'ésser
 agafat, etc.

ACTIVA

PASSIVA

PARTICIPIS

De present

De futur

cáp-i-en-s, tis, el qui agafa*cap-i-énd-us, a, um* el qui serà agafat

202. Hi ha també uns verbs que valdament siguin regulars tenen no obstant l'anomalia de perdre la *e* en la primera forma de la segona persona del singular de l'imperatiu. Són aquests *fácere*, fer i els seus compostos que conserven la *a* com *benefácere*, fer bé; *dicere*, dir; *dúcere*, comanar i llurs compostos com *praedícere*, predir; *dedúcere*, deduir que fan *fac*, *dic*, *duc*, *bénefac*, *praedic*, *deduc*. La mateixa irregularitat té l'anòmal *ferre* (196) i els seus compostos com *auférre* prendre que fan *fer*, *aufer*.

VERBS DEPONENTS

203. Verbs deponents són els que els manca l'accident d'una de les veus.

204. Són deponents **actius** els que els manca la **veu activa**, però en tenen la significació amb les terminacions passives.

Exemples:

TRANSITIUS

INTRANSITIUS

consolári consolar
intuéri mirar
amplécti abraçar
largíri donar

gloriári gloriar-se
miseréri compadir-se
gradi caminar
mentíri mentir

Aquests verbs admeten no obstant les formes actives, a més de les passives amb la corresponent significació, en els dos futurs d'infinitiu, en els gerundi's, en els participis i en el supí.

Exemples:

ACTIVA

PASSIVA

Futur imperfect

consolatúr-um, am, um; os,
as, a esse o consolátum ire.
haver de consolar

consolánd-um, am, um; os,
as, a, esse o consolátum iri
haver d'ésser consolat

Futur perfect

consolatúr-um, am, um; os,
as, a fússe
haver d'haver consolat

consolánd-um, am, um; os,
as, a fússe
haver d'haver estat consolat

GERUNDI

SUBSTANTIUM

ADJECTIUM

Gen. *consolándi*, etc. de con-
solar, etc.

consolánd-i, ae, i, etc. d'es-
ser consolat, etc.

PARTICIPIS

De present

De pretèrit

cónsolan-s, tis el qui consola

consolát-us, a, um consolat,
consolada

De futur

De futur

consolatúr-us, a, um el qui
consolarà

consolánd-us, a, um el qui
serà consolat

SUPÍ

consolátum a consolar

consolátu d'ésser consolat

Alguns deponents actius són nomenats **comuns** per tal com **adés se'ls pren en significació activa adés passiva**. Són d'aquesta mena *imitári*, imitar o ésser imitat; *testári*, testimoniar o ésser testimoniàt; *ulcisci*, venjar o ésser venjat; *adiptisci*, obtenir o ésser obtingut.

Gairebé mai però se'ls dóna significat passiu i encara solament en els temps perifràstics.

205. Són deponents **passius** els verbs que els **manca la veu passiva**, però en tenen la significació amb les terminacions actives. Són els següents: *exulāre*, ésser desterrat; *vapulāre*, ésser assotat; *licēre*, ésser posat en preu i *venīre*, ésser venut.

206. Hi ha uns verbs nomenats **semi deponents** (1) que amb significació activa o reflexiva tenen la **forma activa** en els temps imperfets i la **forma passiva** en els perfets, en els quals són deponents.

Són els que anatem:

<i>audēre, ausus, sum</i>	atrevir-se
<i>gaudēre, gavisus sum</i>	alegrar-se
<i>solēre, solitus sum</i>	acostumar
<i>fidere, fesus sum</i>	fiar-se, i els compostos
<i>confidere</i>	confiar
<i>diffidere</i>	desconfiar

VERBS DEFECTIUS

207. Verbs **defectius** són els que **no tenen completa la conjugació**.

208. Els verbs *meminisse*, recordar-se o haver-se recordat; *novisse*; conèixer o haver conegut i *odisse*, avorrir o haver avorrit manquen del tema de present i per això tenen solament les formes dels temps perfets de la veu activa, que serveixen també per a expressar la idea dels temps imperfets, pel significat dels quals generalment es tradueixen.

Coepisse, haver començat, a més del tema de pretèrit, procedent de l'antic verb *coepio* que està en desús, té el tema de supí *coeptum* i per això es mou per tots els temps perfets d'activa i passiva. Aquest verb sempre es tradueix pels temps de pretèrit.

(1) De la partícula llatina inseparable *semi* que significa la meitat i de *deponens* el qui deixa.

Tots es conjuguen en els temps esmentats d'una manera regular. Cal fer excepció de *memínssse* que té les segones persones del singular i del plural de l'imperatiu que fan *Meménto*, Recorda't; *Mementóte*, Recordeu-vos.

Posarem com a model la conjugació del primer, solament insinuada.

Memínssse, recordar-se o haver-se recordat; *mémini*.

MODES PERSONALS

INDICATIU

Pretèrit perfet

Mémini, etc. Em recordo o em recordí o m'he recordat, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Memíneram, etc. Em recordava o m'havia recordat, etc.

Futur perfet

Memínero, etc. Em recordaré o m'hauré recordat, etc.

IMPERATIU

Meménto Recorda't

Mementóte Recordeu-vos

SUBJUNTIU

Pretèrit perfet

Memínerim, etc. Em recordi o m'hagi recordat, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Memínsssem, etc. Em recordés, recordaria o hagués, haguera, hauria recordat, etc.

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Pretèrit perfet

memínssse, recordar-se o haver-se recordat.

209. Els escriptors llatins usaven amb freqüència, i per aquesta raó ens és precís que els coneguem, una sèrie de verbs defectius tots els quals tenen ben poques formes i àdhuc alguns solament una.

Els anem a posar tot seguit.

Ajo, dic; *ais*:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

	Singular		Plural
<i>Ajo</i>	Dic	<i>Ajunt</i>	Diuen
<i>Ais</i>	Dius		
<i>Ait</i>	Diu		

Pretèrit imperfet

<i>Ajébam</i>	Deia	<i>Ajebāmus</i>	Dèiem
<i>Ajébas</i>	Deies	<i>Ajebātis</i>	Dèieu
<i>Ajébat</i>	Deia	<i>Ajébant</i>	Deien

IMPERATIU

Ai Digas

SUBJUNTIU

Present

<i>Ajam</i>	Digui
<i>Ajas</i>	Diguís
<i>Ajat</i>	Digui

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Participi de present

ajens el qui diu

Ausim, m'atreveixi:

SUBJUNTIU

Present

<i>Ausim</i>	M'atreveixi
<i>Ausis</i>	T'atreveixis
<i>Ausit</i>	S'atreveixi

Avére, que Déu vos guard:

MODES PERSONALS

IMPERATIU

Singular

Plural

Ave o *avéto* Déu te guard

Avéte Déu vos guard

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

avére que Déu vos guard

Cedo, dóna o digas:

IMPERATIU

Cedo Dóna o digas

Cédite Doneu o digueu

Defteri, faltar:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Defit Falta

SUBJUNTIU

Present

Déflat Falti

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present

defteri faltar

Duis, donguis:

SUBJUNTIU

Present

Duis Donguis

Duit Dongui

Duint Donguin

Éxplicit, acaba o té fi:

INDICATIU

Present

Singular

Éxplicit Acaba*Faxo*, faré:

INDICATIU

Futur imperfet

Faxo Faré

SUBJUNCTIU

Singular

Plural

Present

Faxim Faci*Fáximus* Fem*Faxis* Facis*Fáxitis* Feu*Faxit* Faci*Faxint* Facin*Fari*, dir:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Fares Dius*Fatur* Diu

Pretèrit perfet

Fat-us, a, um sum o *fuí*, etc. Diguí o he dit, etc.

Pretèrit plusquamperfet

Fat-us, a, um eram o *fûeram*, etc. Havia dit, etc.

Futur imperfet

Fabor Diré*Fábitur* Dirà

IMPERATIU

Fare Digas

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:

fari, dir

PARTICIPI

De pretèrit: *fat-us, a, um*, el qui va dir.

Aquest verb és deponent actiu i és per això que també té dos casos del gerundi substantiu: genitiu, *fandi*, de dir i ablatiu, *fando*, per dir, i participi de present *fan-s, tis*, el qui diu.

Fore, haver d'ésser:

MODES IMPERSONALS

SUBJUNTIU

Pretèrit imperfect

<i>Forem</i>	Fóra	<i>Forent</i> , Foren
<i>Fores</i>	Fores	
<i>Foret</i>	Fóra	

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Futur imperfect: *fore*, haver d'ésser

Inft, comença o diu:

INDICATIU

Present

Inft, Comença o diu.

Inquam, dic:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

<i>Inquam</i>	Dic,	<i>Inquimus</i>	Diem,
<i>Inquis</i>	etc.	<i>Inquitis</i>	etc.
<i>Inquit</i>		<i>Inquiunt</i>	

Pretèrit imperfect

<i>Inquiebat</i>	Deia	<i>Inquiebant</i>	Deien
------------------	------	-------------------	-------

Pretèrit perfet

Inquisti Digueres o has dit*Inquit* Digué o ha dit

Futur imperfet

Inquies Diràs*Inquiet* Diran*Inquiet* Dirà

IMPERATIU

Inqu-e, ito, Digues

MODES IMPERSONALS

PARTICIPI

De present: *inquièn-s, tis*, el qui diu.*Ovat*, triomfa:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present

Ovat, Triomfa

MODES IMPERSONALS

PARTICIPI

De present: *ovan-s, tis*, el qui triomfa*Pérduint*, perdin:

SUBJUNCTIU

Present

Pérduint Perdin*Quaeso*, prego:

INDICATIU

Present

Quaeso Prego*Quaésumus* Preguem

Salvére, que Déu te guard:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Futur imperfet

Salvébis, Seràs saludat o rebràs records

IMPERATIU

Salv-e, éto, Déu te guard *Salvéte*, Déu vos guard

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present: *salvére*, que Déu tē guard.

Vale, salut o adéu:

IMPERATIU

Vale o valéto Salut o adéu *Valéte o valetóte* Salut o adéu

VERBS UNIPERSONALS

210. Verbs unipersonals són els que es mouen per les **terceres persones** del singular. N'hi ha d'actius i passius.

211. Els unipersonals **actius** es conjuguen per les **terceres persones** del singular de la veu **activa**. També s'usen en present i pretèrit perfet d'infinitiu.

Exemple: *Decére*, convenir:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present:	<i>Decet</i>	Convé
Pretèrit imperfet:	<i>Decébat</i>	Convenia
Pretèrit perfet:	<i>Décuit</i>	Convingué o ha convingut
Pretèrit plusquamperfet:	<i>Decúerat</i>	Havia convingut
Futur imperfet	<i>Decébit</i>	Convindrà
Futur perfet:	<i>Decúerit</i>	Haurà convingut

SUBJUNTIU

Present:	<i>Déceat</i>	Convingui
Pretèrit imperfect:	<i>Decéret</i>	Convingués
Pretèrit perfet:	<i>Decüerit</i>	Hagi convingut
Pretèrit plusquamperfet:	<i>Decüisset</i>	Hagués convingut

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	<i>decére</i>	convenir
Pretèrit perfet:	<i>decüisse</i>	haver convingut

Són nombrosos els verbs d'aquesta classe, ex.: *Intéresse*, intervenir; *delectâre*, delectar; *poenitére*, arrepentir-se; *contingere*, succeir, i tots els verbs que expressen fenòmens meteorològics com *tondre*, tronar; *gêlâre*, gelar; *grandinâre*, calamarsejar; *diluctscere*, clarejar; *plüere*, ploure; *níngere*, nevar. Es mouen com el que hem posat per exemple d'acord amb la conjugació a que pertanyen.

212. Els unipersonals **passius**, quan s'empren com a tals, es conjuguen per les terceres persones de la veu **passiva**. Són usades també les formes de present, pretèrit i futurs d'infinitiu. Cal advertir que quan precisen les formes participials per la formació dels temps s'empren solament les neutres.

Exemple: *Dici*, dir-se:

MODES PERSONALS

INDICATIU

Present:	<i>Dicitur</i>	Es diu
Pretèrit imperfect:	<i>Dicebâtur</i>	Es deia
Pretèrit perfet:	<i>Dictum est o fuit</i>	Es digué o s'ha dit
Pretèrit plusq.:	<i>Dictum erat o fúerat</i>	S'havia dit
Futur imperfect:	<i>Dicétur</i>	Es dirà
Futur perfet:	<i>Dictum fúerit</i>	S'haurà dit

SUBJUNTIU

Present:	<i>Dicatur</i>	Es digui
Pretèrit imperfet:	<i>Diceretur</i>	Es digués
Pretèrit perfet:	<i>Dictum sit o fuerit</i>	S'hagi dit
Pretèrit plusq.:	<i>Dictum esset o fuisset</i>	S'hagués dit

MODES IMPERSONALS

INFINITIU

Present:	<i>dici</i> , dir-se
Pretèrit perfet:	<i>dictum esse o fuisse</i> , haver-se dit
Futur imperfet:	<i>dicendum esse</i> , haver-se de dir
Futur perfet:	<i>dicendum fuisse</i> , haver d'haver-se de dir

Són escassíssims, per no dir que no existeixen, els verbs unipersonals passius, propiament tals. Hi són usats ordinàriament el que hem posat per exemple i *ferri*, dir-se; *narrari*, contar-se; *videri*, semblar; *credi*, creure's, i algun altre. Es troben també usats d'aquesta forma molts verbs transitius i intransitius, ex.: *Legebatur*, Es llegia; *Docébitur*, S'ensenyarà; *Vivitur*, És viu; *Itur*, Es va; *Auditum est*, S'ha oït.

PART III - CRISIOLOGIA

213. **Crisiologia** és la part de la gramàtica que estudia les **proposicions** (1) amb les quals es forma el discurs.

En expressar el nostre pensament o formular un judici fem una **proposició**, o, com abans en deien els gramàtics, una **oració**. La Sintaxi (2) ensenyava com calia combinar les paraules en l'oració per tal d'expressar amb fidelitat i elegància els nostres pensaments.

La Crisiologia estudia els elements de què es compon la proposició que són: a) el **subjecte** (3) que és la persona o cosa de qui afirmem o neguem quelcom, b) el **verb** que és l'element amb el qual afirmem o neguem l'existència, acció o passió del subjecte i c) el **complement** (4) que completa o determina de diverses maneres l'acció del verb.

CAPÍTOL I - SUBJECTE

214. El **subjecte**, un dels elements essencials de la proposició, és la persona o cosa de la qual afirmem o neguem l'existència o estat, una acció o una passió.

La proposició sempre porta un subjecte expressat o callat, per això hem afirmat que era un element essencial de la mateixa, ex.: *SOL vivificat plantas*, El sol dóna vida a les plantes. *Rorat*, Cau rou, això és, la naturalesa o l'atmosfera despenen rou; *Credebátur*, Es creia, vol dir que algunes o moltes persones creien.

Del subjecte ens cal conèixer la seva **naturalesa** i els seus **atributs** (5).

(1) Del llatí *propositio*, exposició, declaració.

(2) Del grec *σύνταξις*, orde, disposició.

(3) Del llatí *subiectus* que està a mercè d'altri. La persona o cosa de la qual es pot afirmar o negar quelcom.

(4) Del llatí *complementum*, additament o afegitó per a perfeccionar quelcom.

(5) Del llatí *attribútus*, propi d'algú. Mot que s'ajunta a un altre per tal de qualificar-lo o determinar-lo.

NATURESA I ATRIBUTS DEL SUBJECTE

215. El subjecte, com acabem d'insinuar, desempenya en la proposició un paper **actiu** o **passiu**. El subjecte és actiu o persona agent, com era nomenat abans pels gramàtics, quan executa l'acció que el verb expressa, ex.: NOS *légimus*, Nosaltres llegim. El subjecte és passiu o persona pacient en la vella nomenclatura, quan posat en nominatiu rep l'acció que el verb assenyala, ex.: TERRA *undique circumdatur aëre*, La terra està rodejada per l'aire per tot arreu.

216. El subjecte, que és sempre un substantiu, pot ésser substituït en la proposició per un adjectiu qualificatiu o determinatiu o per un pronom que el representen, ex.: IGNÁRUS *non aestimatur in societate*, L'ignorant no és valorat en la societat. *Ignárus*, representa *homo ignárus*. MULTI *sunt vocati*, PAUCI, *vero, electi*. Molts són els cridats, però pocs els escollits, *Multi, pauci* és en lloc de *multi hòmines, pauci hòmines*. QUI *séminat in tempore oportuno, metet abunde* Qui sembra en temps oportú recull en abundància. *Qui* està en lloc d'*agrícola*, el pagès.

El subjecte dintre la proposició pot o no anar acompanyat d'un o varis atributs que se li **ajunten per concordança** (1) o **per règim**.

ATRIBUTS PER CONCORDANÇA

217. **Concordança** és la conformitat que guarden entre elles les parts variables de la proposició convenint en tots o en alguns dels accidents que els són comuns.

El que hem dit del subjecte, que és un substantiu i que pot ésser substituït per un adjectiu o per un pronom, també ens caldrà afirmar-ho en el seu lloc degut del complement.

De la concordança entre el subjecte i el verb ens en ocuparem més endavant.

(1) Del verb llatí *concordare*, conformar-se amb una altra persona o cosa.

218. Hi pot haver concordança entre **substantius**, o **pronom** i **substantiu**, entre **substantiu** i **adjectiu** i entre l'**antecedent** (¹) i el **relatiu**.

219. Quan dos o més **substantius** o un **pronom** i un **substantiu** desempenyen el mateix ofici en la proposició concerten en cas, ex.: MARCUS TULLIUS CÍCERO *fuit orđtor magnus*, Marc Tuli Ciceró fou un gran orador.

220. Concerten de la mateixa manera quan l'un és subjecte i l'altre atribut en una proposició de verb **substantiu**, ex.: ANIMA *humána est* SUBSTANTIA *spirituđlis*, L'ànima humana és una substància espiritual; vos *estis* LUX *mundi*, Vosaltres sou la llum del món.

En el primer cas la concordança és nomenada també **aposició** (²).

221. L'**adjectiu** concerta amb el **substantiu** en gènere, número i cas, ex.: TEMPLUM SANCTUM *est domus Dei*, El sant temple és la casa de Déu.

222. Si l'**adjectiu** qualifica dos o més **substantius** en singular concerta amb ells en plural, ex.: TITUS *et* SEMPRONIUS *sunt* AMICI, Titus i Semproni són amics.

223. Si l'**adjectiu** qualifica **substantius** d'éssers animats de distint gènere, concorda amb ells en gènere masculí, ex.: LEO, OVIS, BOS *et* CAPÉLLA SÓCII *fũere*, El lleó, l'ovella, el bou i la cabreta foren companys.

224. Si els éssers són inanimats, hi concorda en gènere neutre, ex.: SOL, LUNA *et* STELLAE *sunt* MIRABÍLIA, El sol, la lluna i les estrelles són admirables.

225. El **pronom relatiu** concerta amb l'**antecedent** en gènere i número, ex.: EGO QUI *lectũrus sum epĩstolam*, Jo qui he de llegir la carta. PECCÁTUM QUOD *damnabit me*, El pecat

(1) Del llatí *antecedens*, anterior.

(2) Del llatí *appositio*, acció d'ajuntar.

que em damnarà. *LUX QUAE illúminat nos*, La llum que ens il·lumina.

El **relatiu** és anomenat així perquè fa referència a una altra paraula que s'anomena **antecedent**. La proposició de l'antecedent porta un verb i la del relatiu un altre, i malgrat que el relatiu signifiqui el mateix que l'antecedent no sempre exerceix en la seva proposició l'ofici que l'antecedent exerceix en la seva.

226. A voltes es repeteix l'antecedent en la proposició del relatiu i llavors aquest hi concerta en número, gènere i cas ex.: *LEX paráta est, QUAE LEX órdinat tribútum*, S'ha promulgat una llei la qual ordena un tribut.

227. També poden posar-se l'antecedent i el relatiu junts en la proposició d'aquest, concordant ambdós com en el cas anterior en número, gènere i cas, ex.: *QUAE PRIMA innocéntis mihi defénsio est obláta, suscépi*, Vaig acceptar la primera defensa d'un innocent que se'm va oferir.

228. Quan un relatiu es troba entre dos substantius pot concordar amb qualsevol dels dos, i millor amb el segon, ex.: *Extra civitátem est locus QUOD GÓLGOTHA appellátur*, Hi ha un lloc fora de ciutat que s'anomena Gólgota.

229. Si l'antecedent el formen varis noms de distint gènere s'observen les regles de concordança entre el substantiu i l'adjectiu en idèntic cas i si és una proposició la que fa d'antecedent el relatiu es posa en gènere neutre.

ATRIBUTS PER RÈGIM

230. **Règim** és la dependència que tenen unes paraules de les altres en la proposició.

Vàrem dir (216) que el subjecte dintre la proposició pot anar o no acompanyat d'un o varis atributs que se li adjuntin per règim.

231. La **relació de règim** s'expressa per mitjà dels casos, podent trobar-se les paraules regides solament en genitiu, datiu, acusatiu i ablatiu.

232. El règim pot ésser **directe** i **indirecte**. Direm que el règim és directe quan el cas regit ho és **sense cap preposició**, i indirecte quan ho és **mitjançant una preposició**.

Hi ha unes preposicions que després d'elles sempre porten acusatiu, unes altres que sempre porten ablatiu, i unes terceres que porten acusatiu o ablatiu segons llur significació.

Les preposicions que sempre porten acusatiu com a cas regit són: *ad, apud, ante, adversus* o *adversum, circa, circiter, circum, cis* o *citra, contra, erga, extra, inter, intra, infra, juxta, ob, penes, per, pone, post, praeter, prope, propter, secundum, secus, supra, trans, ultra, usque, versus*.

Les preposicions que porten sempre com a cas regit l'ablatiu, són: *a, ab, abs, absque, cum, coram, de, e, ex, palam, prae, pro, procul, sine*.

Les que porten segons llur significació com a casos regits l'acusatiu o l'ablatiu, són: *clam, in, sub, subter, super i tenus*.

233. Són **paraules regents el substantiu, l'adjectiu, el pronom i el verb; i regides, el substantiu i les que virtualment el substitueixen**.

Del règim del verb ens en ocuparem a part, en el lloc corresponent.

REGIM DEL SUBSTANTIU

Podríem dir que el règim propi del substantiu és de genitiu; car sempre que en la proposició es troba aquest cas és regit per un substantiu tàcit o expressat, com podrem comprovar més avall. Cal notar que el genitiu completa o determina la idea d'una persona o cosa.

234. Tots els substantius poden portar un atribut de possessió o pertinença, de qualitat o de matèria, en genitiu, ex.: *ANIMA HÓMINIS*, l'ànima de l'home; *VIR SUMMAE PRUDÉNTIAE*, baró de prudència suma; *TURRIS ÉBORIS*, torre de vori. El genitiu de qualitat també es pot posar en ablatiu, ex.: *VIR SUMMA PRUDÉNTIA* i el de matèria en ablatiu amb la preposició *ex*, ex.: *TURRIS EX ÉBORE*.

235. Els substantius partitius regeixen un genitiu que es pot canviar en acusatiu amb *inter* o ablatiu amb *ex*, ex.: *máxi-*

ma PARS VATUM, INTER VATES O EX VÁTIBUS, la major part dels poetes.

236. Els substantius que denoten càrrec o ministeri regeixen genitiu o ablatiu amb la preposició *a* o *ab*, ex.: MAGISTER SCRIPTURAE, arxiver; MINISTER A SECRÉTIS, secretari; els que signifiquen autor o assumpte d'alguna obra regeixen genitiu o ablatiu amb *de* o *super*, ex.: ORATIO CICERÓNIS, discurs de Ciceró; TRACTATUS FIDEI, DE O SUPER FIDE, tractat sobre la fe; i els que expressen procedència o pàtria ablatiu amb preposició, *a*, *ab*, *de*, *e*, *ex*, ex.: IGNATIUS A LOJÓLA, Ignasi de Loiola; JOSEPH DE DOMO DAVID, Josep de la casa de David; VINUM EX HISPANIA, vi d'Espanya.

237. Els substantius verbals i els abstractes derivats d'adjectius solen regir també un genitiu, ex.: ADVÉNTU HÓSTIUM, a l'arribada dels enemics; CAPTIO PRAEDAE, la presa del botí; FIDELITAS PÁTRIAE, fidelitat a la pàtria. No obstant els verbals poden prendre el règim del verb que procedeixen, ex.: REDÍTUS E CASTRIS, retorn del campament.

REGIM DE L'ADJECTIU

QUALIFICATIUS POSITIUS

Els adjectius d'aquesta mena poden regir tots els casos regibles.

238. Regeixen genitiu:

a) Els adjectius derivats de verb terminats en *ax*, *ius*, *idus* i *osus*, ex.: CAPAX IMPÉRII, capaç de governar; DÚBIUS ÁNIMI, incert en els judicis; CÚPIDUS PECÚNIAE, cobejós de diner; STUDIÓ-SUS LITTERÁRUM, aficionat a les lletres.

b) els que denoten ciència o ignorància, memòria o oblit, abundància o escassetesa; també *dignus* i *indignus*, ex.: VIR PERÍTUS LITTERÁRUM, baró erudit en les lletres; IMPERÍTUS MORUM, desco-neixedor dels costums; MEMOR BENEFÍCIJ, agraït al benefici.

c) els que denoten participació o exclusió; també *reus*, *reu*; *insons*, innocent; *compos*, el qui logra; ex.: PÁRTICEPS RATIONIS,

dotat de raó; *EXPERTUS CONSILII*, mancat de consell; *REUS AVARITIAE*, acusat d'avar; *INSONS SANGVINIS*, innocent d'homicidi; *COMPOS VOTI*, el qui logra ço que desitja.

d) els adjectius participials, ex.: *INSOLENS malárum ARTIUM*, el qui no està avesat a males arts; *PATIENS INJURIAE*, el qui sofreix la injúria; *PROFUSUS SUI*, malversador del seu.

e) els adjectius qualificatius substantivats en llur forma neutra, ex.: *ANGUSTA VIARUM*, camins estrets (estretor de camins).

f) els que expressen igualtat, similitud o dissimilitud, parentiu, veïnatge o companyonia amb *superstes*, sobrevivent, i *comúnis*, comú, ex.: *VICINUS URBIS*, veí de la ciutat; *somnum SIMILE MORTIS*, el son semblant a la mort; *eloquentia COMES PACIS*, l'eloquència companya de la pau.

239. Regeixen datiu:

a) els qualificatius que signifiquen favor, profit, facilitat, utilitat, submissió i els seus contraris amb els derivats de verb terminats en *bilis*, derivats de *via*, compostos de la preposició *cum* i els compresos en l'apartat f del paràgraf anterior, ex.: *pax JOCUNDA HOMINIBUS*, la pau agradable als homes; *TERRIBILIS IMPROBIS*, terrible pels malvats; *INFESTUS CIVIBUS*, perjudicial als ciutadans; *OBVIUM CULIBET*, obvi a qualsevol.

b) els que denoten aptitud, propensió, idoneïtat, facilitat i els seus equivalents, ex.: *locus APTUS INSIDIIS*, lloc emboscacat; *ASSUËTUS ARMIS*, acostumat a les armes.

240. Regeixen ablatiu:

Els qualificatius de l'apartat b (238) i els següents: *captus* privat, *cassus* frèvol, *conténtus* content, *fetus* ple, *fretus* confiat, *insignis*, *inclytus*, *illústris* distingit, *orbis* mancat, *onústus* carregat, *ornátus* ornat, *praéditus* dotat, *viduus* vidu, i altres, ex.: *PARVO est natúra* *CONTÉNTA*, La natura s'accontenta amb poc; *INSIGNIS VIRTÚTIBUS*, insigne per les virtuts; *FRETUS NÚMERO copiarum*, confiat en el número de tropes; *CONTÉNTUS* *SORTE*, content de la sort; *DIGNUS HONÓRE*, digne d'honor; *DIVES PÉCORE*, ric en bestiar.

241. Regeixen casos amb preposició:

a) els adjectius de l'apartat b (239) regeixen acusatiu amb la preposició *ad*, ex.: *locus* APTUS AD INSÍDIAS.

b) regeixen ablatiu amb les preposicions *a* o *ab*, o bé, *e*, *ex*, els adjectius que signifiquen diversitat, allunyament, orde, distància i origen, talment com els substantius que designen el mateix (236), ex.: *ALIUS A FRATRE*, diferent del germà; *EXTÓRRIS AB URBE*, exilat de la ciutat; *PRIMUS A REGE*, el primer després del rei.

c) *comúnis* quan porta dos atributs regeix acusatiu amb la preposició *inter*, ex.: *COMÚNIS INTER PATREM ET FÍLIUM*, convenient al pare i al fill; també es pot construir posant l'un atribut en datiu i l'altre en ablatiu amb *cum*, ex.: *COMÚNIS PATRI CUM FÍLIO*.

QUALIFICATIUS COMPARATIUS I SUPERLATIUS

242. Els qualificatius comparatius regeixen, o millor dit, expressen per medi de l'ablatiu el segon terme de comparació, ex.: *Ómnia consília tua sunt nobis* CLARIÓRA LUCE, Tots els teus designis ens són més clars que la llum.

243. El superlatiu regeix genitiu de singular si el nom regit és col·lectiu, ex.: *Plato* DOCTÍSSIMUS *totíus* GRAETIAE, Plató el més docte de tota la Grècia; altrament regeix un genitiu, un acusatiu amb *inter* o un ablatiu amb *ex*, en plural, ex.: *DITÍSSIMUS ÓMNIUM*, *INTER OMNES* O *EX ÓMNIBUS*, el més ric de tots.

DETERMINATIUS

244. En general, llevat que es tracti de modismes especials com en els exemples citats més amunt b (241) *dlius a fratre*, *primus a rege* en que *dlius* i *primus*, tenen un caire qualificatiu, els adjectius determinatius regeixen genitiu, ex.: *DUO EÓRUM mórtui sunt*, Dos d'ells han mort.

245. Els numerals, no obstant, solen regir a més un acusatiu amb *inter* o un ablatiu amb *ex*, ex.: TRES INTER VOS, tres de vosaltres; UNUS EX VOBIS, un de vosaltres. El mateix règim tenen els partitius, igualment com els substantius d'identíc significat (235), ex.: ALIQUI INTER EOS O EX EIS *fugerunt*, alguns d'ells fugiren.

REGIM DEL PRONOM

246. Els pronoms possessius, més bé que regir un genitiu, s'hi solen ajuntar, ex.: SOLUS MEUM *peccatum non potest corrigi*, No pot esmenar-se el meu pecat.

247. Els possessius *nostras*, *vestras* i *cujas* regeixen un ablatiu de nació, religió, bàndol, etc.

248. Els pronoms demostratius regeixen un genitiu de plural, ex.: AVIUM ISTA *est corbus*, ILLA *cygnus*, De les aus aquesta és el corb, aquella el cigne. No cal dir que també el regeixen quan s'usen substantivats, ex.: *Nec* ID VIRIUM *erat nobis*, No teníem nosaltres tantes forces.

249. El pronom *idem* a voltes regeix datiu, ex.: IDEM OC-CIDENTI *fit ab illo*, Fa ço mateix que el que mata.

CAPÍTOL II - VERB

250. El **verb**, element principal de la proposició, és la categoria gramatical que **serveix per a enllaçar les idees** i formular així el judici.

Vàrem dir en l'Analogia que el verb era la paraula per excel·lència (87), de tal manera que sense ell no és possible expressar un acte de la raó, això és un judici. Així si diem *ille homo justus*, aquell home just, *Cresus multas divitias*, Cresus moltes riqueses; *pauper necessarius*, el pobre el necessari, expressem idees, però ningú comprendrà el que pretenim

dir, car no formulem cap proposició expressiva d'un acte mental afirmatiu o negatiu. Tan bon punt surt el verb apareix el judici: *Ille homo est justus*, Aquell home és just; *Cresus habebat multas divitias*, Cresus posseïa moltes riqueses; *Pauper caret necessariis*, El pobre manca del necessari.

En canvi amb el verb sol, sense altra paraula, queda formulat el judici. Si diem *Erasmus*, Existim; *Ambo*, Estimare; *Dormiunt*, Dormen; *Pluit*, Plou, tothom entendrà perfectament ço que diem.

Del verb ens cal estudiar ací les seves **relacions amb el subjecte** (concordança); la seva **naturalesa**, que determina les diferents classes de proposicions i el seu **atribut** (adverbi). En tractar del **complement** veurem les **relacions del verb amb el mateix**.

CONCORDANÇA DEL VERB AMB EL SUBJECTE

251. El verb concerta amb el subjecte en número i persona, ex.: *TERRA TRÉMUIT*, La terra va tremolar; *NOS FLEMUS*, Nosaltres plorem.

252. Quan un infinitiu o una proposició sencera serveixen de subjecte, el verb concorda en tercera persona del singular, ex.: *DEFÉNDERE PÁTRIAM PARAT magnam glóriam*, El defensar la pàtria reporta molta glòria.

253. Quan el verb ha de concertar amb dos o més subjectes singulars ho fa en plural, ex.: *BENEDÍCITE SOL ET LUNA Dómino*, Sol i lluna beneïu al Senyor.

254. Si els subjectes són persones gramaticals distintes el verb es posa en primera persona amb preferència a la segona i en aquesta amb preferència a la tercera, ex.: *EGO ET TU MORIÉMUR*, Jo i tu morirem; *TU ET FRATER tuus MANÈTE hic*, Tu i el teu germà quedeu-se ací.

255. Si els subjectes són sinònims o concorren a formar un tot, el verb es posa en singular concordant amb quiscun d'ells, ex.: *MENS RATIO et CONSILIUM in sénibus EST*, El seny, la raó i el consell està en els vells; *TEMPUS et NECÉSSITAS hoc PÓSTULAT*, Això ho reclama el temps i la necessitat.

256. Quan el subjecte és un nom col·lectiu en singular, el verb es pot posar en singular o en plural, ex.: *MULTITUDO copiosa* VENIT, Ha arribat una gran multitud; *Magna MULTITUDO latronum undique* CONVENERANT, Gran multitud de bandits havien arribat de tot arreu.

NATURALES DEL VERB - CLASSES DE PROPOSICIONS

257. El verb per la seva naturalesa (88) és **substantiu**, o bé **adjectiu** o **atributiu**. El verb substantiu **expressa l'essència o existència** de les persones o coses, ex.: *Deus est*, Déu existeix; *Virtus erit semper amabilis*, La virtut serà sempre amable; *Troja fuit*, Hi hagué Troia. El verb adjectiu **juntament amb la idea d'existència anuncia una acció, una passió o un estat**, ex.: *Pauper accépit eleemósynam*, El pobre rebé l'almoïna; *Poenitet me*, Em sap greu; *Vivo in solitudine*, Visc en solitud.

Com hem dit, mitjançant el verb formulen les proposicions, i per tant segons sigui la naturalesa del verb així seran elles.

258. És per això que hi poden haver **proposicions de verb substantiu i de verb adjectiu**. Aquestes últimes poden ésser de verb transitiu, o bé intransitiu o neutre, segons si l'acció del verb pot o no passar a una persona o cosa, que directament la rebi, i també actives o passives, segons si el verb està en una o altra de les seves veus.

259. Endemés les frases de què es compon el discurs poden constar d'un o més verbs sense relació o amb relació de dependència entre si. Així, doncs, anomenarem proposició **senzilla** la que porta solament un verb sense relació de dependència amb el verb de les proposicions que la precedeixen o segueixen, i **composta** la que porta dos o més verbs dependents entre ells.

PROPOSICIONS SENZILLES - PROPOSICIONS DE VERB SUBSTANTIU

Estudiarem primer les proposicions senzilles, conegudes les quals es té molt d'avançat per a l'estudi de les compostes, que no són res més que proposicions senzilles juxtaposades o relacionades per medi d'una conjunció copulativa o disjuntiva, o bé, dependents entre elles mitjançant un pronom relatiu o una conjunció d'altra mena de les que hem fet esment.

260. Amb el verb substantiu *esse* que pot significar ésser, estar, haver, existir, es formen proposicions amb el subjecte en nominatiu, el verb concordant en número i persona amb el subjecte i l'atribut en nominatiu. Quan l'atribut és un adjectiu concerta amb el subjecte en gènere, número i cas. També es formen proposicions sense atribut. Així mateix se'n fan amb el verb en forma perifràstica.

Exemples: *Deus chāritas est*, Déu és caritat; *Ego sum tristis*, Jo estic trist; *Sunt homines mali*, Hi han homes dolents; *Urbs antiqua fuit*, Existí una ciutat antiga; *Futūrus sum humilis*, He d'ésser humil.

PROPOSICIONS DE VERB TRANSITIU

261. Amb els verbs transitius, ço és, els que admeten un complement directe, que és la persona o cosa damunt la qual recau l'acció del verb, es poden formar proposicions amb el subjecte agent en nominatiu, verb en activa concertant amb el subjecte, i complement directe en acusatiu. El complement directe era també anomenat persona pacient i terme de l'acció.

Exemple: *Magister docet discipulos*, El mestre ensenya els deixebles.

262. Quan l'acció del verb recau damunt la mateixa persona que l'executa la proposició s'anomena reflexiva, ex.: *Cato interfecit se*, Cató es va suïcidar.

263. Altrament es poden formar proposicions sense el complement directe, ex.: *Magister docēbat*, El mestre ensenyava.

264. Amb els verbs transitius en la forma perifràstica es fan també proposicions d'aquestes amb complement o sense, ex.: *Magister doctûrus est discipulos*, El mestre ha d'ensenyar els deixebles; *Dilectûrus ero*, Hauré d'estimar.

265. Amb verbs deponents actius se'n fan de les dues menes amb el verb en la forma passiva, com no pot ésser altrament, ex.: *Séquere me*, Segueix-me; *Âulicus adulâtur*, El cortisà adula.

266. Amb els verbs transitius en forma unipersonal activa es fan proposicions sense subjecte determinat ni complement, sinó es considera tal la proposició que els pot seguir, ex.: *Narrant*, Expliquen; *Dicunt principem ventûrum esse*, Diuen que el príncep ha de venir.

267. Amb els verbs transitius es poden formar proposicions amb la persona o cosa terme de l'acció en nominatiu, verb en la forma passiva concertant amb ella, i persona o cosa agent en ablatiu sense preposició, si es tracta de cosa inanimada i amb les preposicions *a* o *ab* en altre cas, ex.: *Ferae flectûntur mûsica*, Les feres s'amanseixen amb la música; *Hostes superântur a Caésare*, Els enemics són vençuts pel Cèsar.

268. També se'n poden formar sense expressar la persona o cosa agent, ex.: *Virtus diligitur*, La virtut és amada.

269. Es fan així mateix proposicions d'ambdues menes amb aquests verbs en les formes perifràstiques passives, ex.: *Virtus diligênda est a nobis*, La virtut ha d'ésser amada per nosaltres; *Vitia fugiênda sunt*, Els vicis han d'ésser defugits.

270. Amb els verbs deponents passius es formen proposicions sense persona agent en ablatiu, ex.: *Fit illud saepe*, Succeeix amb freqüència.

271. Amb els verbs transitius en la forma unipersonal passiva es fan proposicions sense expressar el terme de l'acció

ni la persona agent. També es fan aquesta classe de proposicions amb els verbs en forma unipersonal perifràstica passiva, ex.: *Dicetur*, Es dirà; *Scitur*, Se sap; *Dictum fuit*, Es va dir; *Vissum erat*, S'havia vist; *Obediéntum est*, S'ha d'obeir.

PROPOSICIONS DE VERB INTRANSITIU

272. Amb els verbs intransitius o neutres, per tal com no admeten complement directe o terme de l'acció, es poden fer solament proposicions amb el subjecte en nominatiu i verb en activa concertat amb el subjecte, ex.: *Paulus flebat*, Pau plorava.

273. Així mateix es poden fer proposicions amb aquests verbs en forma perifràstica, ex.: *Convaléscens deambulatúrus est*, El convalescent ha de passejar.

274. També se'n fan amb els semideponents en les seves formes actives, i en les passives amb significació activa, ex.: *Gáudeo gáudio magno*, Tinc un gran goig; *Gavísus sum*, M'he alegrat.

275. Amb els verbs unipersonals es fan proposicions de la veu activa sense subjecte determinat ni complement, si no es considera tal la proposició que els pot seguir. Algunes voltes porten complement de persona en acusatiu, que no és pas el complement directe. Exemples: *Pluet*, Plourà; *Oportébat vos fússe hic*, Convenia que vosaltres fóssiu aquí; *Púerum púduit*, El nen es va avergonyir.

276. Amb els verbs intransitius es poden construir proposicions amb el verb en forma unipersonal passiva i la persona o cosa agent en ablatiu o sense elles, ex.: *Flebátur a Paulo*, Pau plorava ('); *Vivitur*, És viu.

(1) La traducció literal resulta violent, la qual cosa evitarem en tots els casos que així succeeixi.

277. Iguals proposicions es poden fer amb aquests verbs en les formes perifràstiques passives, ex.: *Dormiéndum est a me*, He de dormir; *Curréndum erit*, S'haurà de córrer.

278. Amb els verbs deponents passius intransitius es fan també proposicions d'aquesta mena, amb el verb, com no pot ésser altrament, en forma activa, ex.: *Éxulo a pátria*, Sóc exiliat de la pàtria; *Servus vapulábat a dómino suo*, L'esclau era assotat pel seu amo.

279. Amb els deponents actius només es poden fer proposicions sense persona agent en ablatiu, ex.: *Glórior in cruce Christi*, Em glorio en la creu de Crist; *Gradiebámur*, Caminàvem.

CONVERSIÓ DE LES PROPOSICIONS D'ACTIVA EN PASSIVA I VICEVERSA

280. Les proposicions d'activa que tenen subjecte, verb i complement directe (261) es converteixen en proposicions de passiva posant el complement directe o terme de l'acció en nominatiu, el verb en el temps corresponent de la veu passiva concertant amb la persona o cosa terme de l'acció, i el subjecte en ablatiu, ex.: *Discípuli docéntur a magistro*, Els deixebles són ensenyats pel mestre.

281. Per a convertir en passiva una proposició reflexiva (262) es repeteix el subjecte en nominatiu, es fa concertar el verb amb ell en passiva, i es posa en ablatiu el pronom reflexiu, ex.: *Cato interféctus est a se*, Cató fou mort per ell mateix.

282. Les proposicions d'activa que no tenen complement directe (263) es resolen per passiva posant el verb en tercera persona del singular d'aquesta veu i el subjecte en ablatiu, ex.: *Docebátur a magistro*, El mestre ensenyava.

283. Les proposicions amb verbs en forma perifràstica (264) poden també convertir-se en passiva de la mateixa mane-

ra que les corresponents a verbs en forma ordinària, ex.: *Discipuli docendi sunt a magistro*, Els deixebles han d'ésser ensenyats pel mestre; *Diligendum erit a me*, Hauré d'estimar.

284. Aquestes proposicions també es poden resoldre en la forma de **participial** en *dum*, que consisteix en posar el subjecte en datiu, el verb en la terminació neutra del participi de futur passiu, acompanyat del verb *esse* en el temps corresponent, i el complement directe, si n'hi ha, en acusatiu. Però ocorrent aquesta circumstància, és més clàssica la forma passiva de posar el subjecte en datiu i la persona o cosa terme de l'acció en nominatiu, fent concertar amb ella el participial en gènere, número i cas, ex.: *Mihi diligendum erit*, Hauré d'estimar; *Magistro docendum est discipulos*, o millor, *Magistro discipuli docendi sunt*, El mestre ha d'ensenyar els deixebles.

285. Les proposicions de verb deponent actiu no es poden convertir en passiva, car aquests verbs solament tenen significació activa.

286. Les proposicions de verbs semideponents en les seves formes actives, tampoc es poden convertir en passiva, per manca les formes correlatives d'aquesta veu als verbs esmentats.

287. Així mateix tampoc es poden convertir en passiva les proposicions amb verb unipersonal actiu, car els manca subjecte determinat i complement directe.

288. Les proposicions amb verbs en passiva que tenen persona o cosa terme de l'acció i subjecte (267) es converteixen en actives canviant el subjecte de l'ablatiu en nominatiu, fent concertar el verb amb ell en veu activa i posant la persona o cosa terme de l'acció en acusatiu, ex.: *Música flectat feras*, La música amanseix les feres; *Caesar superat hostes*, Cèsar venç els enemics.

289. De idèntica manera es resolen les proposicions dels verbs en forma perifràstica que es componen de subjecte i complement directe (269), ex.: *Nos dilectūri sumus virtutem*, Hem d'amar la virtut.

290. Les proposicions dels verbs en forma usual o perifràstica, que els manca el subjecte, per aquesta raó no es poden convertir en activa.

291. Tampoc s'hi poden convertir les proposicions de verbs deponents passius per manca-los els significat actiu, ni les dels semideponents en les formes passives car manquen a aquests verbs les formes correlatives de la veu activa.

292. Finalment, tampoc es poden convertir en activa les proposicions amb verbs en forma unipersonal passiva per la raó abans esmentada de que els manca un subjecte definit.

PROPOSICIONS COMPOSTES - COORDINADES I SUBORDINADES

Vàrem dir (259) que proposició composta era la que constava de dos o més verbs relacionats entre ells. Aquí ens cal afegir que les proposicions compostes poden ésser **coordinades** i **subordinades**.

293. Proposició coordinada és la que **per ella sola té sentit**, encara que vagi acompanyada d'altres, unides entre elles, o no, amb el vincle d'una conjunció, ex.: *Veni, vidi, vici*, He vingut, he vist, he vençut; *Ego scribo et tu studes*, Jo escric i tu estudies.

294. Proposició subordinada és la que per ella sola no té sentit sinó que depen d'una altra que la completa modifica o determina, ex.: *si vis pacem, para bellum*, Si vols la pau prepara la guerra. *Si vis pacem*, Si vols la pau, no té pas un sentit complet, però si que el té afegida l'altra proposició *Para bellum*, Prepara la guerra.

295. La proposició que enclou el pensament més important i que per ella sola té sentit s'anomena **principal**, i la que conté un pensament secundari i que no té sentit complet per ella mateixa és dita **subordinada**. Així en l'exemple anterior *Para bellum* és la proposició principal i *Si vis pacem*, la subordinada.

Cal advertir que les proposicions coordinades no són ben mirat res més que proposicions senzilles, independents les unes de les altres. Per això no insistirem més sobre elles.

Les veritablement compostes són les proposicions subordinades, tant si són lligades solament per la relació dels verbs posats en diferents modes, com si són unides pel pronom relatiu o per les conjuncions de subordinació.

Cada una de les proposicions coordinades i de les subordinades poden ésser de les diferents menes de proposicions senzilles de les que hem parlat, ço és, de verb substantiu, o de verb atributiu, d'activa, de passiva, perifràstiques, etc., i es poden resoldre d'acord amb les normes assenyalades per a aquestes.

296. Segons l'ordre suara insinuat estudiarem les proposicions compostes dividint-les en proposicions **ligades per la relació dels verbs posats en diferents modes** o **proposicions d'infinitiu**; proposicions **enllaçades pel pronom relatiu** i proposicions **unides per les conjuncions de subordinació**.

PROPOSICIONS D'INFINITIU

297. Les proposicions d'infinitiu es componen d'un verb **determinant** i d'un verb **determinat**. El determinant, que com indica el mot **porta l'altre verb a l'infinitiu** està en els modes personals d'indicatiu, imperatiu o subjuntiu i el determinat, que **és com un complement** del determinant, està en el mode impersonal d'infinitiu.

298. La proposició determinant pot ésser de verb substantiu, de verb unipersonal i d'activa sense complement directe, car ja hem dit que el verb determinat és en cert mode un com-

plement de la determinant. La determinada pot ésser qualsevol de les proposicions senzilles.

En català es coneix si cal resoldre una proposició per infinitiu, quan el verb determinat està en aquest temps o quan ambdós verbs vénen enllaçats per la conjunció **que**.

Si el **que** es refereix a un nom o pronom o els enllaça amb un verb és **relatiu**; si lliga dos verbs és **conjunció**.

299. En la proposició determinada d'infinitiu el subjecte i l'atribut, si en té, en les del verb *esse*; el subjecte i complement directe, si en porta, en les d'activa; i el complement directe o terme de l'acció en les de passiva; es posen en acusatiu: però la persona o cosa agent en aquestes últimes es posa en ablatiu. Exemples: *Certum est* TROJAM FUISSE, És cert que va existir Troia; *Créditur* ME ESSE SANUM, Hom creu que estic bo; *Laetor* TE LUSISSE, M'alegro que juguessis; *Probabile est* CATALAUNIAM RECUPERARE SUAM LIBERTATATEM, És probable que Catalunya recobri la seva llibertat; *Jube* STUDERI, Mana estudiar; *Crédimus* DEUM VIDERI A BEATIS, Creiem que Déu és vist pels benaurats.

300. Quan el verb està en present d'infinitiu, cal traduir-lo per aquest temps o bé per la conjunció **que** amb un temps de present o pretèrit imperfet dels modes personals; si es troba en pretèrit perfet, es tradueix per aquest temps o bé per l'esmentada conjunció amb el pretèrit perfet o plusquamperfet d'aquells modes; si està en futur imperfet, es verteix en aquest temps o bé amb la conjunció i formes personals del futur imperfet, temps imperfets perifràstics o d'obligació, o condicional senzill; i si en futur perfet, en aquest temps, o bé amb la conjunció i formes personals del futur perfet o condicional compost d'indicatiu, futur de subjuntiu, o temps perfets d'obligació. Exemples: *Débeo* ADIMPLERE MEAS OBLIGATIONES, Haig de complir les meves obligacions; *Crédidi* JOANNEM ESSE FRATREM TUUM, He cregut que Joan és o era el teu germà; *Exístimo* ME BENE FECISSE, Crec haver obrat bé; *Laetor* TE LUSISSE, M'alegro que hakis o haguessis jugat; *Crédidit necessarium* COGNITURUM ESSE LINGUAM LATINAM, Cregué necessari haver de conèixer la llengua llatina;

Mihi dictum est MANDUCATÚRUM IRE DÚLCIA POMA, M'han dit que menjaré, he de menjar o menjaria pomes dolces; *Desinivi* ME ITÚRUM FUISSE, He deixat d'haver d'haver-hi anat; *Antequam vadam* DORMITÚRUM FUISSE, Abans no marxi hauré o hauria dormit o havia d'haver dormit.

301. Les proposicions d'infinitiu de verb substantiu i de verb adjectiu d'activa i passiva es poden fer **concertades**, això és, que els dos verbs **concertin** amb el subjecte o el complement directe en nominatiu.

302. En les que el verb determinat és *esse* la persona o cosa que fa de subjecte es posa en nominatiu, s'hi fan concertar els dos verbs determinant i determinat, i l'atribut concerta també en nominatiu amb el subjecte. Exemples: *Ego credor* ESSE SANUS, Hom creu que estic bo; *Jodannes creditus est* ESSE FRATER TUUS A ME, He cregut que Joan era el teu germà.

303. En les que el verb determinat està en veu activa es posa la persona o cosa agent en nominatiu, s'hi fan concertar els dos verbs, i el complement directe, si n'hi ha, es posa en acusatiu. Exemples: *Cives debent* SERVIRE REI-PÚBLICAE, Els ciutadans han de servir la república; *Filii vidéntur sibi* AUDIRE VOCEM PARÉNTUM, Als fills els sembla oir la veu dels pares.

304. En les que el verb determinat està en passiva es posa la persona o cosa terme de l'acció en nominatiu, s'hi fan concertar els dos verbs, i el subjecte agent va en ablatiu, ex.: *Vox paréntum vidétur* AUDIRI A FÍLIIS, La veu dels pares sembla ésser oïda pels fills.

Noti's que, si el verb determinat és deponent actiu o passiu, les proposicions s'han de resoldre d'acord amb la manera d'ésser d'aquests verbs.

305. Si el verb determinant és un dels verbs com *posse*, poder; *valére*, valer; *quire*, ésser capaç; *solére*, acostumar; *suéscere*, acostumar-se; *debére*, deure; *incípere*, començar;

desinere, deixar; *cessare*, cessar, etc., **concerten sempre en activa** tant amb el **subjecte agent**, si el verb d'infinitiu és en aquesta veu, com amb el **complement**, terme de l'acció, si el verb esmentat és en veu passiva. Exemples: *Dux solet vincere hostem*, El cabdill sol vèncer l'enemic; *Hostis solet vinci a duce*, L'enemic sol ésser vençut pel cabdill.

Aquestes proposicions no es poden fer altrament que concertades.

306. Si el verb determinant és un dels verbs com *velle*, voler; *nolle*, no voler; *malle*, voler més; *optare*, preferir; *cupere*, desitjar; *scire*, saber, etc., ambdós verbs **concerten sempre amb el subjecte agent** tant si el verb determinat és el substantiu com si és un verb atributiu en activa o en passiva. Exemples: *Nos obtāmus esse boni quam sapientes*, Preferim ésser bons que savis; *Vellem videre patrem meum*, Voldria veure el meu pare; *Cupio disolvi*, Desitjo ésser desfet.

Les proposicions amb els verbs susdits, quan el determinat és el verb *esse*, es poden resoldre com a concertades o com a no concertades; quan el verb determinat està en la veu passiva perden el caràcter de concertades.

307. Hi ha uns verbs determinants com *videre*, veure; *dicere*, dir; *existimare*, jutjar; *prohibere*, prohibir; *ferre*, portar; *putare*, pensar, etc., que **concerten sempre en passiva adés amb el subjecte**, quan el verb determinat està en activa, **adés amb el complement directe**, quan aquest verb està en passiva, posats davant en nominatiu. Exemples: *Mora dicebatur nocitura esse*, Es deia que la tardança havia de perjudicar; *Homines prohibentur affligere animalia*, *Animalia prohibentur affligi ab hominibus*, És prohibit als homes castigar els animals.

Aquestes proposicions es poden resoldre com a concertades o com a no concertades.

PROPOSICIONS DE RELATIU

308. Les proposicions de relatiu (225) consten d'una proposició en la que hi ha l'**antecedent**, anomenada **proposició d'antecedent o principal** i una altra en la que hi ha el **relatiu** *qui, quae, quod*, anomenada **de relatiu o incidental**. L'una i l'altra poden ésser de qualsevol mena de les proposicions senzilles.

309. El relatiu segueix immediatament després de l'antecedent, amb el que concorda en gènere i número, i es posa en el cas que li pertoca segons l'ofici que desempeña en la seva proposició. Exemples: *Puer, QUI EST DÓCILIS, amábitur*, L'infant que és dòcil, serà estimat; *Puer, QUI STUDET, discit lectionem*, El noi que estudia, apren la lliçó; *Apóstoli QUOS JESUS CHRISTUS ELÉGIT, praedicavérunt evangélium*, Els apòstols que elegí Jesucrist, predicaren l'evangeli; *Puer, QUI MÓRTUUS EST, erat pulchérissimus*, L'infant que s'ha mort era formosíssim.

Adés en aquestes proposicions es calla l'antecedent, ex.: *Misit qui pacem pétèrent, Va* trametre (ambaixadors) que demanessin la pau; adés es calla el relatiu, que és substituït per un pronom demostratiu, ex.: *Venit mihi obviam puer tuus: is mihi litteras dedit*, M'ha sortit a l'encontre el teu criat, qui m'ha entregat les teves lletres.

PROPOSICIONS ENLLAÇADES AMB CONJUNCIONS DE SUBORDINACIÓ

Vistes les proposicions compostes d'infinitiu i de relatiu ens cal estudiar les unides per una conjunció (296). Aquestes proposicions poden estar enllaçades **per una conjunció subordinativa indeterminada**, o bé **per una conjunció temporal, causal, condicional o final**.

PROPOSICIONS ENLLAÇADES AMB UNA SUBORDINATIVA INDETERMINADA

Hi ha moltes proposicions d'infinitiu en que la proposició determinada es pot també resoldre per subjuntiu amb conjuncions subordinatives. Aquestes solen ésser *ut*, si l'esmentada proposició és afirmativa; i *ne, ut non*, si és negativa.

310. Són d'aquesta mena les següents:

a) les proposicions, el verb determinat de les quals expressa contingència, necessitat o conveniència, com *accidere*, *contingere*, *eventre*, *feri*, *restare*, *convenire*, *expedire*, *oportere*, *licere*, etc., ex.: *Expedit vobis* UT EGO VADAM, Us convé que jo me'n vagi; *Opórtet* NE O UT NON LOQUARIS, És oportú que no parlis.

b) les proposicions, els verbs determinants de les quals signifiquen voler, desitjar, ordenar, procurar, obtenir, com *velle*, *cupere*, *praecipere*, *providere*, etc., ex.: *Providi* UT HABERENT PANEM, Vaig procurar que tinguessin pa; *Cúpio* UT NON VIDEAM INIMICUM, Desitjo no veure l'enemic.

c) les que els seus verbs determinants expressen pregar, demanar, avisar, induir, exortar, persuadir, obligar, com *orare*, *precari*, *monere*, *adducere*, *hortari*, *suadere*, *cogere*, etc., ex.: *Mónuit illos* UT TRANSIRENT FESTINATUM, Els va avisar que passessin depressa; *Precor te* NE ID FÁCIAS, Et suplico que no ho facis.

311. Hi ha unes proposicions que, a més de resoldre's per infinitiu, es poden variar per subjuntiu amb la conjunció subordinativa *quod*. Són les que porten com a determinant un verb que signifiqui doler-se, gaudir-se, entristir-se, meravellar-se, arrepentir-se, queixar-se, indignar-se, com *dolere*, *gaudere*, *laetari*, *gratulari*, *moerere*, *mirari*, *piget*, *queri*, *irasci*, etc., ex.: *Cato dicebat se mirari* QUOD ARÚSPEX NON RIDERET, Cató deia que s'admirava que l'endevinaire no rigués.

312. Hi ha unes altres proposicions, el verb determinant de les quals expressa alabança, vituperi, reprensió, objecció, omissió, com *laudare*, *vituperare*, *reprehendere*, *obficere*, *omittere*, etc., amb *addere*, *accedere*, que a més de resoldre's per infinitiu, ho poden fer per subjuntiu o indicatiu amb *quod*, ex.: *Laudo te* QUOD HÁBEAS MORES TEMPERÁTOS, T'alabo que tinguis costums moderats; *Non tibi obficio* QUOD HÓMINEM OMNI ARGÉNTO SPOLIÁSTI, No et recrimino que vagis prendre tot l'argent a l'home; *Adde huc* QUOD EUM OCCIDERET, Afegeix a això que el va

matar; *Accidit enim* QUOD PATREM AMO, És, doncs, d'acord que estimo el pare.

313. Les proposicions amb verbs determinants que denoten temença o malfiança, com *timére, metuére, veréri, cavére*, etc., es resolen quasi sempre per subjuntiu amb *ut* o *ne non*, si hom desitja ço que tem, i amb *ne*, si hom no ho desitja, ex.: *Véror* UT O NE NON TE ÉXPLEAM, Tinc temença de no complaure't; *Tímeo* NE SCIAT MAGÍSTER, Temo que ho sàpiga el mestre.

314. Les proposicions amb els verbs determinants que signifiquen prohibir, destorbar, impedir, com *prohibére, vetáre, deterrére, interdícere, impedíre*, etc., es resolen per subjuntiu, amb *quóminus* o *quin*, si la proposició determinant és negativa o interrogativa; i amb *ne*, si no té cap d'ambdós caràcters, ex.: *Non impédiam* QUÓMINUS O QUIN SCRIPTA MEA LEGANT, No impediré que llegeixin els meus escrits; *Vís deterrére* QUÓMINUS O QUIN RECTE AGANT?, Vols destorbar que obrin rectament?; *Tibi prohibeo* NE AFFLIGAS CANEM, Et prohibeixo que maltractis el ca.

315. Les proposicions determinants amb verbs que expressen dubte, tals com *dubitáre, ambígere*, etc., fan que les determinades a més de resoldre's per infinitiu, puguin fer-ho per subjuntiu amb *quin*, si aquelles són negatives o interrogatives, ex.: *Non dubitábat* *Miltíades* QUIN CONSÍLIA SUA PERVENTÚRA ESSENT AD AURES REGIS, No dubtava Milciades que els seus consells arribarien a oïdes del rei; *Ambígitur* QUIN FÚERIT HOMICÍDA? Es dubta que hagi estat homicida? Si la determinant senyala senzillament el dubte, la determinada a més de compondre's per infinitiu ho pot fer per subjuntiu amb *an*, *utrum* o *num* avantposades, o *ne* postposada a la primera paraula de la proposició determinada, ex.: *Dúbito* AN, UTRUM O NUM DUX ACCÍPIAT CONDIÇÕES PACIS, o bé, *Dúbito* ACCÍPIAT NE DUX CONDIÇÕES PACIS, Dubto que el cabdill accepti les condicions de pau.

316. De la segona manera de les susdites, això és, en subjuntiu amb *an*, *utrum* o *num* avantposades, o *ne* postposada,

es resolen les proposicions, els verbs determinants de les quals signifiquen saber, ignorar, dir, preguntar, com són *scire*, *nescire*, *dicere*, *inquirere*, etc., ex.: *Nescio* AN, UTRUM O NUM VERUM DIXERIT, o bé, *Nescio* DIXERIT NE VERUM, Ignoro si digué la veritat.

Quan cal expressar d'una manera disjuntiva dos o més subjectes o complements del verb determinat es fa amb la conjunció *an*, i si precisa fer la disjunció sobre un de sol es fa per mitjà de *an non* o *necne*, ex.: *Inquire utrum véniant* PUERI AN PUÉLLAE, Pregunta si vindran els nens o les nenes; *Nescitur num sit* VERUM AN NON O NECNE, No se sap si és veritat o no.

317. Quan en la proposició determinant hi ha un dels mots *talís*, *tantus*, *is*, *tam*, *ádeo*, *ita*, *eo*, etc., el verb determinat es posa sempre en subjuntiu amb *ut* o *qui*, *quae*, *quod*, que en aquest cas no és pas relatiu, ex.: *Vis probitátis est tanta* UT ÉTIAM DILIGÁMUS EAM IN HOSTE, És tanta la força de la bondat que àdhuc en l'enemic l'estimem; *Non ita stúpidus sum* QUI DICAM PROCÉDERE EX SÍMIO, No sóc tan estúpid que digui que sóc procedent del simi.

318. Finalment, si a un verb li manca el pretèrit imperfect d'indicatiu o el supí i cal resoldre la proposició per alguna de les formes derivades d'ells, es supleix aquesta falta per medi d'unes diccions anomenades **suplents** ⁽¹⁾ com *accidit*, *évenit*, *factum fuit*, *fore*, *futúrum est*, etc., en els temps que correspondria posar el verb defectiu, seguides de *ut*, i aquest verb es posa en present de subjuntiu, si correspongués posar-lo en present o futur imperfect usual o perifràstic, i a pretèrit imperfect del mateix mode, si hagués de posar-se en qualsevol altre temps, ex.: *Spero fore* UT ADDÍSCAS ARITHMÉTICAM, Espero que aprendràs aritmètica; *Futúrum est* UT DISCAS LECTIÓNEM, Has d'aprendre la lliçó; *Accidit* UT LEO FERÍRET TAURUM, El lleó va ferir el taur.

(1) Del llatí *supplens*, el qui supleix.

PROPOSICIONS ENLLAÇADES AMB UNA CONJUNCIÓ TEMPORAL

319. En aquesta classe de proposicions compostes, la subordinada expressa l'acció d'una manera abstracta en estat d'execució, i senyala l'època de l'acció del verb de la proposició principal, ex.: CUM JESUSCHRISTUS MORERÉTUR, *terra trémuit*, En morir Jesucrist la terra s'extremí.

320. Les proposicions temporals subordinades poden expressar una acció **simultània**, **anterior** o **posterior** a l'acció de la principal, ço que cal tenir present per a fer bon ús de les conjuncions temporals.

321. Les conjuncions de simultaneïtat, són: *cum* o *quum*, *dum*, *donec*, *quámdiu* i *quoad*; les d'anterioritat, *ántequam* i *priúsquam*; i les de posterioritat, *cum*, *ut*, *ubi*, *ut primum*, *ubi primum*, *cum primum*, *postquam*, *postéaquam*, *simul ac* o *atque*, *statim ac* o *atque*.

322. El verb de la subordinada es posa en indicatiu, quan l'acció que expressa és simultània amb la del verb principal i la una no és causa de l'altra; si no és així es posa en subjuntiu, ex.: DUM TU SCRIBIS *ego dedúmbulo*, Mentre tu escrius jo passejo; CUM STÚDEAS *disces*, Estudiant aprendràs.

323. Per la manera d'ésser de la proposició determinada, les proposicions temporals s'acostuma dividir-les en quatre grups: **de temps imperfets**, **de temps perfets**, **de temps perifràstics imperfets** i **de temps perifràstics perfets**.

324. Les proposicions temporals de temps imperfets es resolen per subjuntiu o per indicatiu. Si el verb de la proposició principal està en present o futur, el de la subordinada es posarà en present; si està en qualsevol altre temps, es posarà en pretèrit imperfet, ex.: CUM VÉNIAS *spero te*, En quan vinguis t'es-

pero; CUM VÉNIAS *sperábo te*, En venir t'esperaré; QUUM VENÍRES *sperábam te*, Quan vingueres t'esperava; DONEC VOS LÚDITIS *nos laborámus*, Mentre vosaltres jugueu nosaltres treballlem; QUÁMDIU VOS LÚDITIS *nos laborábimus*, Alhora que vosaltres jugueu nosaltres treballarem; DUM LUDEBÁTIS *nos laborabámus*, Quan jugaveu nosaltres treballàvem.

325. Quan la determinada denota un mode o un mitjà es pot resoldre per gerundi en ablatiu, ex.: ERRÁNDO, ERRÁNDO *deponitur error*, Errant, errant, hom deixa l'error.

326. Si l'acció dels verbs és simultània, la determinada es pot resoldre per gerundi en acusatiu amb la preposició *inter*, ex.: *Aenéas multum passus est* INTER NAVIGÁNDUM, Eneas sofri molt mentre navegava.

327. En les proposicions temporals de temps perfets el verb determinat es posa en pretèrit perfet de subjuntiu, si el determinant està en present o en futur; i en plusquamperfet del mateix mode, si el determinant està en qualsevol altre temps, ex.: CUM ACCÉPERIM TUAS LÍTTÉRAS, *lego illas*, En havent rebut les teves cartes les lleigeixo; QUUM ACCÉPERIM TUAS LÍTTÉRAS *legam illas*, En quan hagi rebut les teves cartes les llegiré; CUM ACCEPÍSSEM TUAS LÍTTÉRAS *légerem illas*, Com hagués rebut les teves cartes les llegiria.

328. Les proposicions temporals de temps perifràstics imperfets i les de temps perifràstics perfets es construeixen com les de temps imperfets i com les de temps perfets ordinaris, respectivament, ex.: CUM EXSECÚTURUS SIS LEGEM *perrumpis illam*, o bé, CUM EXSECÚTURUS ES LEGEM *perrumpis illam*, En lloc d'observar la llei la infringeixes; CUM IMPOSITÚRUS FÚERIS FINEM GRAMMÁTICAE *incipis modo*, Havent d'haver acabat la gramàtica tot just la comences; CUM IMPOSITÚRUS FUÍSSES FINEM GRAMMÁTICAE *incepisti modo*, Quan havies d'haver acabat la gramàtica tot just l'has començada.

Noti's que en les proposicions lligades amb una conjunció temporal la subordinada va generalment al davant de la principal, al revés del que succeeix en les proposicions unides amb una conjunció subordinativa indeterminada.

329. La subordinada de les proposicions temporals es pot resoldre generalment per un participi, quedant llavors aquestes proposicions reduïdes a senzilles.

330. Les de temps imperfets es resolen per participi de present concertat amb el subjecte agent; les de temps perfets per participi de pretèrit concertat amb el complement directe, i les perifràstiques de temps imperfets pel participi de futur actiu o passiu, el primer concertat amb el subjecte agent i el segon amb el complement directe, sempre que en tots els casos l'un i l'altre estiguin referits en la proposició principal, ex.: *Rebécca vidit Isaàcum* DEAMBULANTEM rure, Rebeca vegé Isaac passejant pel camp; *Puer exhibet paréntibus praémium* REPORTÁTUM, El nen ensenya als pares el premi guanyat; *Tu EXECUTÚRUS legem perrumpis illam*, o bé, *Tu perrumpis legem* EXSEQUENDAM a te, En lloc d'observar la llei l'infringeixes.

331. Si el verb de la determinada és deponent actiu, el participi de pretèrit ha de concertar amb el subjecte agent; i si és comú, podrà concertar amb el subjecte agent o amb el complement directe, ex.: *Sacerdos absolvit christiánnum* CONFESSUM culpas suas, El sacerdot absol el cristià que ha confessat les seves culpes; *Philosophus* MEDITÁTUS veritátem cognóvit illam, o bé, *Philosophus cognóvit veritátem* MEDITÁTAM a se, Havent el filosof meditat la veritat la conegué.

Les proposicions perifràstiques de temps perfets no es poden resoldre per participi perquè els temps d'aquestes proposicions són d'un futur relatiu, mixte de pretèrit, que no equivalen als participis de futur actius o passius, que indiquen un futur absolut.

332. Les proposicions determinades tant de temps imperfets com de temps perfets es poden resoldre per participi en ablatiu absolut (389), quan el subjecte o el complement directe

de les mateixes no està referit en la proposició determinant, ex.: DEO VOLENTE *ibimus ad Montemserratum*, Si Déu vol anirem a Montserrat; CHERSONÈSO CONSTITUTA *Miltiades revêrsus fuit Lemnum*, Arreglat el Quersonès Milciades regressà a Lemnos.

Les proposicions subordinades perifràstiques de temps imperfets poques vegades es resolten per ablatiu absolut de futur actiu. No cal dir que tampoc s'hi resolten les de temps perfets, per tal com hem dit que aquestes no es componen per participi.

Les proposicions compostes temporals constitueixen veritables modismes tant en llatí com en català, presentant múltiples i variades formes. L'equivalència llur per a la traducció en un o altre idioma es presta a diferents interpretacions que determinen el context del discurs i el bon gust de l'escriptor.

PROPOSICIONS UNIDES AMB UNA CONJUNCIÓ CONDICIONAL, FINAL O CAUSAL. - ALTRES PROPOSICIONS COMPOSTES

333. En les proposicions condicionals, la subordinada expressa una condició mitjançant la qual es verifica ço que indica la principal, i es resol per subjuntiu amb les conjuncions *si, nlsi, modo, dummmodo*, ex.: SI, MODO O DUMMODO BENE AGAS *Deus retribuet te*, Si obres bé Déu et retribuirà; *Non péterem pacem NISI ÚTILEM CRÉDEREM*, No demanaria la pau si no la cregués útil.

334. Si és un mateix el subjecte dels dos verbs, es pot resoldre la determinada per participi de present o per gerundi en ablatiu sense preposició, ex.: SI STUDEAS CONSTÁNTER *difficultates superábis*, o bé, STUDENS CONSTÁNTER, o STUDENDO CONSTÁNTER *difficultates superábis*, Si estudies amb constància venceràs les dificultats.

La subordinada de les condicionals, sobretot si és afirmativa, sol posar-se davant de la principal tal com hem dit de les proposicions temporals.

335. En les proposicions finals la subordinada denota l'objecte de l'acció de la principal i es resol per subjuntiu amb *ut* o *qui*, *quae*, *quod*, (que en aquest cas tal com vàrem dir (317) tampoc és relatiu), per participi de futur actiu, o per gerundi en acusatiu amb la preposició *ad*, ex.: *Pópulus elégit nos* UT O QUI FACERÉMUS LEGES JUSTAS, o bé, *Pópulus elégit nos* FACTÚROS O AD FACIÉNDUM LEGES JUSTAS, El poble ens va elegir per tal que féssim lleis justes.

336. Si el verb de la principal és de moviment, la subordinada es pot resoldre també per supí actiu, ex.: *Non vénio* UT DÓCEAM VOS, o bé, *Non vénio* DOCTUM VOS, No vinc a ensenyar-vos.

337. En les proposicions causals, la subordinada expressa el motiu pel qual es realitza l'acció del verb de la principal, i es construeix per subjuntiu amb *quod* o per indicatiu amb *quod*, *quia*, *quóniam*, *nam*, etc., ex.: *Indignáta fúerat plebs* QUOD VECTIGÁLIBUS GRAVÁTA FUISSET, La plebs s'havia indignat perquè havia estat carregada de tributs; *Necessária ignorámus* QUOD, QUIA, QUÓNIAM, O NAM SUPÉRFLUA ADDÍSCIMUS, Ignorem ço que és necessari per tal com hem après ço que és superflu.

338. La determinada també es pot resoldre per participi de present o de pretèrit concertats respectivament amb el subjecte o amb el complement directe en el cas que els correspongui, si estan referits en la proposició determinant, ex.: *Necessária ignorámus* ADDÍSCENTES SUPÉRFLUA, *Indignáta fúerat plebs* GRAVÁTA VECTIGÁLIBUS.

En les proposicions finals i causals la determinada sol anar darrera la determinant.

339. Hi han altres menes de proposicions compostes que podrien classificar-se segons les conjuncions que les enllacen, com és ara comparatives, concessives, adversatives, etc., algunes de les quals, o bé es poden incloure entre les coordina-

des, o bé pel seu caràcter poc definit no val la pena d'esmentar-les especialment en una gramàtica elemental, ex : *Malo mori quam infringere legem*, Prefereixo morir que infringir la llei; *Quamquam excellēbat Aristides abstinētia, tamen exilio multātus est*, Malgrat que Aristides excel·lia en austeritat fou però condemnat a l'exili; *Si male loquūtus sum testimōnium pérhibe de malo, si autem bene quid me caedis*, Si he parlat malament mostra en què ho he fet, més si he parlat bé perquè em maltractes; *Sive vénias, sive non, proficiscémur*, Tan si véns com si no marxarem.

340. En molts casos es calla la conjunció de les proposicions compostes, apareixent semblants proposicions com si estessin solament unides pel vincle de relació dels verbs posats en diferents modes, ex.: *Credo acciperet dolorem magnum*, Crec que tindria greu pena; *Répetas quaeso*, Et prego que ho repeteixis.

ATRIBUTS DEL VERB

341. L'atribut propi del verb és l'adverbi, de la mateixa manera que l'adjectiu ho és del substantiu.

Així com l'adjectiu es junta al substantiu per tal de qualificar-lo o determinar-lo, concertant amb ell, també l'adverbi es junta al verb per tal de modificar el seu significat sense, però, concertar-hi, perquè l'adverbi és una categoria gramatical invariable.

342. L'adverbi, d'acord amb la gran varietat de les seves classes, modifica, com acabem de dir, la significació del verb, qualificant-la o determinant-la, ex.: *Psállite Deo SAPIENTER*, Salmegeu a Déu amb saviesa; *STRÉNUE pugnāte*, Lluiteu aferissadament; *Veni hic*, Vina aquí; *Discumbit TÈMPERI*, Va a dormir de jorn; *Qui det MULTUM accipiet PLÜRIMUM*, Qui dongui molt rebrà molt més; *Sic erit finis qualls vita*, Així serà la fi com hagi estat la vida; *Accéssit PRIMUM meta*, Arribà el primer a la meta.

343. El verb *esse*, que pròpiament expressa no més que l'essència, l'existència o un estat de les persones o coses, porta quasi sempre com atribut un substantiu, un adjectiu o un mot que els substitueix. Encara que aquest atribut concorda amb el subjecte, també ho fa amb el verb, determinant i concretant la seva significació. El verb substantiu i l'atribut junts constitueixen el **predicat** del subjecte. Exemples: *Virgilius fuit poëta*, Virgili fou poeta; *Tristis est anima mea*, La meua ànima està trista; *Sum totus vester*, Sóc tot vostre.

CAPÍTOL III. - COMPLEMENT

344. El **complement** és un dels elements essencials de la proposició, i com indica el nom, **completa** el significat de l'acció del verb.

El verb, juntament amb els complements, constitueix el **predicat**, ço és, el que afirmem o neguem del subjecte.

Si formulem una proposició senzillament amb el verb, sense complement de cap mena restaran indeterminats l'acció o l'estat que el verb expressa. En canvi amb el complement perfeccionem, per dir-ho així, aquesta acció o estat. Si diem *Stúdeo*, Estudio, ja expressem l'acció, però no la concretem; més si diem *Stúdeo geometriam*, Estudio geometria, queda l'acció concretada, car expressem el que estudiem.

NATURALES DEL COMPLEMENT - CLASSES DE COMPLEMENTES

345. El complement és la **persona o cosa que rep directament o indirecta l'acció del verb**, la completa o limita, o bé, senyala una **circumstància** de qualitat, lloc o temps, etc. S'expressa per un substantiu sol, o acompanyat d'un o més atributs per concordança o per règim, que pot ésser substituït per un adjectiu qualificatiu o determinatiu o bé per un pronom.

El complement guarda amb el verb una relació de règim (230).

346. El complement pot ésser **directe, indirecte o circumstancial**. Complement directe és la persona o cosa que **rep i completa directament** l'acció del verb, ex.: *Nunquam petas* DIVÍTIAS, No demanis mai riqueses. Complement indirecte és la persona o cosa a qui **prevé dany o profit** de l'acció del verb o a qui aquesta **va indirectament**, ex.: *Da MIHI virtutem*, Dóna'm fortitud; *Benefácit* AMÍCIS, Fa bé als amics. Complement circumstancial és el que **expressa una circumstància** de l'acció del verb, ex.: *Deus creóvit univérsum* SEX DIEBUS, Déu creà l'univers en sis dies.

COMPLEMENT DIRECTE - COMPLEMENTS INDIRECTES

347. Complement directe hem dit que és la persona o cosa a qui va directament o sobre la qual recau l'acció del verb.

348. Tots els verbs transitius normals, anòmals, defectius, etc., en activa i àdhuc els deponents actius, comporten un complement directe, terme de l'acció, que va regit en acusatiu, ex.: *Puer legébat* LIBRUM, El nen llegia un llibre; *Poenítet* ME *verbi tui*, Em sap greu ço que dius; *Miror* BONITATEM *Dei*, Admiro la bondat de Déu.

349. Complement indirecte és la persona o cosa a qui pervé dany o profit de l'acció del verb, o a qui la mateixa va indirectament.

350. Molts verbs transitius i intransitius comporten un complement indirecte de persona o cosa en datiu. Aquest cas completa la idea de l'acció o estat amb referència a la persona o cosa expressada pel complement directe. Podríem dir que és el règim propi dels verbs transitius que admeten més d'un complement.

351. Per això el complement de datiu és al que pròpiament s'ha dat el nom de complement indirecte. No obstant tots

els casos regits que no expressen una circumstància de qualitat, lloc o temps, també són anomenats per extensió complements indirectes.

Per a l'estudi dels complements indirectes seguirem per ordre el verb substantiu, el verb transitiu en activa, el transitiu en passiva, el deponent passiu, i el verb intransitiu, veient els diferents casos que poden regir o comportar.

RÈGIM DEL VERB SUBSTANTIU I DELS SEUS COMPOSTOS

El verb substantiu té diferents significats i segons ells regeix uns o altres casos.

352. Quan significa haver, ni porta atribut, ni regeix cap cas, ex.: *Nullus omnino fuit*, No hi hagué absolutament ningú.

353. Quan denota possessió es construeix amb un genitiu, ex.: *Jam tota Syria MACEDÓNUM erat*, Tota la Síria era ja dels Macedonis.

354. Quan significa importar, pertocar o ésser propi; regeix un genitiu de persona, ex.: *REGUM est imperáre*, Als reis pertoca governar; *SAPIÉNTIUM est dubitáre*, És propi de savis el dubtar.

355. A voltes el verb substantiu es construeix amb un genitiu o ablatiu de qualitat, ex.: *Séneca fuit SUMMAE PIETÁTIS*, Sèneca fou molt pietós; *Séneca fuit MAGNA DOCTRÍNA*, Sèneca fou molt instruït.

Noti's que en els casos precedents hi sura la idea d'un nom substantiu ocult.

356. Quan significa tenir, regeix un datiu de persona, ex.: *Suus cuique mos est*, Cadascú té el seu costum; i quan significa causar regeix dos datius, un de persona i un altre de cosa,

ex.: *Bella* MULTIS DAMNO *sunt*, Les guerres perjudiquen (causen dany) a molts.

357. Els compostos del verb *esse*, en general es construeixen amb un datiu, ex.: *Sátius est prodésse étiam* MALIS *quam deesse* BONIS, És preferible afavorir àdhuc els dolents, que mancar als bons; *Episcopus praefuit* SYNODO, El bisbe presidí el sínode; *Mihi ánimus abest*, Em manca coratge.

358. Quan regeixen altres casos és degut a la preposició antecedent o a modismes especials, ex.: *IN* SUPERSTITIONE *inest* timor, El temor rau en la superstició; *Absit* A ME *ut agam* *injúste*, Lluny de mi l'obrar injustament; *OMNIUM* *ínterest recte fácere*, A tothom interessa obrar rectament; *Non omnes póssumus* OMNIA, No tots podem fer-ho tot.

RÈGIM DEL VERB TRANSITIU EN ACTIVA

El verb transitiu a més del complement directe en acusatiu pot portar un altre complement indirecte en genitiu, en datiu, en acusatiu amb preposició o sense, i en ablatiu també amb preposició o sense ella.

359. Els unipersonals reflexius *poenitére*, penedir-se; *píget*, penedeix a algú; *pudére*, avergonyir-se; *taedére*, fastiguejar-se; *miserére*, *miseréscere*, compadir-se es construeixen amb un acusatiu de persona i genitiu de persona o cosa, que causen els sentiments que els verbs esmentats expressen, ex.: *Poenítet me* PECCATORUM *meórum*, Em penedeixo dels meus pecats; *Púdeat te* NEQUITIAE *tuae*, Avergonyeix-te de la teva maldat; *Miseret te* ALIORUM, Et compadeixes dels altres.

360. Regeixen genitiu de delicte o pena els verbs que signifiquen acusar, culpar, absoldre, condemnar, castigar, etc., ex.: *Accúso te* LATROCÍNII, T'acuso de lladre; *Judex damnat homicídám* CAPITIS, El jutge condemna a mort l'homicida.

Noti's que el genitiu de delicte és regit de l'ablatiu tàcit *crímíne* i el de càstig de *poena*, *supplicio*, també callats, en el mateix cas.

361. Regeixen genitiu de preu indeterminat els que signifiquen comprar, vendre, llogar, donar, menysprear, etc., ex.: *Vendébas domum parvi* PRÆTII, Venies la casa a baix preu.

362. Regeixen datiu els verbs que signifiquen anunciar, aconsellar, comparar, concedir, igualar, donar, declarar, enviar, retornar, escriure, persuadir, preferir, prometre, restituir, avançar, proposar i la majoria dels transitius compostos de les preposicions *ad, ante, cum, in, inter, ob, post, prae, sub*, ex.: *Grátias ágimus* TIBI, Et donem gràcies; *Praeféro salutem* DIVITIIS, Més estimo la salut que les riqueses.

363. Els verbs *dare, relinquere, adscribere, putare, mittere, vérttere, tribuere* i *dúcere* solen portar, a vegades, a més del datiu de persona un altre de cosa, ex.: *Misit tértiam áciem* SUBSIDIO NOSTRIS, Envià la tercera esquadra en ajut als nostres; *Relíquit tres cohórtes* PRAESÍDIO CASTRIS, Deixà tres cohorts per a la defensa dels campaments.

364. Alguns verbs transitius regeixen dos acusatius un de persona i altre de cosa. El de persona en llatí és el complement directe (en català ho és el de cosa). Exemples: *Celo patrem* CASUM *meum*, Amago al pare la meva dissort; *Dóceo púeros* GRAMMÁTICAM, Ensenyo la gramàtica als nens. Són d'aquesta classe els verbs que signifiquen ensenyar, instruir, pregar, interrogar i ocultar.

365. Els que signifiquen escriure i enviar (362) poden mudar el datiu en acusatiu amb *in* o *ad*, ex.: *Misi* TIBI O AD TE *librum*, T'he enviat un llibre; *Mittere* IN ACTA, Anotar (aixecar acta); *Scripsit* EI O AD EUM *manu sua*, Li escrigué ell mateix.

366. Regeixen ablatiu sense preposició els verbs que signifiquen vestir, calçar, omplenar, carregar, privar, mudar i els seus contraris, ex.: *PELLE et CARNE vestísti me*, M'has vestit de pell i carn; *Implévit orbem* FAMA *nóminis sui*, Omplenà el món amb la fama del seu nom.

367. La mateixa construcció tenen *afflicere*, *proséquì*, *donàre*, *dignàri*, *muneràre*, *remuneràre* i *impertìre*, ex.: *Affé-cit captivos último* SUPPLÍCIO, Condemnà a mort els presoners; *Non tali dignor* HONÓRE, No em considero digne de tal honor.

368. Als dos primers se'ls acostumen adjuntar els ablatius *amóre*, *ódio*, *tristítia*, *laetítia*, *delectatióne* i altres semblants prenent d'ells la significació, ex.: *Afflicere aliquem* TRISTÍTIA, Entristir (causar tristesa) a algú; *Proséquì aliquem* AMÓRE, Estimant (portar amor) a algú.

369. El genitiu de pena (360) pot canviar-se en ablatiu sense preposició, ex.: *Multatus est* PECUNIAE O PECUNIA, Fou multat.

370. Molts verbs compostos de preposició (362) poden regir acusatiu o ablatiu repetint la preposició del prefixe, ex.: *Admovéte aures* AD VOCEM *meam*, Presteu atenció al que dic; *Infixit ense* IN PECTUS O IN PÉCTORE *hostís*, Clavà l'espasa en el pit de l'enemic.

371. Els verbs que signifiquen demanar, abstenir-se, oir, prendre, rebre, conseguir, conjecturar, separar, remoure i llurs equivalents regeixen ablatiu amb preposició, ex.: *Haec audiui* A MAGÍSTRO, Això ho he oït al mestre; *Id potest confici* EX IPSIS REBUS, Això es pot conjecturar pels fets mateixos; *Póstula* A ME *mercédem*, Demana'm un favor.

372. Els verbs que denoten igualar i comparar (362) poden mudar el datiu en ablatiu amb *cum*, ex.: *Múlti comparavérunt Caésarem* CATÓNI O CUM CATÓNE, Molts han comparat Cèsar amb Cató.

373. El genitiu de delictes (360) pot canviar-se en ablatiu amb *de*, ex.: *Miltíades accusátus est* PRODITIONIS O DE PRODITIÓNE, Milcíades fou acusat de prevaricació.

RÈGIM DEL VERB TRANSITIU EN PASSIVA - RÈGIM DEL VERB
DEPONENT PASSIU

374. Així com vàrem dir (348) que tots els verbs transitius en activa comportaven un complement directe en acusatiu, així també aquests verbs es construeixen per passiva amb el subjecte agent en ablatiu. Van amb preposició si el subjecte és un ésser vivent (un esperit, persona o animal) i sense preposició si és una cosa inanimada. Exemples: *Themístocles exheredátus est* A PATRE, Temístocles fou desheredat pel seu pare; *Béstiae flectúntur* CANTU, Les feres s'amanseixen amb el cant.

375. Si s'escau que un verb porta ja un complement en ablatiu, per tal d'evitar confusions, el subjecte agent es posa en acusatiu amb *per* o es canvia la preposició a l'altre ablatiu, ex.: *Libértas accépta fuit a patre* PER FÍLIUM, o bé, *Libértas accépta fuit* EX PATRE *a filio*, El fill fou emancipat pel pare.

376. El subjecte agent també es posa en ablatiu amb els verbs depONENTS passius *vapuláre*, *veníre*, *fieri*, ex.: *Fílius vapulávit* A MATRE, El fill fou castigat per la mare.

377. *Exuláre* i *licére* solen portar el subjecte agent en acusatiu amb *per*, ex.: *Exuláverat* PER SENATUM, Havia estat desterrat pel Senat; *Licére* PER ADVENAS, Ésser licitat pels forasters.

RÈGIM DEL VERB INTRANSITIU

378. Regeixen genitiu els verbs que denoten memòria o oblit, ex.: *Mémínit* PRAETERITÓRUM, Es recorda del passat; *Oblíti sunt* DEI CREATÓRIS, S'han oblidat de Déu Creador.

379. *Satágere*, estar sol·licit; *reférre*, importar; *égere* i *indígere*, necessitar; *miserére*, compadir-se, també regeixen genitiu, ex.: *Miserére* NOSTRI *Dómine*, Senyor tingueu pietat de nosaltres.

380. Regeixen datiu els intransitius que signifiquen favor, profit o dany, obediència, subjecció, repugnància, estudi, i la major part dels compostos de les proposicions *ad*, *cum*, *in*, *inter*, *ob*, *prae*, *sub* i *super*, ex.: *Stúdeo* LECTIÓNI, Estudio la lliçó; *Alii favébant* PÁRTIBUS *Sullónis*, *alii Cinnánts*, Uns ajudaven el partit de Sila, altres el de Cínia; *Indúlgeo* TIBI *injúriam*, Et perdono la injúria; *Assúrgite* REGI, Aixequen-se davant del rei.

381. Regeixen també datiu els que signifiquen adveniment com *accídere*, *eventre*, *contíngere*, *benevértere* el verb *haerére*, estar ajuntat i els seus compostos i molts unipersonals com *libére*, *liquére*, *licére*, *expedíre*, *praestáre*, *condúcere*, *conferre*, ex.: *Áccidit* TIBI, Et succeeix; *NÉMINI licet mentíri*, A ningú és lícit mentir.

382. Els verbs intransitius no tenen complement directe (347), perquè signifiquen un estat o una acció que no pot recaure directament damunt una persona o cosa. No obstant, molts intransitius admeten un acusatiu, quan es vol qualificar, sigui com sigui, l'acció, ex.: *Ángeli vivunt* VITAM *beátam*, Els àngels viuen feliços; *Optábat ut suum* GAUDIUM *gauderémus*, Volia que participéssim del seu goig.

383. Regeixen ablatiu els verbs que denoten abundància o escassetesa, causa, matèria, part, mitjà, instrument, afectes de l'ànima, ex.: *Imbérvís júvenis gaudet* EQUIS CANIBÚSQUE, L'adolescent gaudeix amb els cavalls i els cans; *Is máxime* DIVÍTIIS *frúitur*, *qui mínime* DIVÍTIIS *índiget*, Frueix més de les riqueses aquell que menys les necessita.

384. *Attínere*, atànyer; *pertínere*, pertànyer; *spectáre*, pertocar (380), poden construir-se també amb acusatiu i la preposició *ad*, ex.: *Spéctat* AD NOS, Ens pertoca.

385. *Memínisse*, recordar-se; *reminíscere*, esmentar i *sátgere*, ésser sol·licit, poden regir un ablatiu amb *de*, ex.: *Tu meminísti* DE EXÚLIBUS, Tu t'has recordat dels exiliats.

386. Els verbs intransitius *venire, exire, nasci, ordiri, oriri* i tots els que signifiquen il·lació, procedència, origen i distància porten generalment ablatiu amb preposició, ex.: *Honestum oritur* EX VIRTÚTIBUS, Ço que és honest naix de les virtuts; *Hoc manat* EX EODEM FONTE, Això procedeix del mateix principi.

RÈGIM COMÚ

Tots els verbs, així com els substantius i adjectius, independentment de llur significat poden portar un complement en determinats casos que per això s'anomenen de règim comú.

387. Molts verbs regeixen un datiu de variades significacions, ex.: *Tu illi pater es*, Tu ets per a ell un pare; *Scribo tibi librum*, Escric un llibre per a tu; *Quid fiet vobis?*, Què serà de vosaltres?

388. Hi ha diferents verbs que s'adjunten a un acusatiu, que sol ésser un determinatiu neutre, com *quid, aliquid, unum, plura, caetera*, per tal d'expressar diverses idees, ex.: *Póteras me iuvare aliquid*, Podies ajudar-me quelcom; *Quid egémus téstibus?*, Quina necessitat tenim de testimonis?

389. Finalment, a qualsevol verb se li pot adjuntar un ablatiu anomenat **absolut**, per tal com no depèn de cap part de la proposició, ex.: *Te praetóre, iustitia viget*, Essent tu pretor es fa justícia; *Deo juvante, prospere res succedet*, Ajudant Déu tot anirà bé; *ElápsO anno, didícero philosophiam*, Acabat l'any hauré après filosofia.

COMPLEMENTS CIRCUMSTANCIALS

Complement circumstancial vàrem dir (346) que era el que expressava una circumstància de l'acció del verb.

Aquestes circumstàncies són múltiples i variades i moltes d'elles com les de qualitat, afectes de l'ànima, preu indeterminat, matèria, causa, mitjà, instrument, procedència, origen, distància, les hem estudiat en relació a verbs determinats.

Ací veurem els complements circumstancials, especialment els de lloc i temps, amb referència a qualsevol mena de verb.

COMPLEMENTS CIRCUMSTANCIALS EN GENERAL

390. Les circumstàncies de distància, mida, pes i espai, s'expressen en acusatiu o en ablatiu sense preposició, ex.: *Pendébat QUÁTUOR ÚNCIAS auri*, Pesava quatre unces d'or; *Fossam SEX CÚBITIS altam duxit*, Obri una vall de sis colzades de fondària.

391. Les de causa, mode, instrument, mitjà i matèria, es senyalen en ablatiu amb preposició o sense ella, ex.: *PRÆ VERECÚNDIA loqui non audet*, No s'atreveix a parlar de vergonya; *CÓRNIBUS tauri se tutántur*, Els taurs es defensen amb les banyes; *Res familiáris augétur PARSIMÓNIA*, El patrimoni familiar s'augmenta amb l'estalvi.

392. La relació de preu determinat s'expressa en ablatiu sense preposició, ex.: *Ea lis aestimata est CENTUM TALENTIS*, Aquell plet costa cent talents.

COMPLEMENTS DE LLOC

En les relacions de lloc cal distingir els noms **propis de lloc major i menor** i els noms **comuns o apel·latius**. Els noms propis de lloc major són els que es refereixen a una nació, regió o illa important determinats, ex.: *Itàlia, Catalúnia, Sardinia*; els de lloc menor els que designen concretament una població o illa petita, ex.: *Minorisa, Lipara*; i els comuns els que convenen o molts llocs indeterminats, ex.: *regio, insula, regnum, civitas*.

Cal també distingir el lloc de **permanència** o on hom està; el de **procedència** o d'on hom ve; el de **tendència**, o bé, a on, cap a on o fins a on hom va; i el de **trànsit**, o sigui, per on hom va.

393. El substantiu que designa el lloc on hom està o on es fa quelcom, és regit en ablatiu amb *in*, si és propi de lloc major, o bé apel·latiu, ex.: *Pugnabátur IN ITÀLIA*, Es lluitava a Itàlia; *Lumen luxit IN HOC HABITÁCULO*, Una llum brillà en aquest estatge.

394. Si és propi de lloc menor que segueix el model de la tercera declinació, o bé, plural de la primera o segona és regit en ablatiu sense preposició, ex.: *Antónius est* BARCINÓNE, Antoni viu a Barcelona; *Malo esse* ATHÉNIS *quam* BURGIS, Prefereixo viure a Atenes que a Burgos.

395. Si és propi de lloc menor que es declina pel singular de la primera o segona és regit en genitiu, ex.: *Beátus Petrus mórtuus est* ROMAE, Sant Pere morí a Roma; *Hércules* TYRI *máxime cólitur*, Hèrcules és venerat principalment a Tir.

396. Es posen també en genitiu els apel·latius *domus*, casa; *humus*, terra; *bellum*, guerra; *millitia*, milícia i *rus*, camp; si no van qualificats o determinats, o bé, seguits d'un atribut per règim: si hi van, segueixen la regla general, ex.: *Dórmiam* DOMI, Dormiré a casa; *Dórmiam* IN DOMO PATRIS, Dormiré a casa del pare. *Domus*, però, si va determinat per un pronom possessiu o per *alienus* es manté en genitiu, ex.: *Manébo* DOMI VESTRAE O DOMI ALIENAE, Permaneixeré a casa vostra o a casa d'altri.

397. El nom que designa el lloc d'on es ve o d'on hom surt, és regit en ablatiu amb una de les proposicions *a*, *ab*, *de*, *e*, *ex*, si és apel·latiu o propi de lloc major, i en el mateix cas sense preposició, si és propi de lloc menor, ex.: *Egrédere* EX URBE, Surt de la ciutat; *DE* GERMÁNIA *venérunt*, Han vingut de Germània; *Accépi litteras* ROMA, He rebut cartes de Roma. Van també en ablatiu sense preposició els comuns *domus*, *humus*, *rus*.

398. El substantiu que designa el lloc a on hom es dirigeix, és regit en acusatiu amb *ad* o *in*, si és apel·latiu o propi de lloc major, i sense preposició, si és propi de lloc menor, o bé, *domus*, *rus*, ex.: *Rédiit* IN GRAECIAM, Va tornar a Grècia; *Venit* EGARAM, Va anar a Egara.

399. Si designa el lloc cap a on hom es dirigeix, es posa en acusatiu amb *versus* posposat, ex.: *Procedémus* MAJORICAM

VERSUS, Marxarem cap a Mallorca; si senyala el lloc fins a on hom va o es proposa arribar, en acusatiu amb *ad usque*, o *usque ad*, ex.: *Prosequar te* USQUE AD DOMUM TUAM, T'acompanyaré fins a casa teva; *Procedam* AD PALAESTINAM USQUE, o bé, USQUE AD PALAESTINAM, Arribaré fins a Palestina.

400. El substantiu que designa el lloc per on es va o per on hom passa, és regit en acusatiu amb *per*, si és apel·latiu o propi de lloc major, i en ablatiu sense preposició si és propi de lloc menor, ex.: *Petēbat Itāllam* PER HISPANIAM *et* GALLIAS, Anava cap a Itàlia per Espanya i les Gàl·lies; *Trānsiit* ARMINO, Va passar per Rímini.

401. Es posen en ablatiu sense preposició *caelum*, cel; *terra*, terra; *mare*, mar; *via*, *iter*, camí; *aqua*, aigua; *vadus*, gual i *urbs*, ciutat, ex.: *Via Aurēlia profectus est*, Va sortir per la via Aurèlia.

COMPLEMENTS DE TEMPS

Les relacions de temps pot dir-se que són correlatives amb les de lloc. Així és que distingirem el temps de **permanència** o **quan** succeeix una cosa; el temps de **procedència** o **des de quan** succeeix; el temps de **tendència**, o bé, **per quan**, **per a quan** o **fins a quan** ha de succeir una cosa i el de **trànsit**, o sigui, **des de quan fins a quan** ha de durar quelcom.

402. El substantiu que expressa el temps quan o en què succeeix una cosa, s'expressa en ablatiu sense preposició, ex.: *Arbores florent* PRIMA AESTATE, Els arbres floreixen a la primavera; *Hoc factum est* ANNO SUPERIORE, Això succeí l'any passat.

403. Per expressar cada quan o de quan en quan temps succeeix quelcom, s'usa un ablatiu amb la conjunció *quoque* posada entre el numeral i el substantiu que expressen el temps, ex.: *Hoc accidit* SEXTO QUOQUE MENSE, Això succeeix cada sis mesos.

Cal advertir que en aquestes relacions de temps, si hi intervenen numerals, s'usen sempre els ordinals.

404. El nom que designa des de quan o de quan ençà succeeix quelcom, o bé, el temps que fa que dura una cosa, es posa en acusatiu o ablatiu sense preposició, ex.: *Rómulus regnávít* SEPTem ET TRIGÍNTA ANNOS, Ròmul regnà trenta set anys.

405. Per expressar millor la duració no interrompuda pot usar-se un acusatiu amb *per*, ex.: PER SÍNGULOS DIES *benedíci-mus te*, Cada dia, o tots els dies, et beneïm.

406. Quan es vol expressar el temps que fa que ha succeït una cosa, que ja no continua, s'usa l'adverbi *abhinc* amb el substantiu en acusatiu o ablatiu, ex.: *Abhinc* DIES OCTO *decés-sít pater*, Fa vuit dies que va marxar el pare.

Per expressar aquestes relacions de temps, si hi entren numerals, s'usen els cardinals.

407. El substantiu que senyala el temps per quan succeirà una cosa es construeix en acusatiu amb *in*, ex.: *Justus vivet feliciter* IN AETÉRNUM, El just viurà feliçment per sempre; el que indica per a quan ha de passar alguna cosa s'expressa en acusatiu amb *ad*, ex.: *Expécto te* AD MENSEM *aprílis*, T'espero per al mes d'abril; i el que indica fins a quan ha de durar quelcom, també en acusatiu amb *usque ad*, ex.: *Fidélis tibi ero* USQUE AD MORTEM, Et seré fidel fins a la mort.

408. La relació de temps des de quan fins a quan, o sigui, l'espai de temps que transcorre en succeir un fet, s'expressa amb els corresponents substantius en ablatiu amb *a* o *ab* i en acusatiu amb *ad* o *usque ad*, respectivament, ex.: A *solis* ORTU USQUE AD OCCÁSUM *laborámus*, Treballem des de la sortida

del sol fins a la posta; *AB HORA octáva* USQUE AD VÉSPERAM *secreto collocúti sumus*, Des de les vuit del matí fins al vespre hem mantingut col·loqui confidencial.

En les relacions de temps anotades en els dos últims paràgrafs, si hi intervenen numerals, s'usen els ordinals.

MANERA COM ELS LLATINS COMPTAVEN EL TEMPS

409. De bon principi els llatins havien dividit l'any en deu mesos que anomenaven *mártius*, *aprílis*, *majus*, *június*, *quintílis* (cinquè mes), *sextílis* (sisè), *septémber* (setè), *octóber* (vuitè), *novémber* (novè), *decémber* (desè). Posteriorment Numa afegí dos mesos *januáriu*s i *februdriu*s, i més tard canviaren *quintílis* i *sextílis* per *július* i *augústus* en memòria de Juli Cèsar i del seu nebot August.

410. El mes el dividien en tres parts desiguals que en deien *caléndae*, que corresponien sempre al primer dia del mes; *nonae*, que s'esqueïen el dia cinc i *ídu*s el tretze, menys en els mesos de març, maig, juliol i octubre que corresponien als dies set i quinze del mes, respectivament.

Per comptar un dia qualsevol de l'any cal només recórrer a la taula que va més avall, que ens donarà la feina feta. Així per exemple: *XVII calénda februdrii*, hem de mirar a la segona columna on hi ha el gener, perquè els dies posteriors als *ídu*s es refereixen a les calendes del mes següent, i veurem que correspon al dia XVI de la primera columna. Així, doncs, *XVII calénda februdrii* serà el 16 de gener.

Altres exemples: *V nonas mártii* de la cinquena columna correspon al dia III de la primera, és, doncs, el 3 de març; *VI ídu*s *júnii* de la sisena columna correspon al dia VIII de la primera, i per això és el 8 de juny.

Si hom recorda ço que hem dit abans li serà fàcil fer el càlcul sense recórrer a la taula. Per exemple: *XII calénda augústi*, direm: del dotze de juliol al primer d'agost en que s'escauen les calendes d'aquest mes, inclosos ambdós dies, hi van vint-i-un dies, doncs, *XII calénda augústi* és el 21 de juliol.

411. En l'any de traspàs el febrer té vint-i-nou dies, i tant el dia XXIV com el XXV es diuen *sexto caléndas mártii*, d'on li ha pervingut el nom de bixest.

Com hem dit, els dies posteriors als idus es refereixen a les calendes del mes següent. El febrer per al còmput de dates es compta sempre de vint-i-vuit dies fins al primer *VI caléndas*, però l'any bixest, del segon *VI caléndas* en avall, es compta de vint-i-nou dies.

412. El dia anterior a les calendes, nones i idus es diu sempre *prídie caléndas, nonas, idus* i el posterior es diu *postrídie*, o el dia que li correspon de les calendes, nones o idus següents.

413. Les dates sempre es posen en ablatiu menys que siguin un cas regit, així direm *CALÉNDIS, NONIS, ÍDIBUS, DÉCIMO caléndas, QUINTO nonas, QUARTO idus*, etc. El cas que ve regit en acusatiu per exemple *prídie* *CALÉNDAS*, ho és per la preposició *ante* callada. Aquest acusatiu es pot canviar en genitiu, ex.: *prídie* *CALENDARUM, postrídie* *NONARUM, quarto* *IDUUM*.

414. El dia el dividien en hores, de les que remarcaven *prima*, les sis del matí; *tértia*, les nou; *sexta*, les dotze i *nona* les tres de la tarda; i la nit la distribuïen en quatre *vigiliae*, vetlles, en les que eren rellevades les guàrdies. Les hores també les posaven en ablatiu llevat que fossin regides a un altre cas, ex.: *HORA TÉRTIA mórtuus est*, Ha mort a les nou; *CIRCA HORAM NONAM Christus spirábit*, Crist morí prop de les tres de la tarda.

CÒMPUT DEL CALENDARI LLATÍ

Dies	Januáriu Augústus Decémber	Februáriu commúnis	Februáriu intercaláriu	Mártius Majus Július Octóber	Aprílis Június Septémber Novémber
I	caléndis	caléndis	caléndis	caléndis	caléndis
II	IV nonas	IV nonas	IV nonas	VI nonas	IV nonas
III	III »	III »	III »	V »	III »
IV	príd. »	príd. »	príd. »	IV »	príd. »
V	nonis	nonis	nonis	III »	nonis
VI	VIII idus	VIII idus	VIII idus	príd. »	VIII idus
VII	VII »	VII »	VII »	nonis	VII »
VIII	VI »	VI »	VI »	VIII idus	VI »
IX	V »	V »	V »	VII »	V »
X	IV »	IV »	IV »	VI »	IV »
XI	III »	III »	III »	V »	III »
XII	príd. »	príd. »	príd. »	IV »	príd. »
XIII	ídibus	ídibus	ídibus	III »	ídibus
XIV	XIX cal.	XVI cal.	XVI cal.	príd. »	XVIII cal.
XV	XVIII »	XV »	XV »	ídibus	XVII »
XVI	XVII »	XIV »	XIV »	XVII cal.	XVI »
XVII	XVI »	XIII »	XIII »	XVI »	XV »
XVIII	XV »	XII »	XII »	XV »	XIV »
XIX	XIV »	XI »	XI »	XIV »	XIII »
XX	XIII »	X »	X »	XIII »	XII »
XXI	XII »	IX »	IX »	XII »	XI »
XXII	XI »	VIII »	VIII »	XI »	X »
XXIII	X »	VII »	VII »	X »	IX »
XXIV	IX »	VI »	VI »	IX »	VIII »
XXV	VIII »	V »	bis VI »	VIII »	VII »
XXVI	VII »	IV »	V »	VII »	VI »
XXVII	VI »	III »	IV »	VI »	V »
XXVIII	V »	príd. »	III »	V »	IV »
XXIX	IV »		príd. »	IV »	III »
XXX	III »			III »	príd. »
XXXI	príd. »			príd. »	

ATRIBUTS DEL COMPLEMENT PER CONCORDANÇA I PER REGIM

Tots els complements, que solen estar representats en la proposició per un substantiu, poden ésser substituïts per un adjectiu qualificatiu o determinatiu, o bé, per un pronom, (217. 345), ex.: *Deus praëmiat* BONUM, *punit* MALUM, Déu premia el bo i castiga el dolent; NULLUM *habeo*, No en tinc cap; *Veni* NOBISCUM, Vina amb nosaltres.

415. Com vàrem dir del subjecte (216), els complements poden també anar acompanyats dintre la proposició d'un o varis atributs que se li adjuntin per concordança o per règim.

416. Per concordança, o millor dit per aposició (219), poden adjuntar-se-li altres substantius o pronoms personals, ex.: *Adoro* DÓMINUM DEUM, Adoro al Senyor Déu; *Propter* NOS HÓMINES *Deus descendit de caelis*, Per nosaltres homes Déu devallà dels cels.

417. També per concordança se li poden adjuntar adjectius qualificatius o determinatius, seguint les mateixes regles que vàrem senyalar quan parlàrem del subjecte, ex.: *Habeo* GEMMAM FÚLGIDAM, Tinc una perla brillant; *Legébam* VIRGÍLIUM ET HORÁTIUM CAROS *Augústo*, Llegia Virgili i Horaci benamats d'August; *Nunquam visum est* LEÓNEM ET OVEM *esse* CONCÓRDES, Mai s'ha vist que el lleó i l'ovella estessin units; *Noli* HONÓRES ET DIVÍTIAS VANA, No vulguis honors i riqueses frívols.

418. Igualment se li poden adjuntar pronoms possessius, demostratius i relatius, ex.: *Propter* NOSTRAM SALÚTEM *Deus descendit de caelis*, Per la nostra salvació Déu devallà dels cels; *Nosce* TE IPSUM, Coneix-te a tu mateix; *Servio* PÁTRIAM QUAM *diligó*, Serveixo la pàtria que estimo.

Vegi's concordança del subjecte (219 al 229).

419. Tots els complements de substantiu poden portar un atribut per règim (234 al 237). Només ens caldrà posar uns

exemples per a confirmar aquesta asseveració. *Constrúxit TURRIM ÉBORIS* O *EX ÉBORE*, Construí una torre de vori; *Cognósco MÁXIMAM PARTEM VATUM*, *INTER VATES* O *EX VÁTIBUS*, Conec la major part dels poetes; *Audívi ORATIONEM CICERÓNIS*, Vaig escoltar el discurs de Ciceró.

420. Igualment el poden portar els adjectius que qualifiquen o representen un complement de substantiu (238 al 245), ex.: *Pópulus elégit ducem CAPÁCEM IMPÉRII*, El poble elegí un capdill capaç de governar; *Necavérunt DITÍSSIMUM ÓNMÍUM*, *INTER OMNES* O *EX ÓMNIBUS*, Varen matar el més ric de tots; *Invitábo ad coenam DUOS EÓRUM*, Convidaré a sopar a dos d'ells.

421. Així mateix poden portar un atribut per règim els complements representats per un pronom (246 al 249), ex.: *Facit IDEM OCCIDENTI*, Fa ço mateix que el mata.

EPÍLEG A LA CRISIOLOGIA - CONSTRUCCIÓ DIRECTA - CONSTRUCCIÓ INVERSA

Ens hem ocupat principalment dels elements essencials de la proposició (del substantiu com a subjecte i complement, i del verb com a nexa del judici). Incidentalment ho hem fet dels elements secundaris: l'adjectiu, el pronom, l'adverbi, la preposició i la conjunció. Tot el que podríem dir de la interjecció ja queda expressat en l'Analogia (107 i 108).

Tenim, doncs, coneguts tots els elements que poden integrar el judici i àdhuc el discurs, que no és res més que una sèrie ordenada de judicis.

422. La coordinació de les paraules en la proposició i de les proposicions en el discurs és el que s'anomena construcció.

423. La construcció pot ésser directa o inversa.

424. Construcció directa és aquella en que les paraules es col·loquen segons la relació o dependència que tenen unes de les altres, i construcció inversa aquella en què es col·loquen

segons el major o menor interès que tenen en la frase o en el discurs, o bé, d'una manera que produeixin una melodia agradable a les oïdes.

425. Ens valem de la construcció directa per tal d'analitzar les proposicions ideològicament, i de la construcció inversa per tal d'expressar les idees segons l'ordre que es presenten en la imaginació, ateses les passions que dominen al qui parla o escriu.

426. La construcció inversa és la genial de la llengua llatina, de tal manera que fóra difícilíssim trobar en els clàssics un període que no estigui construït segons aquest ordre, que no és pas arbitrari, sinó que pressuposa condicions especials de bon gust.

427. Posarem un exemple per aclariment del que és la construcció directa i la inversa. Construcció inversa: *Ponte recísso, credéban graeci regem Dariúm, vel hóstium ferro, vel inópia, paucis diébus esse interitúrum*. Construcció directa: *Graeci credéban regem Dariúm interitúrum esse paucis diébus, vel ferro hóstium, vel inópia, ponte recísso*. Els grecs creien que, tallat el pont, dintre pocs dies moriria el rei Darius, o a mans dels enemics, o per manca de queviures.

Í N D E X

	<u>Pàgs.</u>
PRÒLEG	5
INTRODUCCIÓ	7
PART I - FONOLOGIA	8
Capítol I - Fonètica	8
Nombre i representació dels sons	8
Classificació dels sons segons el lloc de la cavitat	
bucal on es produeixen	9
Sinopsi dels sons de la llengua llatina	12
Capítol II - Ortografia	13
Nombre i representació de les lletres	13
Regles generals ortogràfiques	14
Regles particulars	15
Sistema numèric romà	18
Abreviatures	19
Capítol III - Ortofonia	20
Com cal pronunciar els sons de la llengua llatina	21
Sílabes i articulacions. - Sons percutibles i sons	
percussors	23
Dièresi i accents	24

Epíleg. - Sons i manera com s'han representat i es representen. - El perquè no incloem la Prosòdia en la Gramàtica	25
PART II - LEXICOLOGIA	27
Capítol I - Analogia	27
Categories i accidents gramaticals.	27
Nom substantiu	28
Nom adjectiu. - Adjectius qualificatius. - Graus de comparació	29
Adjectius determinatius	30
Pronom	31
Accidents del substantiu, de l'adjectiu i del pronom. Verb	32
Accidents del verb	36
Adverbi	36
Preposició	39
Conjunció	39
Interjecció	40
Capítol II - Etimologia	41
Estructura externa de les paraules. - Divisió de les mateixes en síl·labes. - Accent tònic	41
Estructura interna de les paraules. - Paraules senzilles i compostes. - Primitives i derivades. - Prefixes i sufixes	42
Formació de les paraules per composició	43
Significació i canvis dels prefixes separables	44
Significació de les partícules inseparables	46
Formació de les paraules per derivació	46

Sufixes formant paraules de les diferents categories gramaticals	47
Característiques nominals i verbals	49
Formació dels casos dels noms i pronoms	50
Formació dels temes verbals	53
 Capítol III - Morfologia	 55
Regles per a conèixer el gènere del substantiu, de l'adjectiu i del pronom segons llur terminació	55
Noms i pronoms defectius d'algun número	57
Exponents de cas	58
Advertiments	59
Models de declinació dels substantius	60
Sinopsi de les desinències dels noms de les cinc declinacions	64
Declinació d'uns substantius irregulars	65
Declinació dels adjectius qualificatius	66
Declinació dels adjectius determinatius	68
Declinació dels pronoms	70
Declinació dels noms greco-llatins	75
Conjugació dels verbs. - Advertiment. - Característiques del verb substantiu	77
Característiques temporals del verb substantiu i dels que segueixen la seva conjugació	79
Conjugació del verb substantiu	79
Verbs regulars. - Característiques dels verbs regulars. - Advertiment	82
Model dels verbs de la primera conjugació	84
Model dels verbs de la segona conjugació	92
Model dels verbs de la tercera conjugació	96
Model dels verbs de la quarta conjugació	102

	<u>Pàgs.</u>
Conjugació perifràstica	108
Verbs irregulars i llurs classes	108
Verbs anòmals	109
Verbs deponents	122
Verbs defectius	124
Verbs unipersonals	131
 PART III - CRISIOLOGIA.	 134
Capítol I - Subjecte	134
Naturalesa i atributs del subjecte	135
Atributs per concordança	135
Atributs per règim	137
 Capítol II - Verb	 142
Concordança del verb amb el subjecte	143
Naturalesa del verb. - Classes de proposicions	144
Proposicions senzilles. - Proposicions de verb sub- stantiu	145
Proposicions de verb transitiu	145
Proposicions de verb intransitiu	147
Conversió de les proposicions d'activa en passiva i viceversa	148
Proposicions compostes. - Coordinades i subordi- nades	150
Proposicions d'infinitiu	151
Proposicions de relatiu	155
Proposicions enllaçades amb conjuncions de subor- dinació	155
Atributs del verb.	164

Capítol III - Complement	165
Naturalesa del complement. - Classes de comple- ments	165
Complement directe. - Complements indirectes .	166
Complements circumstancials	173
Atributs del complement per concordança i per règim	181
Epíleg a la Crisiologia. - Construcció directa. - Construcció inversa	182
Í N D E X	185



AQUEST LLIBRE FOU ACABAT D'IMPRIMIR A MANRESA,
A VINT-I-SET D'ABRIL DE MCMXXXII, DIADA DE
LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT,
EN ELS TALLERS D'IMPRESA
I ENQUADERNACIÓ DE
RAMON TORRA,
S. EN C.